

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Petra Kalenská

**POSTAVENÍ A ROLE NOVÝCH LIDSKÝCH PRÁV
V MEZINÁRODNÍM PRÁVU**

Diplomová práce

Vedoucí: JUDr. Věra Honusková, Ph.D.

katedra mezinárodního práva

duben 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 23. 4. 2015

.....

Petra Kalenská

Úvod.....	5
1. Kapitola: Teorie tří metod vzniku nových lidských práv.....	9
1. 1. Charta OSN	9
1. 2. Mezinárodní listina lidských práv	10
1. 3. Ostatní lidskoprávní úmluvy	11
1. 4. Další dokumenty v mezinárodním právu lidských práv	14
1. 5. Teorie vzniku lidských práv	14
2. Kapitola: Pojem lidská práva a vymezení nových lidských práv	15
2. 1. Pojem lidská práva	15
2. 2. Vymezení nových lidských práv	17
2. 2. 1. Jedno lidské právo	18
2. 2. 2. Nové oproti starému.....	19
2. 2. 3. Generace lidských práv	20
2. 2. 4. Různá vymezení nových lidských práv	21
2. 2. 5. Vymezení nových lidských práv	22
3. Kapitola: Prameny mezinárodního práva lidských práv	23
3. 1. Mezinárodní smlouvy jako pramen lidských práv	24
3. 2. Mezinárodní obyčej jako pramen lidských práv	27
3. 3. Kogentní normy a lidská práva.....	30
3. 4. Pojem soft law a lidská práva	33
3. 5. Závěr k pramenům lidských práv	35
4. Kapitola: Metoda přijetí mezinárodní smlouvy	37
4. 1. Úvod	37
4. 2. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením	37
4. 2. 1. Vývoj ochrany osob se zdravotním postižením	38
4. 2. 2. Analýza Úmluvy dle Mégreta	40
4. 2. 3. Anderson, Philips a Weeleová: žádná nová práva.....	42
4. 2. 4. Kanterová, Kayessová a French: nová práva	44
4. 2. 4. 1. Právo žít v rámci společenství (right to live in the community).....	45
4. 2. 4. 2. Vznik nového práva dle Kanterové.....	46
4. 3. Závěr k první metodě.....	47
5. Kapitola: Metoda výkladu mezinárodních smluv	51
5. 1. Výklad dle mezinárodního práva.....	52
5. 2. Vývoj práva na vodu	53
5. 3. Právo na vodu jako implicitní právo	59

5. 4. Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva a jeho pravomoc vydávat obecné komentáře	60
5. 5. Kritika obecných komentářů	62
5. 6. Kritika Obecného komentáře č. 15	65
5. 7. Zmínka o obyčejovém právu	65
5. 8. Závěr k druhé metodě	66
6. Kapitola: Metoda přijetí deklarace	67
6. 1. Deklarace jako soft law pramen mezinárodních norem	67
6. 2. Právo na rozvoj	67
6. 3. Vývoj práva na rozvoj	68
6. 3. 1. Práva na rozvoj před Deklarací	68
6. 3. 2. Přijetí Deklarace	69
6. 3. 3. Právo na rozvoj po Deklaraci	71
6. 4. Senguptovo pojetí práva na rozvoj	73
6. 5. Závěr k třetí metodě	75
7. Kapitola: Porovnání jednotlivých metod	77
7. 1. Právní síla	77
7. 1. 1. Právní síla práva žít v rámci společenství	77
7. 1. 2. Právní síla práva na vodu	77
7. 1. 3. Právní síla práva na rozvoj	78
7. 2. Obsah nového lidského práva	79
7. 2. 1. Obsah práva žít v rámci společenství	79
7. 2. 2. Obsah práva na vodu	80
7. 2. 3. Obsah práva na rozvoj	80
7. 3. Proces vzniku nového lidského práva	81
7. 3. 1. Proces vzniku práva žít v rámci společenství	81
7. 3. 2. Proces vzniku práva na vodu	81
7. 3. 3. Proces vzniku práva na rozvoj	82
7. 4. Působnost nového lidského práva	82
7. 4. 1. Působnost práva žít v rámci společenství	83
7. 4. 2. Působnost práva na vodu	84
7. 4. 3. Působnost práva na rozvoj	84
7. 5. Závěr	85
Závěr	87
Seznam použité literatury	88
Použité zkratky:	94
SHRNUTÍ	95
SUMMARY	95

Key words:	97
Klíčová slova:	99

Úvod

Mezinárodní právo lidských práv dnes už není tak mladý obor. Pokud bychom jeho vznik spojili s přijetím Všeobecné deklarace lidských práv (1948)¹, pak tento obor existuje již téměř 67 let². Za tuto dobu doznal velkých změn a mohutně se rozrostl. Záměrem této práce je zaměřit se na jednu část tohoto procesu, a to konkrétně na vznik a následné postavení nových lidských práv v mezinárodním právu. Jsem si je vědoma, že se jedná o velmi neucelený a nesourodý vývoj, který není možné popsat jednoduchou teorií, přesto se pokusím v tomto vývoji najít některé prvky, a ty pak následně porovnat.

Výzkumná otázka této práce byla zvolena z toho důvodu, že ačkoli se k "novým" lidským právům vyjadřovali akademici a odborníci už v osmdesátých letech minulého století³, stále nebyl vytvořen jednotný přístup a jasné odpovědi, které se k tomuto pojmu vážou. Proč je důležité odpovědět si na otázku postavení a role nových lidských práv v mezinárodním právu? Státy musí znát své závazky, aby je mohly dodržovat. Pochybnosti, zda dané lidské právo existuje nebo jaký je jeho obsah, jsou pochybnostmi o existenci závazků subjektů mezinárodního práva. Tyto pochybnosti pak mohou ovlivnit chování států, které může mít dalekosáhlé dopady pro obyvatele této planety.

Má práce by měla formulovat základní metody, které byly dosud použity pro vytvoření nových lidských práv v mezinárodním právu. Za prameny mého zkoumání budou sloužit nejen mezinárodní smlouvy a další mezinárodní normy lidských práv, ale také dokumenty vytvořené na půdě Organizace spojených národů (dále také jen "OSN") a odborné články akademiků a dalších odborníků. Touto metodou formuluji základní tezi vzniku lidských práv v mezinárodním právu, kterou budu následně zkoumat na jednotlivých příkladech. Úkolem této práce není podrobná a vyčerpávající analýza všech nových lidských práv, ale ukázat nový pohled na proces jejich vzniku.

Odborná literatura byla vybírána podle její relevantnosti k zadanému tématu a také podle významnosti autora. Z českých autorů se nejbližší tématu této práce přiblížila

1 General Assembly, *Universal Declaration of Human Rights*, 10 December 1948, A/810 Res 217 (III).

2 Počítáno k roku 2015.

3 Např. ALSTON, Philip. *Conjuring up New Human Rights: A Proposal for Quality Control*. *The American Journal of International Law*. 1984, Vol. 78, No. 3, s. 607-621. MARKS, Stephen P. *Emerging Human Rights: A New Generation for the 1980s?* *Rugers Law Review*. 1981, Vol. 33, 1980-1981. s. 435-452.

Štěpánka Zemanová a Zuzana Trávníčková⁴. Dále byly využity i části z tzv. Studie lidských práv⁵ vydávané Edičním střediskem Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Kapitola první (*Teorie tří metod vzniku nových lidských práv*) představí základní myšlenku celé práce. Touto myšlenkou je přesvědčení, že základ mezinárodního práva lidských práv tvoří tzv. Mezinárodní listina lidských práv⁶. Tato Mezinárodní listina lidských práv vytvořila základ mezinárodního práva lidských práv. Její význam je tak silný, protože bývá považována za naplnění Charty Organizace Spojených národů (1945)⁷ (dále také jen "Charta OSN"). Ovšem toto přesvědčení brání vzniku nových lidskoprávních standardů, tedy nových lidských práv. Tato teorie je krátce doložena příkladem dalších lidskoprávních úmluv, přijatých v rámci Organizace Spojených národů (OSN). Budu argumentovat, že z důvodu tohoto přístupu států (přesvědčení, že všechna mezinárodní lidská práva byla již vyjádřena v Mezinárodní listině lidských práv) se v rámci OSN vyvinuly tři metody, kterými jsou dnes přijímána nová lidská práva. Těmito metodami jsou: metoda přijetí mezinárodní smlouvy, metoda výkladu existujících mezinárodních smluv a metoda přijetí deklaráce.

Vzhledem k tomu, že v každém vědeckém oboru je nutné pracovat s jasně vymezenou terminologií, bude druhá kapitola (*Pojem lidských práv a vymezení nových lidských práv*) zaměřena na pojem lidských práv a vymezení pojmu nových lidských práv. Pojem nových lidských práv bude vymezen pro účely této práce. Jedná se jen o možná vymezení, nikoli kategorická prohlášení, proto je samozřejmě možné přistoupit k těmto pojmům i jiným způsobem. Zde budou nabídnuty pojmy pro lepší pochopení následných myšlenek a tvrzení.

Kapitola třetí (*Prameny mezinárodního práva lidských práv*) obsahuje krátký úvod a shrnutí pramenů mezinárodního práva lidských práv. Tato kapitola je zde zařazena, protože velmi souvisí s následným postavením nových lidských práv,

4 ZEMANOVÁ, Štěpánka; TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. *Latentní práva a iniciativy v Radě OSN pro lidská práva. Mezinárodní vztahy* 2012, č. 3. 29-52 s.

5 ŠTURMA, Pavel. *Pojem a teorie lidských práv*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013. (Studie lidských práv ; č. 1).

6 Tato bude bližší vysvětlena v kapitole první. Zde jen krátce: jedná se o tři základní mezinárodní instrumenty, a to Všeobecnou deklaraci lidských práv (1948), Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966, Pakt II) a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966, Pakt I).

7 Charta Organizace Spojených národů, vyhlášená pod č. 30/1947 Sb., dne 16. 1. 1947, se změnami č. 127/1965 a č. 36/1999 Sb. United Nations, *Charter of the United Nations*, 24 October 1945, 1 UNTS XVI.

vzniklých za pomoci různých pramenů mezinárodního práva. Problémy spojené s danými prameny jsou pak nerozlučně spjaty i s daným lidským právem a nadále ho ovlivňují. Zvolila jsem tedy pro prameny mezinárodního práva lidských práv samostatnou kapitolu, protože jsem přesvědčena, že takto bude pro čtenáře jednodušší se orientovat v textu a díky tomu bude snadnější dohledat potřebné informace v průběhu čtení.

Kapitola čtvrtá (*Metoda přijetí mezinárodní smlouvy*) se už zaměřuje na první metodu vzniku lidského práva, která je představena v kapitole první. Jedná se o metodu přijetí mezinárodní smlouvy – právně závazné lidskoprávní úmluvy. Za příklad této metody a nových lidských práv vzniklých touto metodou jsem si zvolila práva obsažená v jedné z nejnovějších mezinárodních lidskoprávních úmluv – v Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením (2006)⁸. Díky tomuto příkladu si budeme moci ukázat, jaké problémy by mohly být spojeny s touto metodou vzniku nových lidských práv.

Další metodou, která bude představena v kapitole páté (*Metoda výkladu existujících mezinárodních smluv*), je výklad existujících mezinárodních smluv. Dle mého názoru, v oblasti mezinárodního práva lidských práv se vyvinul nový pramen mezinárodních norem. Daná metoda bude zkoumána na příkladu práva na vodu, které (dle mého názoru) bylo vytvořeno výkladem Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966)⁹ (dále také jen "Pakt I").

Poslední metodu (metoda přijetí deklarace) představím v kapitole šesté (*Metoda přijetí deklarace*). Pojem deklarace je zde použit jako zkratka pro dokumenty přijaté Valným shromážděním OSN, které nejsou právně závazné. Za příklad této metody bude sloužit právo na rozvoj. Právo na rozvoj je součástí rozsáhlé oblasti zabývající se právem na rozvoj, hospodářskými a sociálními právy a lidskoprávním přístupem k rozvoji¹⁰. Účelem této kapitoly není sepsat všezahrnující studii o problematice vztahu lidských práv a rozvoje, ale pouze ukázat, jaké postavení může mít právo vzniklé touto metodou. Jsem si samozřejmě vědoma, že každé právo je svým způsobem unikátní, a proto není možné vztáhnout charakteristiku jednoho práva na všechna ostatní. Mým

8 Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, vyhlášena pod č. 10/2010 Sb.m.s., dne 12. 2. 2010. Convention on the Rights of Persons with Disabilities (přijata 13. 12. 2006, účinnost 3. 5. 2008) 2515 UNTS 70.

9 Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, vyhlášen pod č. 120/1976 Sb., dne 10. 5. 1976. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (přijat 16. 12. 1966, účinnost 3. 1. 1976) 993 UNTS 3.

10 Podrobněji v kapitole šesté.

úkolem bude "pouze" upozornit na možné problémy, ale i výhody spojené s touto metodou vzniku nových lidských práv.

Sedmá kapitola (*Porovnání tří metod*) shrne všechny zjištěné poznatky, porovná a zhodnotí jednotlivé metody vzniku mezi sebou podle kritérií, které nejvíce ovlivňují postavení nových lidských práv v mezinárodním právu.

Na úplný závěr své práce bych ráda přidala krátké zamyšlení nad dosaženými závěry ze všech kapitol a jaký přínos by mohly mít.

1. Kapitola: Teorie tří metod vzniku nových lidských práv

Od vzniku mezinárodního práva lidských práv (international human rights law) spolu neustále zápasí dva pomyslné "proudy". Jeden proud se neustále snaží rozšiřovat a prohlubovat mezinárodní právo lidských práv. Druhý proud se mu v tom snaží bránit. Tyto dva proudy jsou ztělesněny ve formě názorů, kdy první podporuje vznik nových lidských práv, nových standardů a mechanismů, a druhý nepřekvapivě neustále upozorňuje, jak nebezpečné takové rozšiřování může být. Obavy z rozšiřujícího se katalogu lidských práv můžeme najít pod označením "proliferace lidských práv".

Oblast mezinárodního práva lidských práv doznala od svého vzniku velkých změn. Za počátek moderního mezinárodního práva je někdy považován rok 1945, kdy vznikla Organizace spojených národů¹¹. Za počátek mezinárodního práva lidských práv bývá označován stejný okamžik. Charta OSN¹², zakládající dokument Organizace spojených národů, obsahuje několik zmínek o lidských právech a také prohlašuje za jeden z cílů OSN podporování a posilování úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu.

1. 1. Charta OSN

V Preambuli Charty OSN je vyjádřeno odhodlání "*prohlásit znovu svou víru v základní lidská práva*". Jedním z cílů OSN je "*uskutečňovat mezinárodní součinnost ... podporováním a posilováním úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství*"¹³. V kapitole IX. nazvané Mezinárodní hospodářská a sociální součinnost je uvedeno, že OSN "*bude podporovat*

11 Např. Karel Vasak říká, že "*Co nakonec vedlo k "oficiálnímu" přijetí nástrojů určených k zajištění mezinárodní ochrany lidských práv byla zvěrstva spáchaná proti lidskosti fašistickými mostnostmi během druhé světové války.*" V VASAK, Karel. *The International Dimensions of Human Rights*. Revised and edited for the English edition by Philip Alston. Volume 1. UNESCO, Paris : Greenwood Press, 1982. 399 s. ISBN: 0-313-23395-0. s. 21.

12 Charta Organizace Spojených národů, vyhlášená pod č. 30/1947 Sb., dne 16. 1. 1947, se změnami č. 127/1965 a č. 36/1999 Sb. United Nations, *Charter of the United Nations*, 24 October 1945, 1 UNTS XVI.

13 Čl. 1 odst. 3 Charty OSN.

... c) obecnou úctu k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství a jejich zachování."¹⁴ Na toto ustanovení navazuje: "Všichni členové se zavazují, že budou společně i jednotlivě jednat v součinnosti s Organizací, aby bylo dosaženo cílů stanovených v článku 55."¹⁵ "Odpovědnost za plnění těchto funkcí Organizace stanovených v této kapitole nese Valné shromáždění a pod jeho vedením Hospodářská a sociální rada, která pro tento účel má pravomoc určenou v kapitole X."¹⁶

Z uvedeného vyplývá, že členové OSN mají závazek jednat, aby bylo dosaženo obecné úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu. Formulovat tato lidská práva by měla zajistit Hospodářská a sociální rada. Tento hlavní orgán OSN zřídil Přípravnou komisi, které zadal úkol vypracovat listinu lidských práv¹⁷. Ještě v květnu 1948 nebylo jasné, zda bude vytvořena závazná úmluva i s nezávaznou deklarací, nebo pouze nezávazná deklarace a formulování závazné úmluvy se odloží na později.¹⁸

1. 2. Mezinárodní listina lidských práv

Nakonec byla dne 10. prosince 1948 přijata pouze nezávazná deklarace nazvaná Všeobecné deklarace lidských práv (1948)¹⁹. Ihned po přijetí této deklarace, která byla "pouze" právně nezávazným dokumentem²⁰, začala Komise pro lidská práva pracovat na návrhu závazné úmluvy.

V roce 1966 spatřily světlo světa dva dokumenty – Pakty lidských práv. Jednalo

14 Čl. 55 Charty OSN.

15 Čl. 56 Charty OSN, op. cit.

16 Čl. 60 Charty OSN, op. cit.

17 ALSTON, Philip; GOODMAN, Ryan. *International Human Rights : The Successor to International Human Rights in Context: Law, Politics and Morals*. Text and Materials. Oxford : Oxford University Press, 2013. ISBN 978-0-19-957872-6. s. 694.

18 MORSINK, Johannes. *The Universal Declaration of Human Rights: Origins, Drafting, and Intent*. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1999. ISBN: 081223474X. s. 10.

19 General Assembly, *Universal Declaration of Human Rights*, 10 December 1948, A/810 Res 217 (III).

20 Podrobněji o Všeobecné deklaraci lidských práv např. v LAUTERPACHT, Hersch. Chapter 17: The Universal Declaration of Human Rights. In LAUTERPACHT, Hersch. *International Law and Human Rights*. London : Stevens, 1950. 475 s. Také v MORSINK, Johannes. *The Universal Declaration of Human Rights: Origins, Drafting, and Intent*. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1999. 378 s. ISBN: 081223474X.

se o Mezinárodní pakt o občanských a politických právech²¹ (dále také jen "Pakt II") a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech²² (dále také jen "Pakt I"). Dva dokumenty vznikly pro neschopnost a neochotu států dohodnout se na povinnostech spojených s těmito právy. V době studené války, kdy tyto Pakty lidských práv vznikly, panoval silný ideologický nesoulad mezi stranami studené války. Na dlouhá léta pak tato skutečnost vytvořila půdu pro přemýšlení nad rozdílem těchto "dvou skupin" práv (používal se pojem "dichotomie práv", práva pozitivní a negativní nebo první a druhá generace práv)²³.

Všeobecná deklarace lidských práv spolu s Pakty lidských práv bývají dohromady označovány za Mezinárodní listinu lidských práv (the International Bill of Human Rights)²⁴, a také za základ lidských práv, jako "*minimální společenské a politické záruky uznané mezinárodní komunitou za nezbytné pro život v důstojnosti v současném světě.*"²⁵

1. 3. Ostatní lidskoprávní úmluvy

Lidskoprávní úmluvy přijaté v rámci OSN²⁶ jsou tyto²⁷: Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (1965)²⁸, Mezinárodní pakt o občanských a

21 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, vyhlášen pod č. 120/1976 Sb., dne 10. 5. 1976. International Covenant on Civil and Political Rights (přijat 16. 12. 1966, účinnost 23. 3. 1976) 999 UNTS 171.

22 Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, vyhlášen pod č. 120/1976 Sb., dne 10. 5. 1976. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (přijat 16. 12. 1966, účinnost 3. 1. 1976) 993 UNTS 3.

23 Podrobněji např. v KOCH, Ida Elisabeth. *Dichotomies, Trichotomies or Waves of Duties? Human Rights Law Review*. 2005, Vol. 5. s. 81-103; SHUE, Henry. *Basic Rights : Subsistence, Affluence, and U. S. Foreign Policy*. Princeton : Princeton University Press, 1980. 231 s. ISBN: 0691072590. s. 35-53.

O generacích lidských práv bude blíže pojednáno v kapitole druhé.

24 Tento pojem používá také Úřad Vysokého komisaře OSN pro otázky lidských práv (dostupné na: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/InternationalLaw.aspx> , navštíveno dne 20. 4. 2015).

25 DONNELLY, Jack. *International Human Rights*. 4. vydání. Boulder, Colorado : Westview Press, 2013. ISBN: 978-0-8133-4501-7. s. 8.

26 Lidskoprávní úmluvy přijaté v rámci OSN jsou mezinárodní smlouvy, které byly připraveny orgány OSN.

27 Tento výběr odpovídá seznamu uvedenému na stránkách Úřadu Vysokého komisaře OSN pro lidská práva. Dostupný zde: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CoreInstruments.aspx> . Jiný výčet nabízí například seznam mezinárodních smluv na stránkách OSN: kolekce mezinárodních smluv OSN (United Nations Treaty Collection), dostupný zde: <https://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=4&subid=A&lang=en> .

28 Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, vyhlášená pod č. 95/1974 Sb., ze dne 15. 8. 1974. International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination

politických právech (1966)²⁹, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966)³⁰, Úmluva na odstranění všech forem diskriminace žen (1979)³¹, Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1984)³², Úmluva o právech dítěte (1989)³³, Mezinárodní úmluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a jejich rodinných příslušníků (1990)³⁴, Mezinárodní úmluva na ochranu všech osob před nuceným zmizením (2006)³⁵, a Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (2006).

Dále patří do této kategorie i opční protokoly k těmto úmluvám a paktům, včetně Opčního protokolu k Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením³⁶.

Na první pohled³⁷ je u většiny těchto úmluv patrné, ze kterých práv jsou odvozeny, které články v Paktech rozvíjejí. Jako příklad můžeme uvést Mezinárodní úmluvu na ochranu všech osob před nuceným zmizením. Nucené zmizení je akt státu, kdy je osoba zadržena, mučena a/nebo zabita, místo jejího pobytu nebo jejích ostatků je zatajeno a samotný akt zmizení je státem popřeno, takže oběť nuceného zmizení a její příbuzní nemají možnost právní obrany³⁸. Jedná se velmi specifický akt státu, který porušuje najednou několik práv zaručených v mezinárodních lidskoprávních úmluvách.

(přijata 21. 12. 1965, účinnost 4. 1. 1969), 660 UNTS 212.

29 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, vyhlášen pod č. 120/1976 Sb., dne 10. 5. 1976. International Covenant on Civil and Political Rights (přijata 16. 12. 1966, účinnost 23. 3. 1976) 999 UNTS 171. (Dále jen Pakt I)

30 Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, vyhlášen pod č. 120/1976 Sb., dne 10. 5. 1976. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (přijata 16. 12. 1966, účinnost 3. 1. 1976) 993 UNTS 3. (Dále jen Pakt II)

31 Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, vyhlášena pod č. 62/1987 Sb., dne 13. 5. 1987. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (přijata 18. 12. 1979, účinnost 3. 9. 1981) 1249 UNTS 13.

32 Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, vyhlášena pod č. 143/1988 Sb., dne 18. 8. 1988. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (přijata 10. 12. 1984, účinnost 26. 6. 1987) 1465 UNTS 113.

33 Úmluva o právech dítěte, vyhlášena pod č. 104/1991 Sb., dne 6. 2. 1991. Convention on the Rights of the Child (přijata 20. 11. 1989, účinnost 2. 9. 1990) 1577 UNTS 44. (Dále jen Úmluva o právech dítěte)

34 Mezinárodní úmluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a jejich rodinných příslušníků. International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (přijata 18. 12. 1990, účinnost 1. 7. 2003) 2220 UNTS 93.

35 Mezinárodní úmluva na ochranu všech osob před nuceným zmizením. International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance (přijata 20. 12. 2006, účinnost 23. 12. 2010) 2716 UNTS.

36 Opční protokol k Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením. Optional Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities (přijata 12. 12. 2006, účinnost 3. 5. 2008) [Doc.A/61/611](#) 29.

37 Toto platí pro čtenáře, kteří znají obsah Paktů lidských práv.

38 Čl. 2 Mezinárodní úmluvy na ochranu všech osob před nuceným zmizením (op. cit.) obsahuje definici "nuceného zmizení".

Většinou je porušeno právo na život, zakotveno v článku 6 Paktu II, právo nebýt podroben mučení nebo krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání, zakotveno v článku 7 Paktu II, právo na svobodu a osobní bezpečnost, zakotveno v článku 9 Paktu II, právo zakotveno v článku 10 Paktu II, tedy právo na to, aby se s osobou zbavenou osobní svobody jednalo lidsky a s úctou, ale také právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu ve vztahu k příbuzným a nejbližším osobám zmizelé osoby, zakotvené v článku 19 (2) Paktu II. V neposlední řadě nuceným zmizením je porušeno právo na ochranu, která má být poskytnuta osobě, jejíž práva anebo svobody Paktem uznané byly porušeny (článek 3 Paktu II). Všechna tato práva dotčena nuceným zmizením byla zakotvena již v Paktu II, dá se tedy tvrdit, že Úmluva na ochranu všech osob před nuceným zmizením "pouze" rozvíjí již existující práva a zakotvuje výklad, který poskytuje lepší lidskoprávní ochranu osobám dotčeným nuceným zmizením.

Zbytek úmluv, které nerozvíjejí pouze vybraná práva zakotvená v Paktech lidských práv, chrání práva u specificky vymezených skupin osob: žen, dětí, migrujících pracovníků či osob se zdravotním postižením.

První skupina úmluv se tedy vztahuje k jednomu či více právům zakotveným v Paktech lidských práv. Druhá skupina úmluv vymezuje určitou skupinu, která je více zranitelná, a aby dosáhla rovného postavení ve společnosti, je nutné zvláště zdůraznit, že není možné takovou skupinu znevýhodňovat. Respektive "členství" v dané skupině nesmí být použito jako důvod pro odlišné zacházení. Může se jednat i o nepřímou diskriminaci, to znamená opatření, která jsou na první pohled neutrální, ale jejichž faktický dopad se různí s ohledem na příslušnost k určité skupině.

Jak je na první pohled vidět, lze snadno nabýt dojmu, že všechna lidská práva byla obsažena již v Mezinárodní listině lidských práv a ostatní mezinárodní úmluvy pouze tato práva rozvíjejí. Také odkazy v preambulích lidskoprávních úmluv na Pakty lidských práv podporují dané tvrzení. Tento dojem by pak mohl vést k závěru, že státy jsou velmi obezřetné s přijímáním a vytvářením nových lidských práv a standardů. Ačkoli tento závěr nemusí být pravdivý, samotné přesvědčení by mohlo omezit vývoj lidských práv, která musí reagovat na změny³⁹ odehrávající se po celém světě.

39 Touto změnou může být uvědomění, že určitá skupina osob zcela postrádá ochranu mezinárodního práva lidských práv, a tím je zbavena jakékoli ochrany.

1. 4. Další dokumenty v mezinárodním právu lidských práv

Mezinárodní právo lidských práv netvoří však jen právně závazné smlouvy, ale také další dokumenty, jako deklarace přijaté Valným shromážděním OSN, dokumenty připravené odbornými organizacemi OSN a výbory, kterým byl uložen dohled nad dodržováním norem obsaženým v mezinárodních smlouvách, rozhodnutí těchto výborů nebo soudních či jiných kvazi-soudních orgánů. Všechny tyto dokumenty pomáhají spoluvytvářet obsah mezinárodního práva lidských práv.

A právě v mezinárodních instrumentech, které nejsou formálním pramenem mezinárodního práva, se objevila některá nová lidská práva, která do té doby nebyla výslovně zmíněna v Paktech lidských práv.

1. 5. Teorie vzniku lidských práv

Tyto myšlenky mě vedly k formulování následující teze. Od zakotvení lidských práv v Mezinárodní listině lidských práv vznikala nová lidská práva pouze třemi způsoby – metodami – a to: přijetím mezinárodní smlouvy, přijetím deklarace (právně nezávazného instrumentu za přispění OSN) a výkladem existující mezinárodní smlouvy.

Tuto tezi podrobím zkoumání na třech příkladech lidských práv, která byla označena za "nová" a nejsou výslovně zmíněna v žádném článku Paktů lidských práv. Konkrétně se bude jednat o práva obsažená v Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením (2006), právo na vodu a právo na rozvoj. Jsem si vědoma toho, že na jednom případě se nedá zobecnit pravidla pro celou skupinu práv, avšak daný případ by měl ukázat, s jakými problémy se dané právo, vytvořené jednou ze tří metod, setkalo.

2. Kapitola: Pojem lidská práva a vymezení nových lidských práv

K posouzení role a postavení nových lidských práv v mezinárodním právu je nezbytné si nejdříve vymežit některé pojmy. Pojem nových lidských práv je neoddělitelně spojen s pojmem lidských práv.

2. 1. Pojem lidská práva

Slovní spojení lidská práva je rozsáhle používáno v běžném jazyce, avšak v oblasti práva nabývá specifický význam. Ačkoli všichni právníci mají určitou představu, co pojem lidská práva zahrnuje, přesný obsah je velmi těžké vymežit. K lidským právům se dá přistupovat různými způsoby, v oblasti práva především z pohledu vnitrostátního práva (většinou se bude jednat o lidská práva obsažená v normách nejvyšší právní síly jako je ústava)⁴⁰ a z pohledu mezinárodního práva (většinou se bude jednat o lidská práva obsažená v mezinárodních smlouvách)⁴¹. Jak název a zařazení mé práce naznačuje, budu se zabývat pohledem mezinárodním.

V oblasti mezinárodního práva není jedna všeobecně přijímaná definice či vymezení lidských práv.

Profesor Šturma k této problematice přistupuje více z jazykového hlediska, když ve Studii z lidských práv č. 1 v části nazvané *Úvod: teorie a politika lidských práv* odlišuje různé názvosloví používané v oblasti lidských práv. Uvádí, že "*v právním smyslu (pozitivně právní koncepcí) představuje nejjobecnější pojem lidská práva (...) souhrn všech subjektivních práv jednotlivců stanovených v národních ústavách a mezinárodněprávních dokumentech o lidských právech.*"⁴² Dále odlišuje pojmy jako

40 Např. v České republice se bude jednat především o práva obsažená v Listině základních lidských práv a svobod. *Listina základních práv a svobod*, vyhlášená usnesením č. 2/1993 Sb. jako součást ústavního pořádku České republiky, dne 16. prosince 1992, ve znění novely č. 162/1998 Sb.

41 Toto tvrzení je velmi zjednodušující. Podrobněji je rozebíráno v kapitole třetí *Prameny mezinárodního práva lidských práv*. Dalo by se říci, že se touto problematikou zabývá celá tato diplomová práce.

42 ŠTURMA, P. *Úvod: teorie a politika lidských práv*. Pojem a teorie lidských práv. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013. (Studie lidských práv ; č. 1). s. 8. Odkaz na NOWAK, M.: *Introduction to the International Human Rights Regime*. Leiden – Boston: Martinus Nijhoff Publ., 2003, s. 4.

"základní práva", "veřejné svobody", "občanská práva" či "práva občana"⁴³.

Profesor Malenovský naopak zdůrazňuje koncepci hodnotovou, tedy lidská práva jako ideologii. V *Mezinárodním právu veřejném* uvádí, že ideologie lidských práv "(v)ychází z představy, že všichni lidé mají stejnou podstatu, stejný původ, a jsou si proto rovni. Právním výrazem této rovnosti coby ústřední hodnoty ideologie lidských práv se stává zákaz diskriminace, a to jak v měřítku vnitrostátního, tak i mezinárodního práva. Ochrana práv člověka je v pojetí ideologie lidských práv základní povinností a základním zájmem státu. (...) Ideologie lidských práv ve své vyhraněné podobě žádá, aby v soutěži lidského a státního zájmu vždy dostal přednost první z nich. Mezinárodní právo, jež je především souborem pravidel mezi svrchovanými subjekty, ovšem podobný postulát nikdy přijmout nemůže, neboť by popřelo samo sebe. Akceptace takového postulátu by vyústila v zánik mezinárodního práva jako relativně samostatného systému a ve vznik jediného "všelidského práva", o němž snil Francouz Scelle."⁴⁴

Existuje několik přístupů, jak bychom mohli tento pojem uchopit. Jejich výčet naznačila Virginia Mantouvalou ve svém článku *Are Labour Rights Human Rights?*⁴⁵, kde uvedla tři přístupy k této otázce: pozitivistický, instrumentální a normativní.

Pozitivistický přístup jednoduše říká, že lidskými právy jsou ta práva, která smlouva či úmluva za taková prohlásí. Instrumentální přístup považuje za lidská práva ta, která jako lidská práva podporuje občanská společnost. Normativní přístup sám stanoví, co je lidské právo bez jakéhokoli zkoumání.⁴⁶

Jiný přístup k této otázce zpracovává Marie-Bénédicte Dembourová v článku *What Are Human Rights? Four Schools of Thought*⁴⁷. Autorka ve svém článku dochází k názoru, že analýzou akademických prací lze dovést existenci čtyř myšlenkových proudů – "škol", které používají různé vymezení pojmu lidských práv a různé definice. Přirozenoprávní škola ("natural school") používá definici, "která ztotožňuje lidská práva s takovými právy, která jednoduše náleží každému na základě toho, že je lidskou

43 ŠTURMA, P. *Úvod: teorie a politika lidských práv*. op. cit. s. 8-9.

44 MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. vydání, Doplněk. Brno: Masarykova Univerzita, 2008. ISBN: 978-80-7239-218-6. s. 86-87.

45 MANTOUVALOU, Virginia. *Are Labour Rights Human Rights? European Labour Law Journal*, Volume 3 (2012), No. 2, s. 151-172.

46 Tamtéž, s. 151-152,156.

47 DEMBOUR, Marie-Bénédicte. *What Are Human Rights? Four Schools of Thought. Human Rights Quarterly*. Volume 32, Number 1, 2010, s. 1-20.

bytosti."⁴⁸ Konsenzuální myšlenková škola ("deliberative school of thought") pojímá lidská práva jako politické hodnoty, které se liberální společnosti rozhodly přijmout⁴⁹. Protestní škola ("protest school") "se dívá na lidská práva jako nároky a aspirace, které umožňují napadnout status quo ve prospěch utlačovaných."⁵⁰ Diskurzní škola ("discourse school") má za to, že lidská práva existují, protože se o nich mluví a uznává, že jazykový narativ lidských práv umožňuje formulovat silné politické požadavky.⁵¹

Z mého pohledu se jedná o prolínání různých vědních disciplín, které se lidskými právy zabývají (sociologie, politologie, antropologie a právo), z pohledu práva půjde především o přístup tzv. konsenzuální školy.

Pro práci s pojmem lidských práv je ještě užitečné upozornit na odlišnosti v pojmech "lidská práva", která jsou používána ve společnosti, laiky i v různých vědních disciplínách, pojem "právo lidských práv" ("human rights law") a pojem "mezinárodní právo lidských práv" ("international human rights law").⁵² V mé práci však toto dělení ztrácí na významu, neboť kde pracuji s pojmem lidských práv, mám na mysli ta, která jsou obsažena v právu lidských práv. A protože se jedná o práci, která se zabývá jen pohledem mezinárodního práva, pak také ztrácí význam rozlišovat právo lidských práv a mezinárodní právo lidských práv.

Pro účely své práce budu za lidská práva považovat ta, která jsou součástí mezinárodního práva lidských práv na základě pravidel a teorií, která mezinárodní právo lidských práv ovládají. Jaká tato pravidla jsou se pokusím shrnout v následující kapitole *Prameny mezinárodního práva lidských práv*. Předtím však ještě vymezím pojem nových lidských práv.

2. 2. Vymezení nových lidských práv

V této části vymezím pojem jedno lidské právo, nové lidské právo oproti starému lidskému právu, uvedu ukázkou koncepcí nových lidských práv různých autorů včetně

48 Tamtéž, s. 2.

49 Tamtéž, s. 3.

50 Tamtéž, s. 3.

51 Tamtéž, s. 4.

52 Dále k tomuto vymezení např. CALI, Başak; MECKLED-GARCÍA, Saladin. *The Legalization of Human Rights. Multidisciplinary perspectives on human rights and human rights law*. London, Abingdon, Oxon, New York : Routledge, 2006. 208 s. ISBN: 9780415361231. s. 1-8.

teorie tzv. generací práv, a nakonec vymezím pojem nové lidské právo.

2. 2. 1. Jedno lidské právo

Jedno lidské právo nelze ztotožnit s jedním oprávněním beneficienta. Jedno lidské právo je souborem těchto oprávnění. A samozřejmě, kde jsou oprávnění, musejí existovat korespondující povinnosti. V rámci práva lidských práv jde o oprávnění beneficienta („right-holder“), většinou jednotlivce, který se nachází pod jurisdikcí daného státu, a povinnosti nositele povinností („duty-bearer“ - států⁵³. Každá teorie se lépe chápe na příkladech, a proto si výše zmíněnou tezi ukážeme na právu na život.

Právo na život je všeobecně uznáváno za lidské právo. Je uvedeno ve Všeobecné deklaraci lidských práv (článek 3)⁵⁴, v Paktu II (článek 6)⁵⁵, v Evropské úmluvě o lidských právech (článek 2)⁵⁶ a v dalších regionálních instrumentech, a také například v Úmluvě o právech dítěte (článek 6)⁵⁷, jakožto zástupce mezinárodních lidskoprávních smluv týkající se specifické skupiny osob.

Ačkoliv je právo na život všemi považováno za lidské právo, jeho konkrétní obsah se pro dané státy různí. Jedná se tedy o „jedno“ lidské právo, ale například pro evropské státy, které jsou členy Rady Evropy, bude toto lidské právo zahrnovat nejen povinnosti obsažené a dovozené z čl. 6 Paktu II, ale zároveň povinnosti obsažené v čl. 2 EÚLP, včetně těch, které byly dovozeny Evropským soudem pro lidská práva (ESLP). Například ESLP v případě *Branko Tomašić a další v. Chorvatsko*⁵⁸ dovodil pozitivní povinnost Chorvatska chránit lidský život (tedy nejen do něj aktivně nezasahovat, ale

53 Pro zjednodušení se zde nebudu zabývat teoriemi ukládání povinností soukromým subjektům a extraterritoriálními závazky států.

54 Všeobecná deklarace lidských práv, článek 3 zní: „Každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost.“

55 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, článek 6 odst. 1. zní: „Každá lidská bytost má právo na život. Toto právo je chráněno zákonem. Nikdo nebude svévolně zbaven života.“

56 Evropská úmluva o ochraně lidských práv, článek 2 odst. 1 zní: „Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.“

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášena pod č. 209/1992 Sb., se změnami č. 41/1996 Sb., 243/1998 Sb. a č. 48/2010 Sb. m. s. (dále jako „Evropská úmluva o lidských právech“ nebo „EÚLP“)

57 Úmluva o právech dítěte, článek 6 zní: „1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají, že každé dítě má přirozené právo na život. 2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují v nejvyšší možné míře zachování života a rozvoj dítěte.“

58 *Branko Tomašić a další v. Chorvatsko*, stížnost č. 46598/06, rozsudek ze dne 15. ledna 2009.

také aktivně chránit).

Z daného příkladu vyplývají dvě otázky, na které je nutno si odpovědět. Za prvé, kde je hranice mezi vznikem pouhé nové povinnosti, a kdy už se jedná o „celé“ nové lidské právo?

Za druhé, na kolik je tato první otázka důležitá pro postavení nových lidských práv v mezinárodním právu. Je vůbec nutné si na první otázku odpovědět? Právo existuje do té míry, do které mu odpovídá povinnost. Mezi novým lidským právem a pouhou novou povinností nemusí být žádný rozdíl. Ve vztahu k povinnostem států je důležité vědět, zda mají povinnost a jaká ta povinnost je. Nemělo by být důležité, zda nová povinnost je celým novým lidským právem nebo novou částí práva starého. Stát vždy bude zajímat, jestli danou povinnost má nebo ne.

Dle mého názoru tyto otázky souvisejí s celou strukturou lidských práv, jak jsou obsaženy v mezinárodním právu lidských práv. Zrovna tak jsem toho názoru, že je velký rozdíl v tom, zda vzniklo nové lidské právo, nebo pouze nové povinnosti v rámci existujícího lidského práva. Dané tvrzení zakládám na tezi, že lidská práva mají dopad i na mezinárodní postavení státu. Z daného pohledu je pak velký rozdíl, jestli stát porušuje dané lidské právo, nebo pouze nesplnil jednu z povinností vztahující se k danému lidskému právu. Tady se však jedná pouze o můj osobní názor, který zatím nejsem schopna dále rozvést.

Jedno lidské právo jakožto soubor oprávnění a povinností a odlišitelné od „druhého“ „lidského práva“, není totožné s jedním závazkem nositele povinností. Jednoduše řečeno, nelze tvrdit (tedy lze, ale asi by s takovým tvrzením nesouhlasila většina odborníků), že jeden nový závazek státu, např. poskytovat informace o krocích v rámci omezování prostituce, se rovná novému lidskému právu. Musí jít tedy o soubor oprávnění beneficentů a povinností států, který je dostatečně odlišitelný od jiného takového souboru oprávnění a povinností.

Záměrem tohoto oddílu bylo ukázat, jak složitý pojem lidské právo je a jak se to může odrazit v jistotě, zda vzniklo či nevzniklo nové lidské právo.

2. 2. 2. Nové oproti starému

Pojem nový se zdá být samozřejmý. Nový naznačuje změnu, od stavu, kdy daný

předmět pojmu nový neexistoval, do stavu, kdy daný předmět pojmu nový existuje. Dotud se zdá vše jasné. Problémy začínají ve spojení s „lidským právem“.

2. 2. 3. Generace lidských práv

Pojem nová lidská práva se v odborné literatuře již několikrát objevil. Někteří autoři tento pojem ztotožnili s pojmem tzv. třetí, či dokonce čtvrté generace práv.

Generace práv je dělení lidských práv podle období jejich vzniku. Pojem „třetí generace práv“ formuloval Karel Vasak v roce 1979⁵⁹. První generace práv zahrnuje občanská a politická práva, druhá generace sociální práva a třetí generace solidární práva. Někdy se setkáme ještě s tzv. čtvrtou generací, která by měla zahrnovat práva skupinová⁶⁰.

Já s tímto dělením nesouhlasím. Stephen P. Marks v roce 1981 napsal, že *"pojem "generace" je smysluplný pouze tehdy, pokud je použit k rozpoznání trendu a nikoli k založení silných a pevných kategorií."*⁶¹ V tomto souhlasím s Marksem. Tato teorie generací lidských práv mohla být užitečná na počátku vývoje mezinárodního práva lidských práv⁶², avšak nyní bude sloužit akorát k nevhodnému vytváření rozdílů mezi jednotlivými lidskými právy. Dělení na první a druhou generaci lidských práv pomohlo vytvořit přesvědčení, že je zde nějaký základní rozdíl mezi těmito skupinami práv. Toto přesvědčení bylo oficiálně odmítnuto na Vídeňské konferenci o lidských právech (1993) přijetím Vídeňské deklarace a Akčního plánu, ve kterém byla všechna lidská práva prohlášena za univerzální, nedělitelná a vzájemně podmíněná a propojená⁶³, ale dodnes přispívá k horšímu přijetí hospodářských, sociálních a kulturních práv⁶⁴. A nejen jich.

59 VASAK, K. Inaugurační projev na desátém studijním zasedání Mezinárodního institutu pro lidská práva, červenec 1979. Zmínka o této přednášce je obsažena v MARKS, Stephen P. *Emerging Human Rights: A New Generation for the 1980s?* *Rugers Law Review*. 1981, Vol. 33, 1980-1981. s. 441.

60 ZEMANOVÁ, Štěpánka; TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. *Latentní práva a iniciativy v Radě OSN pro lidská práva. Mezinárodní vztahy* 2012, č. 3. s. 36.

61 MARKS, Stephen P. *Emerging Human Rights: A New Generation for the 1980s?* op. cit., s. 439.

62 Například pro lepší přehled a představu, jaká práva by měla být součástí mezinárodního práva lidských práv.

63 Odst. 5 Vídeňské deklarace a Akčního programu Světové konference o lidských právech (1993). Tento přístup je zmíněn například v ŠTURMA, P. *Úvod: teorie a politika lidských práv*. Pojem a teorie lidských práv. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013. (Studie lidských práv ; č. 1). s. 13.

64 O tomto problému píše například DONELLY, Jack. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. 3. vydání. Ithaca and London : Cornell University Press, 2013. 320 s. ISBN: 978-0-8014-7770-6. s. 40-45.

Jakákoli práva, která nejsou součástí první generace práv, mají velmi těžké postavení a nesnadno získávají všeobecné uznání za stejně hodnotná lidská práva⁶⁵.

2. 2. 4. Různá vymezení nových lidských práv

O nových lidských právech se psalo už v osmdesátých letech minulého století. V té době někteří autoři ztotožnili nová lidská práva, jak už bylo výše zmíněno, s tzv. třetí generací práv. Stephen P. Marks stanovil podmínky pro práva, která by měla být zařazena do této třetí generace práv. První podmínkou bylo, aby dané právo nepatřilo ani do individualistické tradice první generace ani do socialistické tradice generace druhé. Za druhé, práva musela být v počáteční fázi legislativního procesu a musela slibovat, že budou přijata jako mezinárodní lidská práva v 80. letech 20. století.⁶⁶ Do této třetí generace překvapivě zařadil například právo na jídlo, a to z toho důvodu, že přestože bylo uznáno již před mnoha lety, málo bylo věnováno jeho efektivní implementaci.⁶⁷

Philip Alston vymezil nová práva jako *"práva, která nejsou explicitně uznána ve Všeobecné deklaraci lidských práv ani ve dvou Mezinárodních Paktech lidských práv."*⁶⁸ Dále pak píše o různých návrzích na nová lidská práva, mezi nimi uvádí i snahu Světové turistické organizace prohlásit turismus za lidské právo, kterou označuje za "lehkomyslný" ("frivolous")⁶⁹. V tomto ohledu je zajímavé, že právě takové právo na rekreaci, volný čas a turismus je obsaženo v čl. 30 odst. 5 e) Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (2006)⁷⁰. Alston se ve svých článcích ve vztahu k novým právům zabýval především kvalitou procesu prohlašování nových práv⁷¹ a problémům, kterým tato nově prohlášená práva čelí⁷².

65 Problematika "skupinových práv" a jejich kritika je uvedena např. v DONELLY, Jack. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. op. cit. s. 45-54.

66 MARKS, Stephen P. *Emerging Human Rights: A New Generation for the 1980s?* op. cit., s. 441.

67 Tamtéž, s. 442.

68 ALSTON, Philip. *Conjuring up New Human Rights: A Proposal for Quality Control*. *The American Journal of International Law*. 1984, Vol. 78, No. 3. s. 607.

69 Tamtéž, s. 611.

70 Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, vyhlášena pod č. 10/2010 Sb.m.s., dne 12. 2. 2010. Convention on the Rights of Persons with Disabilities (přijata 13. 12. 2006, účinnost 3. 5. 2008) 2515 UNTS 70.

71 ALSTON, Philip. *Conjuring up New Human Rights: A Proposal for Quality Control*. op. cit., s. 607-621.

72 ALSTON, Philip. *Making Space for New Human Rights: The Case of the Right to Development*.

V dnešní době se o lidských právech psalo v souvislosti s Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením (2006). V jakém kontextu konkrétně se tak dělo a co bylo obsahem těchto prací, bude blíže popsáno v Kapitole čtvrté *Metoda přijetí mezinárodní smlouvou*. V podobném smyslu se používá i pojem objevující se práva („emerging human rights“)⁷³, „latentní práva“^{74,75} či nové standardy lidských práv⁷⁶.

2. 2. 5. Vymezení nových lidských práv

Pro svou práci jsem si zvolila kritérium dělení lidských práv, které by na ně neaplikovalo hodnocení a nevytvářelo by žebříček práv. Jedná se o velmi jednoduché dělení. Tzv. „stará“ (jen jako opak pro nová lidská práva) jsou ta, která jsou zachycena v Mezinárodní listině lidských práv⁷⁷. A to jen z toho prostého důvodu, že mají být naplněním lidských práv, o kterých se zmiňuje Charta OSN⁷⁸. Jsou to tedy ta lidská práva, která by měli členské státy OSN naplnit. Jakákoliv práva, která nejsou v této Mezinárodní listině lidských práv obsažena, jsou práva „nová“. Toto dělení mi umožní zkoumat, jakými metodami byla vytvořena nová lidská práva na mezinárodní úrovni a porovnat tyto metody vzniku.

Human Rights Yearbook. 1988, Vol. 1, s. 3-40. The Right to Development. Jednalo se například o kritiku neurčitosti obsahu, nemožnosti soudně se takového práva dovolat či filozofickým základem takového práva.

73 Např. v MARKS, Stephen P. *Emerging Human Rights: A New Generation for the 1980s?* *Rugers Law Review*. 1981, Vol. 33, 1980-1981. s. 435-452.

74 ZEMANOVÁ, Š, TRÁVNÍČKOVÁ, Z. *Latentní práva a iniciativy v Radě OSN pro lidská práva*. Mezinárodní vztahy č. 3/2012. ss. 29-52.

75 Pojem latentní práva je ve výše citovaném článku Zemanové a Trávníčkové definován jako "pravidla obsažená v psaném instrumentu, která se v praxi nevyužívají, případně využívají pouze omezeně (nenastala kaskáda)." (s.35) V daném článku autorky rozlišují několik fází procesu vzniku normy, či cyklu mezinárodní normy, kdy poslední fáze, tzv. "internalizace" znamená, že "norma je součástí hodnotového systému států" (s. 34). V tomto smyslu se tak pojem latentní práva liší od v této práci používaného pojmu nová lidská práva, která již dosáhla "internalizace".

76 International Council on Human Rights Policy. *Human Rights Standards: Learning from Experience*. Versoix, Switzerland 2006. ss. 1-91. Dostupné na: http://www.ichrp.org/files/reports/31/120b_report_en.pdf . (Navštíveno dne 14. 4. 2015).

77 Stejně vymezuje nová lidská práva např. Philip Alston v ALSTON, P. *Conjuring up New Human Rights: A Proposal for Quality Control*. op. cit. s. 607.

78 Např. v Preambuli, čl. 1(3), 13(1) b), 55 c), 62 (2) Charty OSN.

3. Kapitola: Prameny mezinárodního práva lidských práv

Tato kapitola má za cíl prozkoumat formální způsoby vzniku nových lidských práv, a zda tyto způsoby nějak omezují vznik nových lidských práv. Jsem toho názoru, že ke správnému pochopení role nových lidských práv je zapotřebí znát, jak nové lidské právo může vzniknout, protože pro postavení nového lidského práva je rozhodující, zda je toto "právo" součástí mezinárodního práva lidských práv. A každé lidské právo, které je součástí práva lidských práv má svůj právní pramen.

Tradičně se rozlišují prameny formální a materiální. Materiální prameny, jednoduše řečeno jsou místa (jako například určitý dokument), ve kterých jsou zachyceny podmínky daného pravidla. Může jít o smlouvu, rezoluci Valného shromáždění OSN, o návrh Komise OSN pro mezinárodní právo, rozhodnutí soudu či dokonce tvrzení v učebnici. Není důležitá právní povaha daného textu, např. může jít i o návrh dosud nepřijaté či neúčinné úmluvy. Naopak formální prameny jsou rozhodující pro určení právní povahy daného pravidla.⁷⁹

Všeobecně přijímaný výčet formálních pramenů obsahuje Statut Mezinárodního soudního dvora, jehož článek 38⁸⁰ zní: *"(1) Dvůr, jehož úkolem je rozhodovat podle mezinárodního práva spory, které jsou mu předloženy, aplikuje a) mezinárodní úmluvy, ať obecné či partikulární, stanovící pravidla výslovně uznaná státy ve sporu; b) mezinárodní obyčej, jakožto důkaz obecné praxe uznávané za právo; c) obecné zásady právní uznávané civilizovanými národy; d) s výhradou ustanovení článku 59 soudní rozhodnutí a učení nejkvalifikovanějších zalců veřejného práva různých národů jakožto podpůrný prostředek k určování právních pravidel. (2) Toto ustanovení se nedotýká pravomoci dvora rozhodovat ex aequo et bono, jestliže strany s tím souhlasí."* Na základě tohoto článku je obecně dovozováno, že formální prameny mezinárodního práva jsou především mezinárodní úmluvy a mezinárodní obyčej. Obecné zásady právní bývají používány spíše jako pomocný pramen⁸¹.

Ve své práci, jak jsem již naznačila, se zabývám novými lidskými právy z hlediska

79 EVANS, Malcom D. *International Law*. 3. vydání. Oxford : Oxford University Press, 2010. 865 s. ISBN 978-0-19-956566-5. s. 96-97.

80 Čl. 38 Statutu Mezinárodního soudního dvora.

Statut Mezinárodního soudního dvora, vyhlášený pod č. 30/1947 Sb., dne 16. ledna 1947, se změnami č. 127/1965 Sb a 36/1999 Sb.

81 ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. ISBN: 978-80-7179-728-9. s. 96.

a v rámci mezinárodního práva (veřejného). Pravdou je, že vztah mezinárodního práva a mezinárodního práva lidských práv není jednoznačný, jak se můžeme dočíst v mnohých publikacích.⁸² Nicméně převažujícím názorem je, že mezinárodní právo lidských práv patří do mezinárodního práva,⁸³ a tak s ním bude zacházeno v této práci.

Vzhledem k výše uvedenému je intuitivní tvrdit, že prameny mezinárodního práva lidských práv jsou stejné jako prameny mezinárodního práva obecného. Mezinárodní smlouvy jsou hlavním pramenem mezinárodních norem lidských práv. O mnohých lidských právech se prohlašuje, že se staly součástí obyčejového práva. Tato prohlášení jsou však také v hodné míře kritizována. Pro právo lidských práv je také typický výskyt soft law dokumentů, který má možná překvapivě někdy větší vliv, než hard law dokumenty. Mezi soft law dokumenty můžeme řadit například deklarace Valného shromáždění OSN, obecné komentáře lidskoprávních výborů, či zprávy zvláštních zpravodajů s mandátem Rady pro lidská práva. Velký význam má, a za jakousi ústavu práva lidských práv je považována Všeobecná deklarace lidských práv (1948),⁸⁴ která přesně trpí takovouto "vadou", totiž nedostatkem právní závaznosti.⁸⁵ byla přijata Valným shromážděním, kdy žádný stát nehlasoval proti, pouze 8 států se hlasování zdrželo.

3. 1. Mezinárodní smlouvy jako pramen lidských práv

Základní pravidlo mezinárodních smluv říká, že každá platná mezinárodní smlouva zavazuje pouze smluvní strany takové smlouvy⁸⁶. Na tento princip navazuje

82 ADDO, M. K. *The Legal Nature of International Human Rights*. International Studies in Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, 2010, Chapter 1 The Indeterminacy of Human Rights.

KAMMINGA, M. T., SCHEININ, M. *The Impact of Human Rights Law on General International Law*. Edited by Menno T. Kamminga and Martin Scheinin. Oxford. 2009.

83 Např. Malenovský označuje oblast lidských práv za "pododvětví" (viz. MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2008, s. 404. Blíže k problematice systému a systematizaci v MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2008, ss. 398-406.

84 General Assembly, *Universal Declaration of Human Rights*, 10 December 1948, A/810 Res 217 (III)

85 Všeobecná deklarace lidských práv byla přijata rezolucí Valného shromáždění OSN. Osm států se hlasování o této rezoluci zdrželo, žádný však nehlasoval proti.

86 Článek 26 Vídeňské úmluvy o smluvním právu (1969).

Vídeňská úmluva o smluvním právu, vyhlášená pod č. 15/1988 Sb., dne 4. září 1987, se změnou č. 9/2014 Sb. m. s.

pravidlo, že mezinárodní smlouvy nezavazují strany, které k nim nepřistoupili⁸⁷. Výjimku mohou tvořit mezinárodní smlouvy, jejichž některá ustanovení se stala mezinárodním obyčejem. Nejde zde však o úplnou výjimku, neboť z formálního hlediska je stát zavázán mezinárodním obyčejem, který je pouze uveden v textu, který je mezinárodní smlouvou. Z materiálního hlediska se jedná o mezinárodní smlouvu, z formálního je pramenem pravidla mezinárodní obyčej.

Postup uzavírání mezinárodních smluv je upraven ve Vídeňské úmluvě o smluvní právu (1969)⁸⁸ (dále také jen jako "Vídeňská úmluva").⁸⁹ Existuje také Vídeňská úmluva o smluvním právu mezi státy a mezinárodními organizacemi a mezi mezinárodními organizacemi navzájem (1986),⁹⁰ ta však dosud není účinná pro nedostatek ratifikací.⁹¹

V době svého vzniku byla Vídeňská úmluva považována za instrument, který jednak přinášel nová pravidla do této právní oblasti (např. ustanovení norem jus cogens v čl. 53),⁹² ale také písemně vyjádřil již existující normy obyčejového práva.⁹³

Část druhá Vídeňské úmluvy se zabývá uzavíráním a účinností smluv. Pro účely mé práce není důležité rozebrat způsoby vyjádření souhlasu s mezinárodní smlouvou ani přesně popsat kroky státu v průběhu uzavírání smlouvy. Důležitá je ovšem zmínka o učinění výhrad, kterýžto akt je umožněn všem stranám smlouvy za určitých podmínek nebo spíše za absence určitých skutečností. Článek 19 Vídeňské úmluvy stanoví, že *"stát může při podpisu, ratifikaci, přijetí, schválení smlouvy nebo přístupu k ní učinit výhradu, ledaže: a) taková výhrada je smlouvou zakázána; b) smlouva stanoví, že mohou být učiněny pouze určité výhrady, mezi nimiž není taková výhrada uvedena; c) v případech, které nespadají pod body a) a b), je taková výhrada neslučitelná s*

87 Článek 34 Vídeňské úmluvy o smluvním právu (1969) říká, že *"ze smlouvy nevznikají ani závazky ani práva třetímu státu bez jeho souhlasu."*

88 Vídeňská úmluva o smluvním právu, vyhlášená pod č. 15/1988 Sb., dne 4. září 1987, se změnou č. 9/2014 Sb. m. s. Vienna Convention on the Law of Treaties (přijata 23. 5. 1969, účinnost 27. 1. 1980) 1155 UNTS 331.

89 Vídeňská úmluva o smluvním právu (1969), op. cit.

90 Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations (přijata 21. 3. 1986, dosud nevstoupila v účinnost), Work of International Law Commission, p. 359. Doc. A/CONF.129/15.

91 Ke dni 22. 4. 2015. United Nations Treaty Collection, dostupné zde: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-3&chapter=23&lang=en. (navštíveno dne 22. 4. 2014)

92 Článek 53 Vídeňské úmluvy.

93 V Preambuli Vídeňské úmluvy se píše: *"jsouce přesvědčeny, že kodifikace a pokrokový rozvoj smluvního práva, jichž bylo dosaženo v této úmluvě, budou sloužit k dosažení cílů Spojených národů vyhlášených v Chartě..."*

*předmětem a účelem smlouvy.*⁹⁴ Vídeňská úmluva zde stanoví omezení pro smluvní volnost států v tom smyslu, že státy, které chtějí být vázány danou lidskoprávní (ale i jakoukoli jinou mezinárodní) smlouvou, nemohou učinit výhrady, které by byly neslučitelné s předmětem a účelem smlouvy. Problém lze samozřejmě vidět v tom, kdo bude posuzovat neslučitelnost dané výhrady. Obvykle neslučitelnost posuzují samy smluvní strany dané smlouvy, které mohou odmítnout výhradu druhého státu a pak určit, zda se cítí být ve smluvním vztahu z daným státem či nikoli. Výbor pro lidská práva⁹⁵ musel několikrát řešit situaci, kdy jedna smluvní strana odmítla výhradu druhé smluvní strany na základě neslučitelnosti s předmětem a účelem smlouvy, ale zároveň vyjádřila záměr vstoupit do smluvního vztahu s druhou smluvní stranou. K této problematice je velmi zajímavý obecný komentář tohoto výboru č. 24⁹⁶, ve kterém daný výbor prohlásil, že posouzení, zda je daná výhrada neslučitelná či nikoli, náleží jemu, tedy výboru.⁹⁷

Obecně neslučitelnost určitých výhrad s předmětem a účelem smlouvy lze považovat za omezení států při přijímání nových závazků v mezinárodním právu. Z hlediska možnosti vytvoření nového lidského práva má však toto ustanovení minimální význam.

Další omezení stanoví Vídeňská úmluva v článku 64, kde se zabývá kogentními normami. K tomuto více níže.

Mezinárodní smlouvy v oblasti lidských práv se v některých rysech liší od ostatních mezinárodních smluv. Nejdůležitější z těchto rysů spočívá v tom, že na dodržování lidskoprávních smluv mají největší zájem jednotlivci, nikoli státy, které uzavírají dané smlouvy.

V případě dvoustranných úmluv například o vystavění společné přehrady⁹⁸ je snadné si představit, že pokud by jedna strana nesplnila některou z podmínek úmluvy, mohla by očekávat, že i druhá strana by se mohla uchýlit k porušení závazků plynoucích z takového dohody. Vzhledem k tomu, že ani jedna ze stran nechce, aby k něčemu

94 Článek 19 Vídeňské úmluvy.

95 Čl. 28 Paktu II.

96 Human Rights Committee, *General Comment No. 24, on issues relating to reservations made upon ratification or accession to the Covenant or the Optional Protocols thereto, or in relation to declarations under article 41 of the Covenant*, 11 November 1994, CCPR/C/21/Rev.1/Add.6.

97 Tamtéž § 18.

98 Slavný případ Mezinárodního soudního dvora (MSD) Gabčíkovo-Nagymaros projekt [Gabčíkovo-Nagymaros Project (Maďarsko/Slovensko), Judgment, I. C. J. Reports 1997].

takovému došlo, plní své závazky z úmluvy. Obdobně v případě mnohostranné úmluvy typu Úmluvy OSN o mořském právu⁹⁹ lze si lehce představit, že pokud by jeden stát nerespektoval teritoriální moře jiné smluvní strany, pak ani ta nebude mít povinnost respektovat teritoriální moře první smluvní strany, tedy obě smluvní strany, resp. státy se vyhnou porušení závazků plynoucích z takové smlouvy. Tyto přirozené brzy k porušování závazků plynoucích z mezinárodních smluv již tak dobře nefungují v případě mezinárodních smluv týkajících se lidských práv. Jestliže stát A poruší závazek vyplývající například z Paktu I, pak je nanejvýš nežádoucí následek, aby všechny ostatní smluvní státy mohly porušit a porušily své závazky z tohoto Paktu.

Jinak lze konstatovat, že z formálního hlediska nebrání žádná pravidla, aby vznikala nová lidská práva ustanovením v mezinárodní smlouvě.

3. 2. Mezinárodní obyčej jako pramen lidských práv

Obecně lze říci, že mezinárodní obyčej zavazuje všechny státy s výjimkou tzv. místních či zvláštních obyčejů, či v případě tzv. "persistent objector", kdy stát trvá na tom, že ho dané mezinárodní pravidlo nezavazuje. Pokud je otázka vzniku smlouvy jednoduchá, pak opak platí o mezinárodním obyčeji. Konstitutivní prvky mezinárodního obyčeje jsou (1) zavedená, široce rozšířená a konstantní praxe států (pravidlo chování "*bylo opakovaně a dlouhodobě zachováváno subjekty mezinárodního práva*"¹⁰⁰) a (2) přesvědčení, že "*existuje právní povinnost k zachovávání takového pravidla*"¹⁰¹ (opinio juris sive necessitatis).¹⁰² Na tomto místě bývá často upozorňováno na paradoxní podmínky vzniku mezinárodního obyčeje. Aby se určité pravidlo chování stalo mezinárodním obyčejem, musí zde existovat přesvědčení, že dané pravidlo již je mezinárodním obyčejem. "*Jak se může praxe vůbec někdy vyvinout do mezinárodního obyčeje pokud státy musí věřit, že dané pravidlo existovalo předtím než jejich praxe*

99 Úmluva OSN o mořském právu (1982), sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 240/1996 Sb. United Nations Convention on the Law of the Sea (přijata 10. 12. 1982, účinnost 16. 11. 1994) 1833 UNTS 3.

100 ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. op. cit., s. 98, pozn. č. 27.

101 ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. op. cit., s. 99, pozn. č. 27.

102 V učebnici Mezinárodního práva veřejného jsou tyto dva prvky nazývané usus generalis a opinio juris necessitatis generalis. Viz. ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. op. cit. s. 100.

mohla být významná pro vytvoření takového pravidla?"¹⁰³

Mezinárodní obyčej je také považován za pramen mezinárodního práva lidských práv. Například v učebnici *Mezinárodní právo* od Malcolma N. Shawa¹⁰⁴ je uvedeno, že *"určitá lidská práva mohou být nyní považována za práva, která se stala mezinárodním obyčejem ve světle praxe států. Tato práva by určitě zahrnovala zákaz mučení, genocidy a otroctví a princip zákazu diskriminace."*¹⁰⁵

Převážná většina autorů se shoduje na tom, že některé části (ačkoliv pak už málokdo se shodne na tom které) Všeobecné deklarace lidských práv jsou závazné jakožto mezinárodní obyčej. Zrovna tak je Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1984)¹⁰⁶ považována za součást mezinárodního práva nejen jako mezinárodní smlouva, ale také jako mezinárodní obyčej.

Vzhledem k výše uvedenému vzniku mezinárodního obyčeje a jeho paradoxu je vhodné upozornit na další paradox mezinárodního obyčeje v rámci lidských práv. A tím je skutečnost, že všechny státy porušují lidská práva a své závazky jim plynoucí z mezinárodního práva lidských práv. Například právě zákaz mučení, který je obecně přijímaným pravidlem mezinárodního práva [někteří autoři je označují za mezinárodní obyčej, jiný za normu tzv. jus cogens (viz níže)], a navíc výše zmíněná Úmluva o zákazu mučení je lidskoprávní úmluvou s velmi vysokým počtem smluvních států¹⁰⁷, přesto se můžeme dočíst, že: *"navzdory tomuto rozsáhlému normativnímu konsensu ohledně zákazu mučení ze strany států, jeho výskyt zůstává výrazný a rozšířený, více v autoritativních než v liberálních režimech, více v rozvojových než v rozvinutých světech, ale i v rozvinutých a demokratických zemích."*¹⁰⁸ Vzhledem k této skutečnosti by bylo

103 EVANS, Malcom D. *International Law*. op. cit. s. 102-103.

104 SHAW, Malcom N. *International Law*. 7th Edition. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. 981 s. ISBN: 978-1-107-61249-5. s. 984.

105 SHAW, M. N. *International Law*. op. cit., s. 201. *"...certain human rights may now be regarded as having entered into the category of customary international law in the light of state practice. These would certainly include the prohibition of torture, genocide and slavery and the principle of non-discrimination."*

106 Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, vyhlášena pod č. 143/1988 Sb., dne 18. 8. 1988. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (přijata 10. 12. 1984, účinnost 26. 6. 1987) 1465 UNTS 113.

107 Ke dni 22. 4. 2015 měla Úmluva proti mučení 157 smluvních stran. United Nations Treaty Collection, dostupné zde: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-9&chapter=4&lang=en .

108 ALSTON, Philip; GOODMAN, Ryan. *International Human Rights : The Successor to*

problematické hledat ustálenou praxi v dodržování lidskoprávních závazků. V tomto světle nezbyvá než se pokusit najít ustálenou praxi států jakožto konstitutivní prvek mezinárodního obyčeje v jejich ustálených prohlášeních o odhodlání lidská práva a lidskoprávní závazky dodržovat (například v rámci Všeobecného periodického přezkumu)¹⁰⁹.

Ovšem ne všichni autoři s takovýmto vývojem mezinárodního obyčeje souhlasí. Philip Alston a Bruno Simma se už v roce 1988 problémem mezinárodního obyčeje jako pramenu lidských práv zabývali ve svém článku s názvem *The Sources of Human Rights Law: Custom, Jus Cogens and General Principles*¹¹⁰. V tomto článku autoři kritizují snahy přeměnit koncepci mezinárodního obyčeje jakožto spojení ustálené praxe a přesvědčení o závaznosti takové praxe pouze na pouhé opinio juris. Autoři zde zkoumají různé přístupy k otázce ustálené praxe ve vztahu k lidským právům. Některé přístupy se snaží za ustálenou praxi států jakožto součást mezinárodního obyčeje označit všeobecné odsouzení určitého jednání mezinárodním společenstvím¹¹¹, jiní uvádějí jako ustálenou praxi států implementaci ochrany lidských práv do vnitrostátního práva, jiní zase rozhodování vnitrostátních soudů. Autoři článku jsou přesvědčení, že tyto různé přístupy jsou v konečném důsledku stejné, že jde v případě lidských práv spíše o opinio juris (vyjádřené formou soudního rozhodnutí nebo odsouzení jednání druhého státu).¹¹²

Jako další přístup k vytvoření lidskoprávních závazků nikoli na základě

International Human Rights in Context: Law, Politics and Morals. Text and Materials. Oxford : Oxford University Press, 2013. s. 1580. ISBN 978-0-19-957872-6, s. 238.

109 Všeobecný periodický přezkum (universal periodic review) je "klíčový mechanismus Rady pro lidská práva k přezkumu situace lidských práv ve všech členských státech OSN v čtyř a půl letém cyklu."

Citováno z OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. *Human Rights Indicators. A Guide to Measurement and Implementation*. 2012. HR/PUB/12/5. Dostupné na: <http://www.ohchr.org/EN/PublicationsResources/Pages/MethodologicalMaterials.aspx>.

110 ALSTON, Philip; SIMMA, Bruno. *The Sources of Human Rights Law: Custom, Jus Cogens and General Principles*. *Australian Year Book of International Law*, Vol. 82, 1988-1989. s. 82-108.

111 Schacher v ALSTON, P., SIMMA, B. *The Sources of Human Rights Law: Custom, Jus Cogens and General Principles*. op. cit. s. 92-93. "V případě některých práv (svoboda projevu, rovnost mužů a žen a právo na práci například), chování státu jasně nesouhlasí s požadavky na vytvoření mezinárodního obyčeje. Na druhou stranu, pokračuje, existují zde ustanovení která jasně mají silný nárok na status mezinárodního obyčeje. Z jeho pohledu, "toto může být ukázáno nepochybně tím, že budeme aplikovat formální kritéria obyčejového práva, ale tím, že posoudíme chování, které bylo všeobecně odsouzeno jako porušující základní koncept lidské důstojnosti." Odkaz na Schacher O. *International Law in Theory and Practice: General Course in Public International Law*, 178 Recueil des cours 21, 336 (1982-V).

112 ALSTON, P., SIMMA, B. *The Sources of Human Rights Law: Custom, Jus Cogens and General Principles*. op. cit., s. 95.

zavazujících mezinárodních smluv je uveden tzv. "autoritativní výklad," který spočívá v tom, že Všeobecná deklaráce lidských práv a další nezávazné lidskoprávní dokumenty jsou vlastně výkladem závazků vyplývajících z článků 55 a 56 Charty OSN. K tomuto přístupu autoři dodávají, že by vyžadoval další analýzu jednotlivých práv a rozhodnutí, jestli všechna práva vytvořená v rámci systému OSN jsou takovýmito závazným autoritativním výkladem (jako příklad uvádějí právo na rozvoj jakožto "nové" právo).¹¹³

Dále se zamýšlejí, zda by nebylo z hlediska konceptu a teorie mezinárodního práva lepší, aby jako prameny lidskoprávních norem spíše sloužily "obecné zásady právní" uvedené v čl. 38 Statutu Mezinárodního soudního dvora pod písmenem c)¹¹⁴.

Na závěr uvádějí autoři několik zajímavých postřehů. Za prvé uznávají, že pouze mezinárodní smlouvy jsou nedostatečným pramenem pro závazky států v případě mezinárodního práva lidských práv. Za druhé, tvorba práva skrze mezinárodní uznání obecných zásad právních se zdá jako mnohem lepší než obyčejové právo, aby splnila požadavky pro vznik *jus cogens*.

Ačkoli je citovaný článek již 25 let starý, otázky a pochybnosti v něm zmíněné nadále přetrvávají. A stále je důležité si na tyto otázky dokázat odpovědět. Pokud je určité lidské právo výslovně uvedené pouze v nezávazném dokumentu typu deklaráce Valného shromáždění OSN či v obecném komentáři výboru zabývajícího se dodržováním práv ustanovených v lidskoprávní úmluvě, pak pro jeho větší vliv na chování států je nezbytné, aby bylo jasně stanoveno, že takové právo existuje a plynou z něho mezinárodní povinnosti.

Nakonec bych chtěla upozornit, že přestože je z teoretického hlediska někdy obtížné dovodit vznik mezinárodního obyčeje, obzvlášť v oblasti lidských práv, je mezinárodní obyčej všeobecně přijímaný jako pramen lidských práv. A neexistuje v této oblasti žádné pravidlo, které by znemožňovalo, aby tímto způsobem vzniklo "nové lidské právo" či nový závazek v oblasti mezinárodního práva lidských práv.

3. 3. Kogentní normy a lidská práva

Zvláštní význam a postavení mají kogentní normy. Ve Vídeňské úmluvě jsou

113 Tamtéž, s. 100-102.

114 Tamtéž, s. 107.

označeny jako normy imperativní ("peremptory norms"), které mohou učinit smlouvu nulitní. Článek 53 Vídeňské úmluvy zní: "*Každá smlouva, která v době svého uzavření je v rozporu s imperativní normou obecného mezinárodního práva, je nulitní. Pro účely této úmluvy je imperativní normou obecného mezinárodního práva norma přijatá a uznaná mezinárodním společenstvím států jako celkem za normu, od níž není dovoleno se odchýlit a které může být změněna pouze novou normou obecného mezinárodního práva stejné povahy.*"¹¹⁵ Druhá zmínka o kogentních normách se nachází v článku 64 Vídeňské úmluvy, který zní: "*Vznikne-li nová imperativní norma obecného mezinárodního práva, každá smlouva, která je v rozporu s touto normou, se stane neplatnou a zanikne.*"¹¹⁶

Charakteristické rysy kogentních norem jsou: nepřipustnost smluvní odchylky ani jednostranného pozastavení jejich aplikace některým ze subjektů, mají za úkol udržet a zabezpečit minimum jednoty právního společenství a chránit společné hodnoty.¹¹⁷

Přestože kogentní norma má dle výše zmíněných článků velký vliv na ostatní normy mezinárodního práva, jejich taxativní výčet a obsah není snadné určit. Odborníci se shodují, že tyto normy existují¹¹⁸, některé mezinárodní soudy jejich existenci také potvrdily¹¹⁹, avšak ani odborníci ani soudy se na přesném vymezení neshodnou.

Existence kogentních norem nabeurčuje tezi, že státy jako subjekty mezinárodního práva jsou suverénní entity, které mohou být vázány jen normami, se kterými vyjádřily souhlas. K této debatě stojí za zmínku krátké zamyšlení nad samotnou závazností normy zavádějící pravidla jus cogens.

Jediné pozitivní zakotvení kogentních norem se nachází v mezinárodní úmluvě – Vídeňské úmluvě o smluvní právu. Ze stejného důvodu, z kterého se dá napadnout

115 Čl. 53 Vídeňské úmluvy.

116 Čl. 64 Vídeňské úmluvy.

117 Parafráze z MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. op. cit., s. 227.

118 Např. ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. op. cit., s. 112-113.
MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. op. cit., s. 228-229.

119 Meziamerický soud pro lidská práva poprvé na jus cogens odkázal v poradním stanovisku v roce 2003 týkajícího se nezdokumentovaných migrantů: *Juridical Condition and Rights of the Undocumented Migrants*, Advisory Opinion, OC-18/03 Ser A, N 18 (Sept 17, 2003); Evropský soud pro lidská práva například v případě *Al-Adsani v. Velká Británie*, no. 35763/97, ESLP 2001-XI, 34 EHRR 11;
Nikoli však Mezinárodní soudní dvůr, jehož nejasný přístup k problematice norem jus cogens je shrnut například v SHELTON, D. *International Law and "Relative Normativity"* v EVANS, M. D. *International Law*. op. cit., s. 149-151.

výčet pramenů mezinárodního práva obsažený ve statutu Mezinárodního soudního dvora¹²⁰, lze napadnout i pramen kogentních norem. Vídeňská úmluva je mezinárodní smlouvou, tedy zavazuje především své smluvní stany.

Existenci kogentních norem má povinnost uznat na prvním místě smluvní strana Vídeňské úmluvy. Dále je možné uvažovat nad možností vzniku obyčejové normy. Ačkoliv Vídeňská úmluva sloužila částečně i jako kodifikace existujících obyčejových norem, článek 53 mezi ně nepatřil. Tato skutečnost se však mohla v průběhu času změnit. Z výše uvedeného plyne, že existenci kogentních norem dnes "uznává" na základě ratifikace Vídeňské úmluvy 114 států¹²¹. Je zajímavé si uvědomit, jak důležitá pro nesmluvní státy Vídeňské úmluvy je otázka, zda se existence kogentní normy stala obyčejovou normou. Pokud by byla odpověď záporná, pak by pro ně neexistoval například zákaz použití síly jakožto kogentní norma, pouze jako smluvní či obyčejová.¹²²

Některá lidská práva jsou za kogentní normy označována přímo, jindy jejich systematické porušování. V komentáři Komise OSN pro mezinárodní právo k *Návrhu článků o odpovědnosti států* prohlašuje, že "*Takové kogentní normy, které jsou jasně přijímané a uznané, zahrnují zákaz agrese, genocidia, otroctví, rasové diskriminace, zločiny proti lidskosti a mučení a právo na sebeurčení.*"¹²³

Ke vztahu k postavení nových lidských práv není problematika kogentních pravidel až tak naléhavá, i když nelze vyloučit možnost, že by nové lidské právo mohlo vzniknout rovnou jako norma jus cogens. Tuto možnost si lze představit na příklad u "práva na vodu."¹²⁴

120 Článek 38 Statutu mezinárodního soudního dvora.

121 Ke dni 5. 2. 2015. United Nations Treaty Collection. Dostupné na: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-1&chapter=23&Temp=mtdsg3&lang=en.

122 Jiný přístup k výkladu článku 53 Vídeňské úmluvy naznačil Malenovský v MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. op. cit., s. 228.

123 Komentář k článku 26 (5), Zpráva Mezinárodní komise OSN pro mezinárodní právo. Report of the International Law Commission, 2001, General Assembly Official Records, Supp No 10 (A/56/10). s. 208. Dostupné na: <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a5610.pdf>.

124 Mezinárodní smlouva, která by určitým skupinám obyvatelstva upírala právo na vodu, by pak byla považována za nulitní. Více o "právu na vodu" v kapitole Právo na vodu.

3. 4. Pojem soft law a lidská práva

Pro právo lidských práv je velmi typický výskyt instrumentů patřících k tzv. soft law. Pojem soft law *"označuje normy, které nejsou vynutitelné právní cestou, ale pouze politickými prostředky, což může negativně ovlivňovat jejich dodržování. Logický protějšek pojmu soft law tvoří tzv. hard law (tvrdé právo), o jehož právní závaznosti není pochyby a jehož porušení vyvolává mezinárodněprávní odpovědnost."*¹²⁵ Obdobně vymezuje normy soft law například Alan Boyle, který říká, že *„(z) pohledu tvorby práva je pojem „soft law“ jednoduše vhodným popisem pro různé právně nezávazné instrumenty používané v současných mezinárodních vztazích státy a mezinárodními organizacemi.“*¹²⁶

Nejlépe je rozdíl pravidel soft law a hard law vysvětlen v publikaci *Mezinárodní právo veřejné*¹²⁷, kde je jako rozdíl těchto dvou druhů pravidel uvedeno kritérium obsahu a formy: *"Východiskem pro toto dělení je, že norma mezinárodního práva představuje jednotu obsahu a normy, které musí splňovat určité kvality. Obsahem je pravidlo chování, které musí být dostatečně určité a jednoznačné, aby subjekty byly s to z něho vyčíst oprávnění a povinnosti, a tak upravit odpovídajícím způsobem své chování. Právní forma pak podmiňuje závaznost pravidla chování, jehož porušení vyvolává právní odpovědnost. Normy, které splňují všechna kritéria na obsah i formu, se nazývají hard law. Složitější je uchopení pravidel soft law, za která se obvykle označují normy, které mají právně nedokonalý obsah nebo formu."*¹²⁸

Na první pohled by se dalo jednoznačně uzavřít, že pokud pravidla označovaná za soft law nejsou závazná, pak nejsou pro právo mezinárodních práv významná. Opak je pravdou. Právě Alan Boyle ve svém příspěvku¹²⁹ mapuje, jakým způsobem mohou být pravidla soft-law pro mezinárodní právo nepostradatelná.

Jako příklady soft law pramenů autor uvádí deklarace mezistátních (mezivládních) konferencí, instrumenty z pera Valného shromáždění OSN, pravidla chování, návody a doporučení mezinárodních organizací.¹³⁰ Tvrzení, že *„v některých případech se zdají*

125 ZEMANOVÁ, Š. *Nové chápání univerzality lidských práv*. Mezinárodní vztahy č. 4/2005. s. 82.

126 BOYLE, A. *Soft Law in International Law-Making*. V EVANS, Malcom D. *International Law*. op. cit., s. 122.

127 ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. op. cit.

128 Tamtéž, s. 119.

129 BOYLE, A. *Soft Law in International Law-Making*, op. cit., s. 122-140.

130 Tamtéž. s. 124.

*instrumenty soft law jako stejně užitečné nástroje kodifikace mezinárodního práva jako smlouvy,*¹³¹ je velmi lákavé pro právo lidských práv. Avšak vzápětí autor dodává, že „*argument pro použití mezinárodní smlouvy radši než soft law nástroje je silnější v případě tvoření nového práva či revize existujícího práva, jako v případě re-negociace mořského práva či rozvinutí práva lidských práv.*“¹³² Autor danou sekci uzavírá s tím, že i soft law pravidla mohou vést k zavedení široce přijímané praxe či ustálenému opinio juris, a že v tomto ohledu mohou být úspěšnější než závazné smlouvy, které například nemusí po mnoho let vstoupit v účinnost či mohou mít jen malý počet smluvních stran.¹³³

Soft law dokumenty mohou být prvním krokem ke vzniku závazné úmluvy, mohou být použity jako „*mechanismus pro autoritativní výklad nebo zesílení podmínek mezinárodní smlouvy,*“¹³⁴ nebo mohou „*poskytnout detailní pravidla a technické standardy požadované pro implementaci některých smluv.*“¹³⁵ Za normy soft law mohou být označeny i ustanovení obsažená v závazné smlouvě, pokud jsou „*otevřeně formulována nebo obecná ve svém obsahu a znění.*“¹³⁶ Obecné zásady právní, které ovlivňují rozhodování soudů a výkon rozhodovací pravomoci mezinárodních organizací lze spíše, dle autorů, nalézt v nezávazných deklaracích než v závazných mezinárodních smlouvách,¹³⁷ avšak nakonec přiznávají, že autoritu a legitimitu tyto obecné zásady právní získávají ze souhlasu států, jinými slovy skrze opinio juris.¹³⁸

Nakonec se autoři zabývají vztahem soft law a mezinárodního obyčeje, kde dochází k názoru, že záleží na každém jednotlivém případě, zda soft law bude sloužit jako důkaz existujícího práva, opinio juris či bude poskytovat ustálenou praxi států pro nové právo.¹³⁹ Na tomto místě je vhodné si vzpomenout na kritiku zmíněnou v článku Philipa Alstona ke směšování nebo úplné vynechání požadavku ustálené praxe pro vytvoření mezinárodního obyčeje (viz výše).

Závěrem autor shrnuje, že soft law „*usnadňuje progresivní vývoj mezinárodního obyčejového práva, (...) představuje alternativy k tvoření práva pomocí mezinárodních*

131 Tamtéž. s. 126.

132 Tamtéž. s. 126.

133 Tamtéž. ss. 126-127.

134 Tamtéž. s. 127.

135 Tamtéž. s. 128.

136 Tamtéž. s. 130.

137 Tamtéž. s. 132.

138 Tamtéž. s. 134.

139 Tamtéž. ss. 134-135.

smluv, (...) doplňuje mezinárodní smlouvy“ a „poskytuje různé způsoby chápání právních účinků různých druhů smluv.“¹⁴⁰

Vzhledem k tomu, že mezinárodní právo funguje "trochu jinak" než vnitrostátní právo, lze dojít k závěru, že opravdu není tak velký rozdíl mezi "zavazující" lidskoprávní úmluvou a "nezávazným" rozhodnutím výboru či deklarácí. Záleží, čeho vlastně chceme existencí dané normy dosáhnout. Pokud nám jde o to, abychom mohli státy kritizovat, že nedodržují svoje lidskoprávní závazky, pak je velký rozdíl mezi závazným a nezávazným instrumentem a tím pádem i povinnostmi a doporučením. Pokud nám jde však o to, aby státy dané lidskoprávní normy a přístupy zavedli ve svém vnitrostátním právu a aby vnitrostátní soudy začaly tato pravidla aplikovat, pak už tento rozdíl není tak silný. Je nutné přesvědčit buďto daný stát nebo konkrétního soudce, že skutečně takové pravidlo existuje v rámci mezinárodního práva a má tento obsah. Povinnost toto pravidlo dodržovat může být stanovena velmi obecně (typu zákaz diskriminace, zákaz krutého zacházení), ale vlastní obsah, jak daná diskriminace či kruté zacházení může vypadat, už může velmi "lehce" daný soudce nalézt v "nezávazné" zprávě či deklaraci, která slouží jen jako "autorativní výklad". Pro tento postup je však velmi důležitá první podmínka, tedy aby existovala tato obecná povinnost danému státu. A ta už nemůže vzniknout pouze interpretací nějakého obecného komentáře výboru či z deklaráce. Tu musíme dovodit z velmi "tvrdého" práva, ať už Paktů lidských práv či dokonce z Charty OSN.

3. 5. Závěr k pramenům lidských práv

Je důležité upozornit na fakt, že z formálního hlediska neexistuje žádná překážka v mezinárodním právu obecném ani v mezinárodním právu lidských práv, která by znemožňovala vytvoření zcela nového lidského práva. Státy jsou suverénní a v tomto smyslu neexistuje omezení k přijmutí závazků ze strany států v mezinárodním právu. Tato kapitola byla důležitá pro postavení nových lidských práv z toho důvodu, že některá nová lidská práva (či za taková označovaná určitými autory) jsou výslovně vyjádřena v nezávazných pramenech mezinárodního práva. Přesto však nelze jednoznačně říci, že by z tohoto důvodu „fakticky“ „právně“ neexistovala.

140 Tamtéž. s. 138.

Výše jsme si ukázali, že nové lidské právo musí mít svůj formální pramen, aby mělo jakýkoli dopad na závazky států v mezinárodním právu. Pokud lze dohledat a určit tento pramen, pak nové lidské právo má stejné postavení v mezinárodním právu lidských práv jako "staré" lidské právo, tedy jako jakékoli jiné lidské právo.

Toto je však pouze formální stránka problému vzniku (nových) lidských práv. V další kapitole se už zaměřím na stranu praktickou, a to první metodu vzniku lidského práva – práva obsažená v Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením (2006).

4. Kapitola: Metoda přijetí mezinárodní smlouvy

4. 1. Úvod

První metodou, kterou budu zkoumat, je metoda vzniku nového lidského práva přijetím mezinárodní smlouvy, tedy právně závazného mezinárodního dokumentu. Ke zkoumání této metody jsem si vybrala Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením (2006)¹⁴¹ (dále také jen jako "Úmluva"). Práva osob se zdravotním postižením jsem si vybrala jako příklad potenciálního nového lidského práva z toho důvodu, že někteří autoři tvrdí, že Úmluva o právech osob se zdravotním postižením zakládá nová lidská práva (viz dále), a také proto, že se jedná o jednu z nejnovějších závazných lidskoprávních úmluv v rámci OSN.

Jak jsem zmínila již v kapitole druhé (*Pojem lidských práv a vymezení nových lidských práv*), za nová lidská práva v této práci považuji ta, která nejsou obsažena v Mezinárodní listině lidských práv¹⁴². Mezinárodní listina lidských práv má, dle mého názoru, specifické postavení, protože byla vytvořena se záměrem konkretizovat lidská práva, o kterých se píše v Chartě OSN. Toto specifické postavení by však mohlo ztížit vytváření nových lidských práv prostřednictvím mezinárodních smluv. V této kapitole se tedy blíže podíváme, jak byla vytvářena a přijata práva, která jsou zachycena v Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením.

4. 2. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením

Valné shromáždění OSN přijalo dne 10. 12. 2006 Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením. V účinnost vstoupila v květnu 2008. Tato úmluva má největší

141 Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, vyhlášena pod č. 10/2010 Sb.m.s., dne 12. 2. 2010. Convention on the Rights of Persons with Disabilities (přijata 13. 12. 2006, účinnost 3. 5. 2008) 2515 UNTS 70.

142 Mezinárodní listina lidských práv (International Bill of Human Rights) je soubor tří významných (možná pro někoho nejvýznamnějších) mezinárodních dokumentů lidských práv. Skládá se ze Všeobecné deklarace lidských práv a z dvou Paktů lidských práv (Pakt I a Pakt II). Tento pojem používá například i Úřad Vysokého komisaře OSN pro otázky lidských práv (the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights). Dostupné na: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/InternationalLaw.aspx> . (Navštíveno dne 15. 4. 2015).

počet podpisů ze všech úmluv OSN ke dni otevření úmluvy pro podpisy, tj. 82¹⁴³, a také je výjimečná krátkou dobou, která uplynula od jejího přijetí k její účinnosti (pro srovnání časový rozdíl mezi přijetím Paktů lidských práv a jejich vstoupení v účinnost činí deset let, u Úmluvy tento rozdíl činí pouze rok a půl). Ovšem přijetí této úmluvy nebylo prvním krokem v mezinárodním právu lidských práv k ochraně osob se zdravotním postižením.

Ochrana práv osob se zdravotním postižením na úrovni mezinárodního práva lidských práv se vyvíjela mnoho let a v průběhu této doby razantně měnila svůj přístup k osobám se zdravotním postižením.

4. 2. 1. Vývoj ochrany osob se zdravotním postižením

Obecně se dá říci, že osoby se zdravotním postižením byly chráněny stejnými instrumenty jako všechny ostatní osoby, tj. univerzálními úmluvami a pravidly. Avšak *"před přijetím Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, žádná z osmi lidskoprávních úmluv OSN výslovně nechránila práva osob se zdravotním postižením."*¹⁴⁴ Jediná Úmluva o právech dítěte v čl. 23 uvádí, že *"Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají, že duševně nebo tělesně postižené dítě má požívat plného a řádného života v podmínkách zabezpečujících důstojnost, podporujících sebedůvěru a umožňujících aktivní účast dítěte ve společnosti."*¹⁴⁵

V tomto směru jsou zajímavé obecné komentáře¹⁴⁶ ("general comments") výborů zajišťující dohled nad dodržováním lidskoprávních úmluv, které zmiňují zdravotní postižení, ačkoli jimi dohlížená úmluva nikoli. Některé z těchto obecných komentářů dokonce zmiňují zdravotní postižení jako důvod k diskriminaci, nebo uvádějí, že osoby se zdravotním postižením vyžadují speciální pozornost a ochranu. Tři obecné komentáře

143 WEELE, E. v.: *The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in the Context of Human Rights Law*, ve Disability and Universal Human Rights: Legal, Ethical, and Conceptual Implications on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Editováno Joel Anderson a Jos Philis. Univerzita Utrecht. 2012. str. 9.

144 Tamtéž, str. 10.

145 Čl. 23 Úmluvy.

146 Autorka zvolila tento překlad, avšak někde lze najít i jiný, např. obecné připomínky. Podrobněji o těchto dokumentech je pojednáno v následující kapitole páté (*Metoda výkladu existujících mezinárodních smluv*).

mluví přímo o lidských právech osob se zdravotním postižením.¹⁴⁷ Obecný komentář č. 5 Výboru pro hospodářská, sociální a kulturní práva¹⁴⁸ byl první právní dokument OSN, který definoval diskriminaci založenou na zdravotním postižení¹⁴⁹.

Dokumenty, které byli přijímány před Úmluvou, ukazují, jak se měnil pohled na osoby se zdravotním postižením. Nejprve Hospodářské a sociální rada v roce 1950 se zabývala zprávou nazvanou *Social Rehabilitation of the Physically Handicapped*¹⁵⁰, už ve svém názvu prozrazuje, že u osob se zdravotním postižením se přikládá největší význam změně jejich situace, nikoli uznání jejich odlišného statusu. Dále rezolucí Valného shromáždění byla přijaty dvě deklarace, a to *Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons* (1971)¹⁵¹ a *Declaration on the Rights of Disabled Persons* (1975)¹⁵². Další rezoluce Valného shromáždění přijala *Principles for the Protection of Persons with Mental Illness and the Improvement of Mental Health Care (MI Principles)*¹⁵³. Za instrument, který změnil pohled na osoby se zdravotním postižením se považuje¹⁵⁴ rezoluce Valného shromáždění z roku 1993 *Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities*¹⁵⁵. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením se od předchozích liší především v tom, že se jedná o právně závazný dokument, mezinárodní smlouvu, ze které smluvním stranám – státům, plynou mezinárodní závazky.

Někteří autoři zastávají názor, že tato úmluva nepřináší žádná nová práva, pouze

147 Tamtéž, str. 14. Jedná se o Obecný komentář č. 5 Výboru OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva, Obecný komentář č. 9 Výboru OSN pro práva dětí a Obecný komentář č. 18 Výboru OSN na odstranění všech forem diskriminace žen.

148 Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva byl založen rezolucí 1985 Hospodářské a sociální rady, aby dohlížel na dodržování Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

149 Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), *General Comment No. 5: Persons with Disabilities*, 9 December 1994, E/1995/22, § 5.

150 UN Enable: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dis50y20.htm>.

151 General Assembly, *Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons*, 20 December 1971, Res. 2856 (XXVI).

152 General Assembly, *Declaration on the Rights of Disabled Persons*, 9 December 1975, Res. 3447 (XXX).

153 General Assembly, *The protection of persons with mental illness and the improvement of mental health care*, 17 December 1991. A/RES/46/119. (MI Principles).

154 WEELE, Esther van. *The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in the Context of Human Rights Law*, In *Disability and Universal Human Rights : Legal, Ethical, and Conceptual Implications on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Editováno Joel Anderson a Jos Philis. Netherlands Institute of Human Rights (SIM), Utrecht University, 2012. s. 9-30 ISBN 978-90-393-5863-4. s. 23.

155 General Assembly, *The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities*. 20 December 1993, A/Res/48/96.

mění pohled na osoby s postižením a zdůrazňuje, že postižení nemůže být důvod k odlišnému zacházení, tedy zákaz diskriminace. Jiní autoři jsou naopak přesvědčeni, že úmluva přináší nová práva, která nebyla dříve lidem zaručena¹⁵⁶. Na následujících stránkách tedy uvedu zástupce obou těchto názorů a zhodnotím jejich argumenty. Jedním z autorů, kteří se pokusili analyzovat práva obsažená v této Úmluvě z hlediska jejich "novosti", je Frédéric Mégret. Jeho zkoumání bude uvedeno jako ukázka jednoho z názorů na vznik nových práv v Úmluvě.

4. 2. 2. Analýza Úmluvy dle Mégreta

Nejvíce systematicky k otázce, zda Úmluva o právech osob se zdravotním postižením vytváří nová lidská práva, přistoupil Frédéric Mégret ve svém článku *The Disabilities Convention: Human Rights of Persons with Disabilities or Disability Rights?*¹⁵⁷ V tomto článku autor formuloval teorii čtyř kategorií práv, které se od sebe liší postupně od práv, která s nejmenší pravděpodobností vytvářejí nová lidská práva směrem k právům, které by mohli nejvíce splňovat podmínky k označení práva za nové lidské právo.

Jedním ze záměrů autora bylo *"ukázat, jak Úmluva je velmi jemný mix starého a nového, který potvrzuje existující práva, která dokonce zesiluje, rozvíjí a dokonce se od nich odchyluje v tak trochu kreativních způsobech vyžadovaných ve vztahu ke zdravotnímu postižení."*¹⁵⁸

První kategorii nazývá "potvrzení" (affirmation). Tato kategorie práv potvrzuje zákaz diskriminace, a to v tom smyslu, že nyní (po přijetí Úmluvy) je jasné, že je zakázána diskriminace na základě zdravotního postižení. Autor do této kategorie zařadil například právo na život či právo nebýt podroben mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání¹⁵⁹.

Druhou kategorií je tzv. "reformulace" (reformulation), která zahrnuje práva, která

156 Kanterová, Kayess, French. Podrobněji viz níže.

157 MÉGRET, Frédéric. *The Disabilities Convention: Human Rights of Persons with Disabilities or Disability Rights? Human Rights Quarterly*, Vol. 30, 2008. s. 494-516.

158 Tamtéž, s. 498.

159 Tamtéž, s. 499. Jedná se o článek 10 a 15 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. Poznámka: zavedené označení *Práva nebýt podroben mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání* je v českém překladu uvedeno pod označením *Ochrana proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání*.

"obohacují a modifikují obsah existujících práv ve vztahu k osobám se zdravotním postižením"¹⁶⁰ Jako příklad těchto práv je v článku uvedena i svoboda projevu. Tady se však objevuje první nesrovnalost a nejasnost v teorii čtyř kategorií, neboť svobodu projevu uvedl autor i jako právo spadající do první kategorie.¹⁶¹

Kategorii rozšiřujících práv (extension) vytvořil pro práva, která přinášejí "nové kategorie práv, které značně prodlužují počet existujících práv."¹⁶² Jako příklad těchto práv uvedl autor ochranu před vykořisťováním, násilím a zneužíváním¹⁶³ a právo na zapojení¹⁶⁴. Právo na zapojení (right to participation) ovšem není v Úmluvě uvedeno jako samostatné právo, ale jako obecná zásada v článku 3 c) Úmluvy, konkrétně jako zásada plného a účinného zapojení a začlenění do společnosti. Mégret uvádí, že ačkoli už ve Všeobecné deklaraci lidských práv (1948) je uvedeno právo podílet se na politickém životě své země¹⁶⁵ a právo účastnit se kulturního života společnosti¹⁶⁶, právo na zapojení jde dále než jen pouhý souhrn těchto dvou práv¹⁶⁷, jde spíše o "širší požadavek, učiněný nejen vůči státu ale také vůči společnosti, aby dovolili osobám se zdravotním postižením se stát plnými členy společnosti a různých komunit, kterých jsou součástí."¹⁶⁸

Poslední kategorie by měla zahrnovat "inovující" práva (innovation), která by měla být "velmi blízko k vytvoření nových práv."¹⁶⁹ Mégret tvrdí, že "Úmluva jde ve skutečnosti dále než že by jen rozšířila existující práva, a tak se velmi blíží buďto vytvoření nových práv nebo formulování práv v kontextu zdravotního postižení tak, jak ještě nikdy nebyla koncipována."¹⁷⁰ Třebaže však přesvědčivě tvrdí, že Úmluva jde dále, než že by jen rozšiřovala existující práva, do poslední kategorie zařadil pouze jediné "právo", a to právo na osobní nezávislost (right to autonomy). Opět se nejedná o právo,

160 Tamtéž, s. 498.

161 Tamtéž. ss. 499, 503. Svoboda projevu je obsažena v článku 21 Úmluvy.

162 Tamtéž. s. 498.

163 Článek 16 Úmluvy.

164 MÉGRET, F. *The Disabilities Convention: Human Rights of Persons with Disabilities or Disability Rights?* op. cit., s. 508.

165 Článek 21 Všeobecné deklarace lidských práv zní: "(1) Každý má právo, aby se účastnil vlády své země přímo nebo prostřednictvím svobodně volených zástupců. (2) Každý má právo vstoupit za rovných podmínek do veřejných služeb své země..."

166 Článek 27 (1) Všeobecné deklarace lidských práv zní: "Každý má právo svobodně se účastnit kulturního života společnosti, užívat plodů umění a podílet se na vědeckém pokroku a jeho výtěžcích."

167 MÉGRET, F. *The Disabilities Convention: Human Rights of Persons with Disabilities or Disability Rights?* op. cit., s. 509.

168 Tamtéž, s. 509.

169 Tamtéž, s. 498.

170 Tamtéž, s. 510.

keré by bylo výslovně v Úmluvě uvedeno, ale je uvedeno pod článkem Obecné zásady¹⁷¹. Mégret je přesvědčen, že tato osobní nezávislost prostupuje celou Úmluvou a je pro osoby se zdravotním postižením výjimečná v tom smyslu, že osoby bez zdravotního postižení toto "právo" nepotřebují, oni je automaticky mají. Jedná se tedy spíše o koncept, který by prohlásil osoby se zdravotním postižením za plnohodnotné držitele práv (right-holders), a tedy takové "právo mít práva" pro osoby se zdravotním postižením.¹⁷²

Mégret se sice pokusil o systematictější přístup k otázce nových lidských práv a o nastínění rozdílu mezi pouhým rozšířením obsahu existujícího práva a vznikem nového lidského práva, ale celkově se dá říci, že daného cíle nedosáhl. V celém článku vyjadřuje pochyby nad tím, zda skutečně vznikla nová práva a k faktickému tvrzení, že ano se neodhodlá.¹⁷³ Celý tento článek tak nakonec slouží jako další ukázka toho, že dosud nebyla otázka vzniku nových lidských práv systematicky zpracována a analyticky zkoumána. Mégret jistě přispěl k této debatě a ukázal, kde bychom mohli začít, ale jedná se pouze o tento "začátek." Za nejdůležitější tak pokládám jeho tvrzení, že bychom neměli tak jednoduše odmítat myšlenku, že nová lidská práva mohla přijetím Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením vzniknout¹⁷⁴

Nakonec bych chtěla upozornit na fakt, že nám tento článek také ukázal, až ačkoli je jasné, že Úmluva o právech osob se zdravotním postižením je novou úmluvou s novými povinnostmi pro smluvní státy, není jasné, zda vytvořila nová lidská práva.

4. 2. 3. Anderson, Philips a Weeleová: žádná nová práva

Někteří odborníci píšící na téma Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením se shodují na tom, že tato Úmluva přináší změnu pro osoby se zdravotním postižením, a to tak, že mění přístup státu a společnosti vůči těmto osobám, avšak nezakládá žádná nová lidská práva.

Esther van Weeleová ve svém příspěvku uvádí: "*protože základní lidskoprávní*

171 Článek 3 a) Úmluvy zní: "*respektování přirozené důstojnosti, osobní nezávislosti, zahrnující také svobodu volby, a samostatnosti osob;*"

172 MÉGRET, F. *The Disabilities Convention: Human Rights of Persons with Disabilities or Disability Rights?* op. cit., s. 510-514.

173 Tamtéž, ss. 494, 496, 498, 508, 510

174 Tamtéž, ss. 498, 515.

smlouvy a soft-law nástroje se ukázaly býti nedostatečné k řešení speciálních potřeb osob se zdravotním postižením, byla přijata Úmluva o právech osob se zdravotním. Kritika Úmluvy jako nepotřebná koresponduje s podobnými nařčeními učiněnými vůči Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen. Čas ukázal, že tato úmluva byla čímkoli, jen ne nadbytečná, a to stejné může být očekáváno od Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. V části, to je protože právo může ovlivnit chování a změnit širší sociální vnímání a chování. Navíc, dokonce bez ustanovení nových práv, tato Úmluva formuluje existující lidská práva ve specifickém kontextu ke zdravotnímu postižení. Například články o nezávislém způsobu života (článek 19), osobní mobilitě (článek 20), habilitaci a rehabilitaci (článek 26) jsou podstatné pro dosažení historicky uznaných lidských práv.¹⁷⁵

Tento názor opakuje ve svém článku několikrát, dokonce zmiňuje, že vytvoření nových lidských práv Úmluvou by nebylo v souladu s celou myšlenkou lidských práv¹⁷⁶.

Joel Andreson a Jos Philips jsou autoři publikace nazvané *Disability and Universal Human Rights: Legal, Ethical, and Conceptual Implications on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*¹⁷⁷. V úvodu shrnují obsah článků, které jsou do této publikace zahrnuty a tvrdí, že přijetí Úmluvy je považováno za "změnu paradigmatu v konceptu postižení a lidských práv, ne v uvedení "nových práv" ale rozšířením a prohloubením našeho chápání univerzálního rozsahu lidských práv."¹⁷⁸

Ve stejném díle jsou obsaženy další články, jejichž autoři jsou stejného názoru: přijetím Úmluvy nevznikla nová lidská práva, to by dokonce bylo proti mezinárodnímu právu lidských práv.¹⁷⁹

175 WEELE, E. v.: *The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in the Context of Human Rights Law*. op. cit., s. 26.

176 Tamtéž, s. 33.

177 ANDERSON, Joel; PHILIPS, Jos. *Disability and Universal Human Rights : Legal, Ethical, and Conceptual Implications on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Editováno Joel Anderson a Jos Philis. Netherlands Institute of Human Rights (SIM), Utrecht University, 2012. 206 s. ISBN 978-90-393-5863-4.

178 ANDERSON, Joel; PHILIPS, Jos. *Disability and Universal Human Rights : Legal, Ethical, and Conceptual Implications on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Editováno Joel Anderson a Jos Philis. Netherlands Institute of Human Rights (SIM), Utrecht University, 2012. ISBN 978-90-393-5863-4. s. 1.

179 Např. HARNACKE, Caroline; GRAUMANN, Sigrid. *2 Core Principles of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: An Overview*. In ANDERSON, Joel; PHILIPS, Jos. *Disability and Universal Human Rights : Legal, Ethical, and Conceptual Implications on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. op. cit., s. 33.

4. 2. 4. Kanterová, Kayessová a French: nová práva

Na druhou stranu se můžeme setkat s naprosto opačným názorem, tedy že Úmluva zakládá nová lidská práva. Tuto tezi uvedli ve svém článku *Out of Darkness into Light? Introducing the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*¹⁸⁰ Rosemery Kayessová a Phillip French. V tomto článku napsali, že "mandát Valného shromáždění, pod kterým byla Úmluva o právech osob se zdravotním postižením vypracována, jednající výbor nebude vypracovávat žádná nová lidská práva, ale bude aplikovat existující lidská práva ve vztahu k jedinečné situaci osob se zdravotním postižením."¹⁸¹ K tomuto tvrzení přidávají poznámku pod čarou: "toto tvrzení bylo opakováno v průběhu vyjednávání, bylo znakem rétoriky spojené s přijetím a otevřením k podepsání, a nyní proniká do formulujícího dialogu o provádění a plánování."¹⁸² Přesto však v závěru svého článku docházejí k názoru, že je jasné, že ve skutečnosti Úmluva "modifikovala, přeměnila a přidala k tradičním lidským právním koncepty v klíčových ohledech."¹⁸³ Za úplně nové formulace lidských práv považují kolektivní a sociální práva jako právo na výzkum a rozvoj, zvyšování povědomí, sociální ochranu a snižování chudoby. Dále také právo na přístup do prostředí (accessibility, access to the physical environment,..)¹⁸⁴ a právo na volný čas, turismus a rekreaci¹⁸⁵.

Podrobnější zkoumání Úmluvy v tomto ohledu nalezneme v publikaci od Arlene S. Kanterové nazvané *The Development of Disability Rights under International Law, From Charity to Human Rights* z roku 2015¹⁸⁶. Kanterová v tomto díle uvádí, že navzdory úmyslům výboru pověřeného vytvořením Úmluvy, jimi vytvořená Úmluva obsahuje jak nové interpretace existujících práv, tak také nový přístup k vymáhání

180 KAYESS, Rosemery. FRENCH, Phillip. *Out of Darkness into Light? Introducing the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. *Human Rights Law Review*, Vol. 8, 2008. Oxford University Press. s. 1-34.

181 Tamtéž, s. 20.

182 Tamtéž, s. 20, poznámka pod čarou č. 100.

183 Tamtéž, s. 32.

184 Článek 3 a 9 Úmluvy.

185 Článek 30 (5) Úmluvy.

186 KANTER, Arlene S. *The Development of Disability Rights Under International Law : From Charity to Human Rights*. 1. vydání. London and New York : Routledge, 2015. 351 s. ISBN 978-0-415-52451-3.

lidských práv¹⁸⁷. Dále však ještě přitvrzuje a otevřeně prohlašuje, že Úmluva nová lidská práva vytváří: *"Ačkoli Úmluva byla myšlena jen k aplikaci existující lidskoprávní ochrany na osoby se zdravotním postižením, také zahrnuje taková nová práva jako právo na "přiměřenou úpravu," na "začleňující vzdělávání," "žít v rámci společenství, s možnostmi volby na rovnoprávném základě s ostatními," a na "přístupnost," "podporu," "přístupnou komunikaci," a "zvyšování povědomí." Tato práva nebyla dříve obsažena v existujících lidskoprávní úmluvách."*¹⁸⁸

Takováto prohlášení by se mohla zdát bez jakékoli váhy a tudíž prázdná, kdyby Kanterová do své publikace nezařadila i kapitolu zabývající se jedním z těchto práv (právo žít v rámci společenství). Kanterová dané právo zkoumá ze všech možných stran, ve vztahu k dalším mezinárodním lidskoprávním smlouvám, ve vztahu k dalším mezinárodním lidskoprávním dokumentům zaměřeným na osoby se zdravotním postižením a i ve vztahu k regionálním a vnitrostátním úpravám. Díky této práci můžeme formulovat aspoň základní myšlenky vztahující se k vytvoření a postavení nových lidských práv v mezinárodním právu, a proto se budu Kanterovou zabývat ještě podrobněji.

4. 2. 4. 1. Právo žít v rámci společenství (right to live in the community)

Právo žít v rámci společenství je obsaženo v článku 19 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením¹⁸⁹. Tento článek začíná slovy: *"Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, uznávají rovné právo všech osob se zdravotním postižením žít v rámci společenství, s možnostmi volby na rovnoprávném základě s ostatními, (...)."*

187 Tamtéž, s. 5.

188 Tamtéž, s. 9.

189 Článek 19 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením zní: *"Nezávislý způsob života a zapojení do společnosti. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, uznávají rovné právo všech osob se zdravotním postižením žít v rámci společenství, s možnostmi volby na rovnoprávném základě s ostatními, a přijmou účinná a odpovídající opatření, aby osobám se zdravotním postižením usnadnily plné užívání tohoto práva a jejich plné začlenění a zapojení do společnosti, mimo jiné tím, že zajistí, aby: a) osoby se zdravotním postižením měly možnost si zvolit, na rovnoprávném základě s ostatními, místo pobytu, kde a kým budou žít a nebyly nuceny žít ve specifickém prostředí; b) osoby se zdravotním postižením měly přístup ke službám poskytovaným v domácím prostředí, rezidenčním službám a dalším podpůrným komunitním službám, včetně osobní asistence, která je nezbytná pro nezávislý způsob života a začlenění do společnosti a zabraňuje izolaci a segregaci; c) komunitní služby a zařízení určená široké veřejnosti byly přístupné, na rovnoprávném základě s ostatními, i osobám se zdravotním postižením a braly v úvahu jejich potřeby."*

"Specifický cíl článku 19," říká Kanterová: "je poskytnout osobám se zdravotním postižením stejné právo žít doma v rámci společenství jako mají osoby bez zdravotního postižení. Lidé bez zdravotního postižení si mohou vybrat, kde budou žít a s kým, ale lidem se zdravotním postižením toto stejné právo bylo odpíráno po celou historii, a pokračuje ve stejném omezení ve většině zemí světa."¹⁹⁰

Ve vztahu ke zkoumaným lidskoprávním závazným úmluvám existujícím před přijetím Úmluvy dochází Kanterová k závěru, že přestože se dané úmluvy zmiňují o právu na byt (článek 11 Paktu I), domov a o svobodě zvolit si své místo pobytu (článek 12 Paktu II), žádná se přímo nezmiňuje o právu žít v rámci společenství^{191, 192}. Ani mezinárodní instrumenty, které se přímo zaměřují na osoby se zdravotním postižením, nevytvořily toto právo před přijetím Úmluvy. A to z toho prostého faktu, že nejsou závazné.¹⁹³

Nejblíže k vytvoření práva žít v rámci společenství byla Revidovaná Evropská sociální charta¹⁹⁴, která v Části II v článku 15 zakládá právo osob s postižením na nezávislost, sociální integraci a na účast ve společnosti. Avšak ani toto nepokládá Kanterová za vznik práva žít v rámci společenství. Tentokrát jako důvod uvádí omezený územní dopad úmluvy (teritoriální působnost), totiž její regionální povahu.

4. 2. 4. 2. Vznik nového práva dle Kanterové

Z daných tvrzení Kanterové lze dovodit, že Kanterová označuje za vznik nového lidského práva až okamžik, kdy je dané právo výslovně uvedené v univerzální (jako protiklad k regionální) závazné smlouvě, třebaže je daná závazná smlouva zaměřena pouze na specifickou skupinu osob.

Přestože Kanterová tvrdí, že došlo k vytvoření nového práva žít v rámci

190 KANTER, Arlene S. *The Development of Disability Rights Under International Law : From Charity to Human Rights*. op. cit., s. 64.

191 Tamtéž, s. 75.

192 A to ani dle Úmluvy o právech dítěte, která dle Kanterové v článku 23 zajišťuje, aby žádné dítě z důvodu svého zdravotního postižení nebylo přesunuto z domova svých rodičů. V KANTER, A. S. *The Development of Disability Rights Under International Law. From Charity to Human Rights*. op. cit., s. 77.

193 KANTER, A. S. *The Development of Disability Rights Under International Law. From Charity to Human Rights*. op. cit., s. 77-78.

194 Revidovaná Evropská sociální charta, Rada Evropy. European Social Charter (revised) (přijata 3. 5. 1996, účinnost 1. 7. 1999) Council of Europe, CETS No.: 163.

společenství, které by mělo znamenat mít kontrolu nad tím, kde člověk bydlí, s kým bydlí, kdy koná své každodenní činnosti, jaké oblečení nosí a podobně, jedná o právo, které náleží pouze této specifické skupině, tedy osobám se zdravotním postižením, a spíše než o nové právo se jedná znovu o rovnost – snahu poskytnout této specifické skupině stejné možnosti ve výběru místa svého žití, jako mají ostatní skupiny obyvatel v daném státě. Třebaže se snaží Kanter ve svém závěru rozšířit právo žít v rámci společenství na všechny osoby, tedy i osoby bez zdravotního postižení, její argumenty uvedené v dané kapitole takovému závěru neodpovídají¹⁹⁵.

Takovéto chápání práva uvedeného v článku 19 Úmluvy je zřejmé i z prací na Úmluvě. Delegát Jemenu v rámci prací na Úmluvě vyjádřil obavy, aby koncept "nezávislého žití" a "volba pobytu" nevytvořily konflikt s muslimskou kulturou, která vyžaduje, aby mladí lidé zůstali v domě rodičů, dokud se neprovdají nebo neožení¹⁹⁶. Na to předseda ad hoc výboru zdůraznil, že záměrem této nové úmluvy není změnit národní nebo kulturní tradice, ale zabránit diskriminaci ve vztahu k osobám se zdravotním postižením¹⁹⁷.

A tady, myslím si, se dostáváme k jádru problému. Dokud právo v Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením bude aplikovatelné jen na tyto osoby, pak se bude jednat "pouze" o rozvoj či rozšíření zákazu diskriminace ve vztahu k osobám se zdravotním postižením. Tedy nešlo by o vznik nového lidského práva, ale nové chápání rovnosti a zákazu diskriminace, která je obsažena již v předchozích lidskoprávních úmluvách. Pokud bychom ovšem dokázali aplikovat práva obsažená v této Úmluvě i na jiné skupiny osob, tedy přesně v tom smyslu, v jakém nechtěl delegát Jemenu s tímto právem pracovat, pak by došlo k vytvoření nového lidského práva.

4. 3. Závěr k první metodě

Z výše uvedených názorů je na první pohled patrný jeden závěr. Přestože byla přijata nová lidskoprávní úmluva, ani odborníci se neshodnou, zda byla vytvořena nová lidská práva. Otázka vzniku nových lidských práv je totiž mnohem komplikovanější,

195 KANTER, Arlene S. *The Development of Disability Rights Under International Law : From Charity to Human Rights*. op. cit., s. 108.

196 Tamtéž, s. 85.

197 Tamtéž, s. 85.

než by se na první zamyšlení mohlo zdát. Nejde jen o to najít článek v mezinárodní úmluvě znějící jinak, než články v ostatních lidskoprávních úmluvách. Důležitý je samotný obsah každého lidského práva. A ten z pouhého znění lidskoprávní úmluvy nezjistíme.

Rozhodnout, zda došlo k vytvoření nového lidského práva, tak znamená rozhodnout, zda skoupý text "starých" Paktů lidských práv zahrnuje i ochranu práv, která v něm nejsou výslovně vyjádřena. Zda interpretací těchto "starých" úmluv může dojít k vytvoření nových práv, zda výbory, kterým byla udělena pravomoc dohlížet na dodržování určitých lidskoprávní úmluv mohou obsah těchto úmluv posunout dále, než smluvní státy v době přistoupení k úmluvě očekávali. Jen pak totiž můžeme rozhodnout, zda nová úmluva přináší nová lidská práva. Pokud by totiž obecné komentáře lidskoprávní výborů mohli posouvat a vytvářet nový obsah lidskoprávních úmluv, pak diskriminace na základě zdravotního postižení byla zakázána už od roku 1994, kdy byl přijat Obecný komentář č. 5 Výboru pro hospodářská, sociální a kulturní práva, a nikoli až v roce 2006, kdy byla přijata Úmluva. Stejně důležitou otázkou je, zda právo obsažené v úmluvě přijaté na ochranu specifické skupiny osob, např. osob se zdravotním postižením, se stává univerzálním lidským právem pro všechny lidské bytosti nebo zůstává jen specifickým právem pro tuto skupinu. Z formálního hlediska bych se přiklonila k odpovědi, že právo vyjádřené v úmluvě pro specifickou skupinu osob zůstává jen této skupině. Proto ochranu před diskriminací na základě zdravotního postižení měli na základě článku 2 Úmluvy o právech dítěte¹⁹⁸ pouze děti, tedy dle definice obsažené v této úmluvě, jen osoby do 18 let věku. Po dosažení tohoto věku jakákoli diskriminace na tomto základě nemohla být považována za porušení lidských práv dané "diskriminované" osoby.

Nicméně na druhou stranu je nutné si uvědomit, že přijetím Úmluvy v rámci OSN, vyjádřilo mezinárodní společenství žádoucí směřování zákazu diskriminace – nyní mezinárodní právo lidských práv obsahuje zákaz diskriminace na základě zdravotního postižení a je více než pravděpodobné, že na základě Paktů lidských práv

198 Článek 2 (1) Úmluvy o právech dítěte zní: *"Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, se zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovená touto úmluvou každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti, rodu a jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo zákonných zástupců."*

bude nyní možné říci, že stát porušil svůj závazek zajistit zákaz diskriminace na základě zdravotního postižení, přestože není smluvní stranou Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.¹⁹⁹

Na tomto příkladu vidíme, kde se skrývá největší problém k porozumění lidským právům – právo zakotvené v úmluvě je formulováno velmi volně a obecně s tím, že jeho konkrétní formu si vyloží každý subjekt mezinárodního práva, tedy stát sám. To znamená v daném případě soud²⁰⁰. Jenže pojem nebo spíše "právo" na "svobodu projevu" bylo součástí filozofie po mnoho desítek let před tím než se stalo součástí mezinárodního práva a mezinárodního práva lidských práv. Tedy se dalo očekávat, že soudy a státy po celém světě budou svobodu projevu chápat podobným způsobem a všem tedy bude jasné, že cenzura v podobě zákazu kritiky vlády je porušením takového "lidského práva". Úmluva typu Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením je příkladem prostředku, který umožní posunout výklad všech států a jejich soudů požadovaným směrem, tedy směrem, který znamená, že pokud má daná osoba zdravotní postižení, stát je povinen zaručit jí daná lidská práva také, což v konkrétním případě bude znamenat poskytovat informace i v podobě přijatelné pro různé typy postižení. V diskurzu lidských práv se málokdo odváží říci, že jde o nové lidské právo, ale všichni si uvědomují, že závazky států se touto úmluvou rozšiřují²⁰¹. A mění se i obsah samotného lidského práva. Dostáváme se pak znovu k otázce vzniku mezinárodních závazků, pramenům mezinárodního práva a novým lidským právům. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením přináší nové povinnosti státům, ale co více, mění obsah existujících práv.

Troufám si tvrdit, že v praxi to bude vést k tomu, že stát, který je smluvní stranou Paktu II, ale nikoli už Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, pak bude muset zaručit práva i osobám se zdravotním postižením a nejspíše ve stejném rozsahu, v

199 V tomto ohledu je velmi zajímavé rozhodnutí Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva v případě *Stanev* proti Bulharsku. Soud se zde zabýval mimo jiné i otázkou, zda má osoba se zdravotním postižením právo opustit specializované zařízení, pokud v něm již nadále nechce setrávat. Soud uvedl mezi mezinárodními instrumenty vztahujícími se k danému případu i Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením, avšak necitoval článek 19 Úmluvy, ale články 12 a 14, které lépe korespondovaly s právy obsaženými v Evropské úmluvě o ochraně práv a základních svobod. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod* (přijata 4. 11. 1950, účinná od 3. 9. 1953; vyhlášena pod č. 209/1992 Sb.).
Stanev proti Bulharsku (velký senát), stížnost č. 36760/06, ESLP 2012. (*Stanev v. Bulgaria* [GC], no. 36760/06, ECHR 2012).

200 Nebo také lidskoprávní výbor, o tom však blíže v následující kapitole.

201 To vyplývá ze všech zmíněných odborných publikací zmíněných v této kapitole.

jakém jsou obsaženy v Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením. Protože nakonec v právu lidských práv nejde o konkrétně formulované povinnosti, ale o základ – zda stát přistoupil k úmluvě, která by zaručovala svobodu projevu. Pokud ano, konkrétní obsah se bude vývojem a novými úmluvami nezadržitelně měnit. Nejspíš s tímto vývojem státy nepočítali, avšak do takové formy se vyvinulo mezinárodní právo lidských práv.

5. Kapitola: Metoda výkladu mezinárodních smluv

Za druhý způsob, který může vést ke vzniku nového lidského práva považují výklad. Výklad neboli interpretace je metoda, pomocí které se zjišťuje vlastní obsah právního pravidla, tedy i pravidel obsažených v lidskoprávních úmluvách. Avšak, dle mého názoru, v případě lidských práv jde tato metoda dále než v případě jiných oblastí mezinárodního práva, a samozřejmě i dále než ve vnitrostátním právu.

Lidskoprávní úmluvy jsou typické svou stručností²⁰². Například Pakty lidských práv obsahují formulace typu: „*Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován kutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.*“²⁰³ „*Nikdo nesmí být držen v otroctví; všechny formy otroctví a obchodu s otroky jsou zakázány.*“²⁰⁴ „*Každý má právo na svobodu a osobní bezpečnost.*“²⁰⁵ „*Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence ani útokům na svou čest a pověst.*“²⁰⁶ „*Státy, smluvní strany Paktu, uznávají právo každého na sociální zabezpečení, zahrnující v to právo na sociální pojištění.*“²⁰⁷ Z některých ustanovení lidskoprávních úmluv tak není moc jasné, které konkrétní povinnosti z daných textů plynou. V tu chvíli nastupuje výklad – interpretace daného ustanovení. V rámci mezinárodního práva existují základní pravidla, jak by daný výklad měl probíhat. K tomuto více v podkapitole *Výklad dle mezinárodního práva*. V oblasti lidských práv se však vytvořily určité mechanismy, které se snažily formulovat povinnosti států podrobněji a dát tak konkrétní obsah daným právům²⁰⁸. Dle mého názoru získal výklad stěžejní postavení v právu lidských práv a zachází mnohem dál, než v jiných oblastech mezinárodního práva.

V této situaci vznikly tzv. obecné komentáře lidskoprávních výborů, které mají dohlížet na dodržování práv obsažených v konkrétních úmluvách. Ačkoli jsou tedy tyto

202 I když zde by dalo namítat, že se tento rys lidskoprávních úmluv nyní mění. Provej například Pakt II (1966) a Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením (2006).

203 Čl. 7 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (1966) (Pakt II).

204 Čl. 8 Paktu II.

205 Čl. 9 Paktu II. Ten je však ukázkou zrovna lidského práva více propracovaného, dle jehož znění lze snáze vyvozovat povinnosti smluvních stran.

206 Čl. 17 Paktu II.

207 Čl. 9 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966) (Pakt I).

208 Jako reakce na kritiku, že určitá práva jsou tak vágní a není z nich zřejmý obsah, tedy konkrétní práva a povinnosti, že jsou soudně nevymahatelná. Takováto kritika byla zmíněna např. v ALSTON, Philip. *Making Space for New Human Rights: The Case of the Right to Development*. *Human Rights Yearbook* 1988, Vol. 1 The Right to Development. s. 33-38.

obecné komentáře z hlediska pramenů práv oficiálně právně nezávazné, fakticky formulují obsah závazným právům a vytvářejí tímto nové povinnosti (dle výborů samozřejmě nejde o nové povinnosti, ale pouze povinnosti implicitně obsažené v úmluvách). Existuje však i obecný komentář, který vytvořil zcela nové lidské právo. Tímto obecným komentářem je Obecný komentář Výboru pro hospodářská, sociální a kulturní práva č. 15: Právo na vodu (dále také jen jako "Obecný komentář č. 15")²⁰⁹. A tímto novým právem je, jak už název prozradil, právo na vodu.

Toto je mé tvrzení: Výkladem lidskoprávních úmluv bylo vytvořeno zcela nové právo, a to prostřednictvím právně nezávazného Obecného komentáře č. 15. Přestože později byly přijaty deklarace Valného shromáždění OSN (v roce 2010) a další instrumenty, právo na vodu vzniklo dříve, a to přijetím právě Obecného komentáře č. 15 (v roce 2003), protože už od tohoto komentáře se tento pojem „právo na vodu“ stal součástí mezinárodního práva lidských práv. Uvedené tvrzení budu zkoumat v následující kapitole.

Samozřejmě jsem si vědoma toho, že zde používám poněkud neurčitě vymezený pojem "součást mezinárodního práva lidských práv". Za součást mezinárodního práva lidských práv považuji ta práva, která mají vliv na chování subjektů mezinárodního práva (a také dalších aktérů, kteří mají na podobu mezinárodního práva vliv). Používám zde tedy spíše sociálně-konstruktivistický pohled, nežli formálně právní pohled²¹⁰.

5. 1. Výklad dle mezinárodního práva

Cílem interpretace je jednoduše řečeno objasnění smyslu textu.

V učebnici Teorie práva se o interpretaci píše toto: „*Interpretací práva se rozumí výklad práva, tj. právního textu (zákonů, dalších právních předpisů a jiných psaných pramenů práva), ale také smluv a jiných právních úkonů (např. závětí) a pod. Cílem interpretace je objasnit smysl textu, který vystupuje jako objekt interpretace, zejména s ohledem na následnou aplikaci práva či jiné formy realizace práva. Interpretace však*

209 Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General Comment No 15, The right to water (arts 11 and 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*, 20 January 2003, E/C.12/2002/11.

210 Blíže k tomuto dělení viz ZEMANOVÁ, Štěpánka; TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. *Latentní práva a iniciativy v Radě OSN pro lidská práva. Mezinárodní vztahy 2012*, č. 3. s. 31-32.

*nemusí sledovat jen praktické účely, může být prováděna i z důvodů pedagogických a vědeckých.*²¹¹

V mezinárodním právu jsou obecná pravidla výkladu smluv obsažena ve Vídeňské úmluvě o smluvním právu (1969). Ta v článku 31 říká, že: „*Smlouva musí být vykládána v dobré víře, v souladu s obvyklým významem, který je dáván výrazům ve smlouvě v jejich celkové souvislosti, a rovněž s přihlédnutím k předmětu a účelu smlouvy.*“²¹² Doplnkové prostředky výkladu a jejich význam jsou uvedeny v článku 32 Vídeňské úmluvy o smluvním právu. Pravidla výkladu smluv uvedených ve Vídeňské úmluvě o smluvním právu jsou nyní považována za součást obyčejového práva²¹³ a jsou obecně aplikována v rámci mezinárodního práva. Tato pravidla dopadají i na lidskoprávní úmluvy a měli bychom je mít na zřeteli při přemýšlení o vzniku nových lidských práv pomocí výkladu.

5. 2. Vývoj práva na vodu

Dnes je právo na vodu dovozováno především z práva na přiměřenou životní úroveň obsažené v článku 11 Paktu I. K tomuto závěru však vedla dlouhá cesta, která teprve započala přijetím Paktu I a jeho vstupem v účinnost v roce 1977. V následujícím textu bude shrnut vývoj práva na vodu v mezinárodním právu lidských práv.

V roce 1976 vstoupily v účinnost dva mezinárodní pakty lidských práv – Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech²¹⁴. Tyto Pakty měly být zosobněním závazných lidských práv, k jejichž dodržování a podpoře se státy přihlásily v Chartě OSN. Mimo jiné obsahovaly i tato práva: právo na život, právo na přiměřenou životní úroveň a právo na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně fyzického a duševního zdraví.

Právo na život je zachyceno v článku 6 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (Pakt II) a zní:

1. „*Každá lidská bytost má právo na život. Toto právo je chráněno zákonem. Nikdo*

211 BOGUZSAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A.: Teorie práva. 2. vyd., Praha: ASPI, 2004, s. 175.

212 Čl. 31 Vídeňské úmluvy o smluvním právu (1969).

213 Například v CORTEN, Olivier; KLEIN, Pierre. *The Vienna Conventions on the Law of Treaties : A Commentary, Volume I*. Edited by Olivier Corten, Pierre Klein. 1. vydání. Oxford, Oxford University Press, 2011. ISBN 978-0-19-957352-3. s. 845-846.

214 Pakt II vstoupil v účinnost dne 23. 3. 1976, Pakt I dne 3. 1. 1976.

nebude svévolně zbaven života.

2. *V zemích, kde nebyl zrušen trest smrti, může být rozsudek trestu smrti vyhlášen pouze za nejtěžší trestné činy v souladu s právem platným v době, kdy byl trestný čin spáchán, a nikoli v rozporu s ustanoveními tohoto Paktu a Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia. Tento trest může být vykonán pouze na základě konečného rozsudku vyneseného příslušným soudem.*

3. *Jestliže zbavení života znamená zločin genocidia, rozumí se, že nich v tomto článku neopravňuje kterýkoli stát, který je smluvní stranou Paktu, odchýlit se od kteréhokoli závazku, jenž byl převzat na základě ustanovení Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia.*

4. *Každý, kdo byl odsouzen k trestu smrti, má právo žádat o milost nebo zmírnění trestu. Amnestie, milost nebo zmírnění trestu smrti mohou být uděleny ve všech případech.*

5. *Rozsudek trestu smrti nebude ukládán za trestné činy spáchané osobami mladšími osmnácti let a nebude vykonáván na těhotných ženách.*

6. *Tohoto článku se nelze dovolávat proto, aby se zabránilo zrušení trestu smrti nebo aby zrušení trestu smrti bylo zdrženo kterýmkoli státem; účastníkem tohoto Paktu.*²¹⁵

Právo na přiměřenou životní úroveň ustanovené v čl. 11 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (Pakt I) zní:

1. *„Státy, smluvní strany Paktu, uznávají právo každého jednotlivce na přiměřenou životní úroveň pro něj a jeho rodinu, zahrnující v to dostatečnou výživu, šatstvo, byt a na neustálé zlepšování životních podmínek. Smluvní státy podniknou odpovídající kroky, aby zajistily uskutečnění tohoto práva, uznávající pro dosažení tohoto cíle zásadní důležitost mezinárodní spolupráce, založené na svobodném souhlasu.*

2. *Státy, smluvní strany Paktu, uznávající základní právo každého na osvobození od hladu, učiní jak jednotlivě, tak i na základě mezinárodní součinnosti taková opatření, zahrnující v to zvláštní programy, jichž je zapotřebí:*

a) *ke zlepšení způsobů výroby, uchovávání a distribuce potravin plným využitím technického a vědeckého poznání, šíření znalostí o zásadách výživy a rozvíjením nebo reformováním zemědělských systémů takovým způsobem, aby se dosáhlo nejúčinnějšího rozvoje a využití přírodních zdrojů;*

b) *k zajištění spravedlivé distribuce světových zásob potravin v poměru k potřebě, s přihlédnutím k problémům jak zemí dovážejících potraviny, tak zemí, které potraviny vyvážejí.*²¹⁶

Právo na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně fyzického a duševního zdraví je zakotveno v čl. 12 Paktu I a zní takto:

1. *„Státy, smluvní strany Paktu, uznávají právo každého na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně fyzického a duševního zdraví.*

2. *Státy, smluvní strany Paktu, učiní opatření k dosažení plného uskutečnění tohoto práva, která budou zahrnovat:*

215 Čl. 6 Paktu II.

216 Čl. 11 Paktu I.

- a) opatření ke snížení počtu potratů a kojenecké úmrtnosti a opatření ke zdravému vývoji dítěte;
- b) zlepšení všech stránek vnějších životních podmínek a průmyslové hygieny;
- c) prevenci, léčení a kontrolu epidemických, místních nemocí, chorob z povolání a jiných nemocí;
- d) vytvoření podmínek, které by zajistily všem lékařskou pomoc a péči v případě nemoci.²¹⁷

Tyto články vstoupily v účinnost, jak bylo již výše uvedeno, v roce 1976. V žádném z nich se nenachází zmínka o právu na vodu, dokonce ani o vodě jako takové. V roce 1979 však byla přijata další mezinárodní lidskoprávní úmluva, Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen²¹⁸, která už zmínku o vodě obsahovala, a to v článku 14.

Článek 14 Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen zní:

1. „Státy, smluvní strany, vezmou v úvahu zvláštní problémy, před kterými stojí venkovské ženy, a významnou úlohu, kterou hrají v hospodářském životě a zachování jejich rodin, včetně jejich práce v nevýdělečných sektorech hospodářství, a přijmou veškerá příslušná opatření k zajištění provádění ustanovení této úmluvy na ženy ve venkovských oblastech.

2. Státy, smluvní strany, přijmou veškerá příslušná opatření k odstranění diskriminace žen ve venkovských oblastech s cílem zajistit jim, na základě rovnoprávnosti mužů a žen, účast na rozvoji venkova a na prospěchu z něj a zejména těmto ženám zajistí právo:

...

h) mít přiměřené životní podmínky, zejména pokud jde o bydlení, sanitární zařízení, dodávky elektriny a vody, dopravu a spoje.²¹⁹

Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen tak byla první mezinárodní lidskoprávní úmluvou, která výslovně uvedla, že součástí práva na přiměřené životní podmínky neboli přiměřenou životní úroveň jsou i dodávky vody. Kazem na tomto článku je samozřejmě fakt, že se výslovně váže jen k ženám (stejně jako celá tato úmluva), a to konkrétně k ženám „venkovským“ (jen tento článek).

Úmluva o právech dítěte jde ještě dále. V článku 24 zmiňuje vodu v rámci práva dítěte na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně zdravotního stavu. Konkrétně článek 24 Úmluvy o právech dítěte zní:

1. „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně zdravotního stavu a na využívání léčebných a rehabilitačních zařízení. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilují o zabezpečení toho, aby žádné dítě nebylo zbaveno svého práva na přístup

217 Čl. 12 Paktu I.

218 Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, vyhlášena pod č. 62/1987 Sb., dne 13. 5. 1987. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (přijata 18. 12. 1979, účinnost 3. 9. 1981) 1249 UNTS 13.

219 Čl. 14 Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen (1979). Podtržení přidáno autorkou této práce.

k takovým zdravotnickým službám.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, sledují plné uskutečňování tohoto práva a zejména činí potřebná opatření:

(...)

c) k potírání nemocí a podvýživy též v rámci základní lékařské péče, mimo jiného také využíváním snadno dostupné technologie a poskytováním dostatečně výživné stravy a čisté pitné vody, přičemž se bere ohled na nebezpečí a rizika znečištění životního prostředí;

(...)

3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna účinná a nutná opatření k odstranění všech tradičních praktik škodících zdraví dětí.

4. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují podporovat mezinárodní spolupráci pro postupné dosažení plného uskutečňování práva uznaného v tomto článku. V této souvislosti se bere zvláštní zřetel na potřeby rozvojových zemí.²²⁰

Na druhou stranu, článek 27 Úmluvy o právech dítěte, který se týká práva dítěte na přiměřenou životní úroveň (konkrétně práva na životní úroveň nezbytnou pro tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj dítěte)²²¹, vodu výslovně nezmiňuje. Úmluva o právech dítěte vstoupila v účinnost dne 2. 9. 1990, a byla tak poslední lidskoprávní úmluvou, která se určitým způsobem zmiňovala o vodě ve vztahu k lidským právům před přijetím Obecného komentáře č. 15.

Rok 2003 se dá označit za přelomový pro právo na vodu. V tomto roce byl totiž vydán *Obecný komentář č. 15 Výboru pro hospodářská, sociální a kulturní práva nazvaný: Právo na vodu (články 11 a 12 Paktu)*. Daný komentář stanovuje, či lépe řečeno, „vykládá“ články 11 a 12 Paktu I, které dle názoru výboru obsahují i právo na vodu. „Lidské právo na vodu,“ míní výbor: „opravňuje každého k dostatečné, bezpečné, přijatelné, fyzicky dostupné a cenově přijatelné vodě pro osobní a domácí užití.“²²² Také je v tomto obecném komentáři výslovně uvedeno, že právo na vodu je součástí nejen práva na přiměřenou životní úroveň a práva na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně zdraví, ale také práva na život. Tento komentář byl pro další vývoj práva na vodu rozhodující a dle mého názoru byl tím dokumentem, který právo na vodu vytvořil. Tento dokument bude zkoumán podrobněji níže a to i ve vztahu k pravomocím a postavení Výboru pro hospodářská, sociální a kulturní práva.

220 Čl 24 Úmluvy o právech dítěte (1989). Podtržení přidáno autorkou.

221 Čl 27 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte (1989).

222 Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No 15, *The right to water (arts 11 and 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*, 20 January 2003, E/C.12/2002/11, odst. 2.

Jednou z mezinárodních lidskoprávních úmluv, které byly přijaty po přijetí Obecného komentáře č. 15, byla i Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (2006). Ta vodu výslovně zmiňuje v článku 28 odst. 2 a).

Článek 28 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, nazvaný Přiměřená životní úroveň a sociální ochrana, zní takto:

1. „Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, uznávají právo osob se zdravotním postižením na přiměřenou životní úroveň pro ně a jejich rodiny, zahrnující v to dostatečnou výživu, ošacení a bydlení, a na neustálé zlepšování životních podmínek, a podniknou odpovídající kroky, aby zabezpečily a podpořily realizaci tohoto práva bez diskriminace na základě zdravotního postižení.

2. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, uznávají právo osob se zdravotním postižením na sociální ochranu a na užívání tohoto práva bez diskriminace na základě zdravotního postižení a podniknou odpovídající kroky, aby zabezpečily a podpořily realizaci tohoto práva, včetně opatření:

a) na zajištění rovného přístupu osob se zdravotním postižením k nezávadné vodě a vhodným a dostupným službám, kompenzačním pomůckám a další pomoci související s uspokojováním potřeb vztahujících se ke zdravotnímu postižení;

(...)“²²³

Právo na nezávadnou vodu je tedy v Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením spojeno s právem na přiměřenou životní úroveň. Opět tu tedy právo na vodu nestojí jako samostatné právo, ale jako součást jiného práva. Není tedy zřetelné, že by se přijetím Obecného komentáře č. 15 tolik změnilo. Opak je pravdou. A tato změna je vidět na dokumentech, označovaných za soft law nástroje.

V roce 2008 byl udělen Radou pro lidská práva mandát Zvláštního zpravodaje pro lidské právo na bezpečnou pitnou vodu a na sanitaci jako nezávislého experta, jehož úlohou mimo jiné je spolupracovat s dalšími entitami (soukromými subjekty, národními lidskoprávními institucemi,..), aby ještě více vyjasnil obsah lidskoprávních závazků ve vztahu k bezpečné pitné vodě a sanitaci²²⁴. Tento mandát byl obnoven v roce 2011²²⁵.

V roce 2010 byly přijaty dva významné dokumenty z hlediska práva na vodu. Prvním byla rezoluce Valného shromáždění OSN o právu na vodu a na sanitaci²²⁶, přijatá dne 28. 7. 2010. V této rezoluci Valné shromáždění uznalo „právo na bezpečnou

223 Čl. 28 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. Podtržení přidáno autorkou.

224 Human Rights Council, *Human rights and access to safe drinking water and sanitation*, 28 March 2008, A/HRC/RES/7/22.

225 Human Rights Council, *The human right to safe drinking water and sanitation*, 8 April 2011, A/HRC/RES/16/2.

226 General Assembly, *The human right to water and sanitation*, 3 August 2010, A/Res/64/292.

*a čistou pitnou vodu a sanitaci jako lidské právo, které je podstatné pro plné užití života a všech lidských práv.*²²⁷ Valné shromáždění také zmínilo několik dokumentů, na základě kterých k tomuto uznání dospělo, mezi nimi nechyběl ani onen Obecný komentář č. 15. Tato rezoluce byla interpretována, jako dokument, který uznal pouze to, co už dávno existovalo – právo na vodu²²⁸. Tato rezoluce totiž nepoužila jazyk, který by naznačoval vytvoření něčeho nového. Místo, aby bylo použito slovo „prohlašuje“ („declares“), bylo použito slovo „uznává“ („recognizes“), tedy tato rezoluce rozhodně neměla být chápána, jako okamžik vytvoření nového lidského práva.

Druhým takovým dokumentem je také rezoluce, tentokrát však Rady pro lidská práva. Rada pro lidská práva je orgánem OSN založeným v roce 2006²²⁹, který nahradil dřívější Komisi pro lidská práva, která se zabývala touto oblastí od roku 1946.

Rada pro lidská práva přijala dne 30. 9. 2010 rezoluci č. 15/9²³⁰, ve které opět odkazuje na dřívější dokumenty (Obecný komentář č. 15 nezmiňuje, ale rezoluci Valného shromáždění z července 2010 ano), zejména na rezoluci Valného shromáždění z 28. 7. 2010 a také „*potvrzuje, že lidské právo na bezpečnou pitnou vodu a na sanitaci je odvozeno z práva na přiměřenou životní úroveň a je nerozlučně spojeno s právem na nejvyšší dosažitelnou úroveň tělesného a duševního zdraví, stejně jako s právem na život a lidskou důstojnost.*“²³¹

Tyto dva dokumenty jsou nejsilnějším důkazem vzniku nového lidského práva na vodu, tedy nejsou důkazem toho, že vzniklo nové lidské právo, ale důkazem toho, že lidské právo na vodu existuje. Dle těchto a dalších dokumentů, i dle Obecného komentáře č. 15 je právo na vodu implicitně obsaženo v existujících právech. Další část mé práce se bude zabývat touto myšlenkou.

Dle Winklerové, autorky publikace zabývající se právě právem na vodu²³², se změnil jazyk ve vztahu k vodě po přijetí rezoluce Valného shromáždění ze dne 28. 7.

227 General Assembly, *The human right to water and sanitation*, 3 August 2010, A/Res/64/292, s. 2, § 1.

228 WINKLER, Inga T. *The Human Right to Water : Significance, Legal Status and Implications for Water Allocation*. Oxford and Portland, Oregon. Hart Publishing Ltd, 2012. 340 s. ISBN: 978-1-84946-283-9. s. 77-78.

229 General Assembly, *Human Rights Council*, 3 April 2006, A/RES/60/251.

230 Human Rights Council, *Human rights and access to safe drinking water and sanitation*, 6 October 2010, A/HRC/RES/15/9.

231 Human Rights Council, *Human rights and access to safe drinking water and sanitation*, 6 October 2010, A/HRC/RES/15/9. s. 2, § 3.

232 WINKLER, Inga T. *The Human Right to Water : Significance, Legal Status and Implications for Water Allocation*. op. cit.

2010. Dle jejího názoru tak byla významnějším okamžikem v uznání práva na vodu tato rezoluce a nikoli Obecný komentář č. 15. Přesto nadále tvrdí, že touto rezolucí právo na vodu nevzniklo²³³. Dle mého závěru je toto tvrzení klamné. Velmi však souvisí právě s myšlenkou práva na vodu jako implicitního práva obsaženého už v Paktech lidských práv, a proto svou kritiku dále dovysvětlím po následující části.

5. 3. Právo na vodu jako implicitní právo

Někteří akademici tvrdí, že právo na vodu nebylo obsaženo v žádném z Paktů, zvláště ne jako součást práv na přiměřenou životní úroveň z toho důvodu, že v době vzniku Paktu I nebyl přístup k pitné vodě považován za problém hodný mezinárodní ochrany v rámci práva lidských práv.²³⁴ Právo na vodu není výslovně uvedeno ani v jednom z Paktů lidských práv, dokonce ani ve Všeobecné deklaraci lidských práv (1948). V době, kdy si mezinárodní společenství začalo uvědomovat tento nedostatek už bylo pozdě – Pakty lidských práv už byly vytvořeny. Pracovníci OSN a odborníci zabývající se lidskými právy tedy přišli s „řešením“. Začali tvrdit, že právo na vodu je implicitně obsaženo v právu na přiměřenou životní úroveň, v právu na nejvyšší dosažitelné zdraví a také v rámci práva na život. Každé z těchto práv však směřovalo k trochu jinému obsahu práva na vodu. Nejužšího pojetí bylo dosaženo výkladem práva na život. Přijatelnější obsah pak nabízel výklad zbývajících dvou práv. Právem na vodu totiž obhájci chtěli docílit toho, aby lidem byla dostupná pitná voda a voda nutná nejenom k přežití, ale hlavně k důstojnému žití, tedy potřebná k vaření, úklidu a celkové hygieně. Tento obsah nenabízel výklad práva na jídlo, ani právo na zdravotní péči. Právo na jídlo totiž nabízí výklad, že právo na vodu zahrnuje pouze vodu nutnou k pití a vaření, nikoli úklidu domácnosti. Právo na vodu v rámci práva na zdraví zase jen takové množství vody, které nevede k nemocem – tedy nemusí se určitě jednat o pitnou vodu, ale opět vodu, která příliš neohrozí zdraví.

233 Tamtéž, s. 78-79.

234 Např. v BLUEMEL, Erik B. *The Implications of Formulating a Human Right to Water. Ecology Law Quarterly*, Vol. 31, 2004. s. 957-1006.

5. 4. Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva a jeho pravomoc vydávat obecné komentáře

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (Pakt I), který byl přijat v roce 1966 a vstoupil v účinnost v roce 1976, neobsahuje zmínku o Výboru pro hospodářská, sociální a kulturní práva (dále také jen jako "Výbor HSK"). Bývá zvykem, že mezinárodní lidskoprávní úmluva vytvoří i mezinárodní lidskoprávní výbor, který se pak zabývá dodržováním práv uvedených v takové úmluvě. Aspoň to je případ Výboru pro lidská práva založeného Mezinárodním paktem o občanských a politických právech (Pakt II)²³⁵, Výboru pro odstranění diskriminace žen založeného Úmluvou o odstranění všech forem diskriminace žen²³⁶, Výboru pro práva dítěte založeného Úmlouvou o právech dětí²³⁷ a dalších. Pakt I však žádný výbor nezaložil.

Někteří autoři k tomuto uvádějí, že se při formulaci Paktu I prostě na výbor zapomnělo. Philip Alston píše, že „vznik Výboru nebyl předpokládán v textu Úmluvy. Poprvé se sešel v roce 1987, když byl ustanoven rezolucí Hospodářské a sociální rady č. 1985 poté, kdy dřívější monitorovací opatření selhala.“²³⁸ Pakt I skutečně neobsahuje ustanovení zakládající jakýkoli výbor, pouze zmiňuje Hospodářskou a sociální radu²³⁹, která má minimální funkce ke kontrole dodržování práv obsažených v Paktu I. Výbor, který by měl na starosti dodržování práv obsažených v Paktu I vznikl a nyní plní stejné funkce jako ostatní mezinárodní lidskoprávní výbory.

V rezoluci č. 1985 Hospodářské a sociální rady tato rada rozhodla, že „pracovní skupina vytvořená Hospodářskou a sociální chartou rozhodnutím č. 1978/10 a upravená rozhodnutím rady č. 1981/158 a rezolucí č. 1982/33 bude přejmenována na „Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva“.“²⁴⁰ Dále jsou v této rezoluci uvedeny funkce, které by měl tento výbor plnit. Mezi nimi je řečeno, že „Výbor předloží Radě zprávu o svých aktivitách, včetně shrnutí jeho názorů na zprávy poskytnuté státy, které jsou

235 Čl. 28 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

236 Čl. 17 Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen.

237 Čl. 43 Úmluvy o právech dítěte.

238 ALSTON, P., GOODMAN, R. *International Human Rights. The Successor to International Human Rights in Context*. Oxford. 2013, s. 286.

239 Část IV Paktu I.

240 Economic and Social Council, *Review of the composition, organization and administrative arrangements of the Sessional Working Group of Governmental Experts on the Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, 28 May 1985, E/RES/1985/17, s. 1, odst. (a).

smluvní stranou Úmluvy, a vytvoří návrhy a doporučení obecné povahy na základě svých úvah o těchto zprávách a zpráv poskytnutých odbornými organizacemi, aby pomohl Radě splnit její povinnosti na základě článků 21 a 22 Úmluvy.²⁴¹

Dle čl. 21 Paktu I může Hospodářská a sociální rada: „čas od času předkládat Valnému shromáždění zprávy s doporučeními obecné povahy a souhrn informací získaných od států, smluvních strana Paktu, a od odborných organizací, o přijatých opatřeních a o pokroku dosaženém v celkovém dodržování práv, uznaných v tomto Paktu.“²⁴²

Dále Hospodářská a sociální rada „může upozorňovat jiné orgány Organizace spojených národů, jejich podřízené složky a odborné organizace zabývající se poskytováním technické pomoci, na jakékoli záležitosti, vyplývající ze zpráv zmíněných v této části Paktu, které by mohly takovým orgánům pomoci – v rámci jejich příslušnosti – při rozhodování o vhodnosti mezinárodních opatření, jež by mohla přispět k účinnému a postupnému plnění tohoto Paktu.“²⁴³

Ovšem nalzname zde i článek 19 Paktu I, který dává Hospodářské a sociální radě možnost „postupovat Komisi pro lidská práva ke studiu a k všeobecným doporučením, popřípadě k informaci zprávy, týkající se lidských práv, předložené státy podle článku 16 a 17 nebo odbornými organizacemi podle článku 18.“²⁴⁴ Tato všeobecná doporučení jsou právě obecné komentáře.

Toto jsou ustanovení, na základě kterých nyní Výbor HSK vydává své obecné komentáře. Jak je z těchto ustanovení zřejmé, není v nich určena právní síla obecných komentářů, či jaký by měly mít obsah. Už obecné komentáře vydávané Výborem pro lidská práva, které byly výslovně zmíněny v čl. 40 odst. 4 Paktu II²⁴⁵ provázely velké debaty, o čem by vlastně tyto komentáře měly být.²⁴⁶

Profesor Alston přirovnává obecné komentáře Výboru HSK k obecným

241 Tamtéž, s. 2, odst. (f).

242 Čl. 21 Paktu I.

243 Čl. 22 Paktu I.

244 Čl. 19 Paktu I.

245 Čl. 40 odst. 4 Paktu II: „Výbor prostuduje zprávy, které mu byly předloženy. Státům, které jsou smluvními stranami Paktu, předkládá své zprávy a obecné připomínky, jež považuje za vhodné. Výbor může tyto připomínky s kopiemi zpráv, které obdrží od států, které jsou smluvními stranami Paktu, rovněž předložit Hospodářské a sociální radě.“

246 ALSTON, P. *The Historical Origins of the Concept of „General Comments“ in Human Rights Law*. In BOISSON DE CHAZOURNES, Laurence; GOWLLAND-DEBBAS, Vera. *The International Legal System in Quest of Equity and Universality: Liber Amicorum Georges Abi-Saab*. Boston, Mass.: Martinus Nijhoff Publishers, 2001. ISBN: 904111582X. s. 763.

doporučením Výboru pro odstranění diskriminace žen,²⁴⁷ které jsou výslovně uvedeny jako jedna z pravomocí Výboru pro odstranění diskriminace žen v čl. 21 Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen²⁴⁸.

Z daného by se dalo dovodit, že pravomoc Výboru HSK vydávat obecné komentáře (nebo dle překladu Paktu I obecné připomínky), je ještě méně jasná než u jiných lidskoprávních výborů.

Setkáme se i s opačným názorem, a to tím, že ustanovení v čl. 40 odst. 4 Paktu II je „slabší“, než v jiných srovnatelných úmluvách, kde jako příklad slouží právě Výbor HSK, které může svá doporučení obecné povahy předávat přímo Valnému shromáždění OSN.²⁴⁹ Přesto je Výbor HSK velmi aktivní v této činnosti, do roku 2015 vydal již 21 takovýchto obecných komentářů.²⁵⁰ Tyto obecné komentáře lidskoprávních výborů se setkávají s kritikou, ovšem ne s kritikou založenou na jejich právní povaze, ale na jejich obsahu. Často jsou pak kladeny otázky, jak daleko až může takový výbor v těchto autoritativních výkladech práva zajít.

5. 5. Kritika obecných komentářů

Velmi dobrý článek zabývající se právní povahou a přínosem obecných komentářů lidskoprávních výborů je od Kerstin Mechlemové s názvem *Treaty Bodies and the Interpretation of Human Rights*²⁵¹. Autorka v tomto článku tvrdí, že ačkoli jsou smluvní lidskoprávní orgány OSN důležité pro stanovení obsahu lidských práv a konkrétních povinností států, jejich výtvořiny „často trpí metodologickou slabostí a nedostatkem

247 ALSTON, P., GOODMAN, R. *International Human Rights. The Successor to International Human Rights in Context.* op. cit., s. 287.

248 Čl. 21 odst. 1 Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen: „Výbor bude prostřednictvím Hospodářské a sociální rady podávat každý rok zprávu Valnému shromáždění o své činnosti a může předkládat návrhy a všeobecná doporučení založená na prostudování zpráv a informací zaslaných státy, smluvními stranami. Takové návrhy a všeobecná doporučení budou zahrnuta do zprávy Výboru spolu s případnými komentáři států, smluvních stran.“

249 TYAGI, Yogesh. *The UN Human Rights Committee : Practice and Procedure.* Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 909 s. ISBN: 978-0-521-11593-3. s. 278.

250 Informace byla převzata z databáze Kanceláře Vysokého komisaře pro lidská práva ke dni 9. 4. 2015 na této adrese:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=9&DocTypeID=11.

251 MECHLEM, Kerstin. *Treaty Bodies and the Interpretation of Human Rights.* *Vanderbilt Journal of Transnational Law.* 2009, Vol. 42, 905-947.

*koherence a analytické přesnosti, což znehodnocuje jejich legitimitu.*²⁵² Jako řešení navrhuje řídit se obvyčejovými pravidly interpretace platnými v mezinárodním právu, tedy těmi, které jsou vyjádřeny v čl. 31 a 32 Vídeňské úmluvy o smluvním právu (1969). Ty vyžadují, aby byl výklad založen na znění, kontextu a cíly a účelu dané mezinárodní smlouvy.²⁵³ Dále argumentuje, že vzhledem k tomu, že tyto obecné komentáře jsou právně nezávazné, je vlastně jedinou jejich šancí, jak přispět k rozvíjení a stanovení obsahu práv a povinností v daných úmluvách, přesvědčivost založená právě na správné právní argumentaci, tedy takové, která by byla v souladu se zněním, kontextem a cílem a účelem úmluvy.²⁵⁴

Mechlemová má velmi dobrý postřeh týkající se výkladu lidskoprávních závazků obecně. Říká, že *„typicky, státy, které jsou smluvní stranou smlouvy, vykládají mezinárodní smlouvu sami vzhledem k tomu, že existence monitorovacích mechanismů s vykládacími pravomocemi je výjimkou spíše než pravidlem mezinárodního práva. Ovšem v případě lidskoprávních úmluv by bylo spolehání se pouze na strany smlouvy problematické. Protože tyto instrumenty ukládají povinnosti státům, které musí být splněny vůči jedincům jako beneficiářům a třetí strana (third-party beneficiaries), státy by měly zřejmý zájem na restriktivní interpretaci takových úmluv, aby ponechaly více svobody ve vytváření vnitrostátních politik a aby si ulehčily od břemeně, které je jim uloženo.*²⁵⁵ Z tohoto Mechlemová dovozuje, že hlavními interprety lidskoprávních úmluv jsou právě tyto lidskoprávní výbory.²⁵⁶

Obecné komentáře lidskoprávních výborů jsou jedna z jejich hlavních funkcí a vytvářejí *„podrobný obsah a srozumitelný a koherentní pohled na spíše obecně formulované ustanovení lidskoprávních úmluv, který není možný, když orgán úmluvy komentuje jednotlivé zprávy států.*²⁵⁷

Mechlemová dále ve svém článku uvádí příklady, ve kterých se Výbor HSK odchýlil od interpretace dle čl. 31 a 32 Vídeňské úmluvy o smluvním právu. Tedy nejprve ukazuje příklady, ve kterých se Výbor HSK odchýlil od znění Paktu I (vytvoření

252 Tamtéž, s. 905.

253 Viz. začátek této kapitoly.

254 MECHLEM, Kerstin. *Treaty Bodies and the Interpretation of Human Rights*. op. cit., s. 909.

255 Tamtéž, s. 919.

256 Tamtéž, s. 920.

257 Tamtéž, s. 927.

povinností pro subjekty odlišné od smluvních stran)²⁵⁸, poté kdy se odchýlil od kontextu Paktu I (vznik extrateritoriální působnosti Paktu I)²⁵⁹, a nakonec kdy se odchýlil od cíle a účelu Paktu I (koncept podstatných povinností - „core obligations“)²⁶⁰.

Co bychom si z článku Mechlemové měli především odnést, je význam, jaký je přikládán obecným komentářům lidskoprávních výborů a jejich právní síle, která je založena na přesvědčivosti jejich argumentace. A také fakt, že interpretace těchto lidskoprávních výborů je považovaná za velmi důležitý zdroj poznání obsahu samotných práv v lidskoprávních úmluvách.

Z formálního hlediska jsou tyto obecné komentáře právně nezávazné. Neexistují pravidla, která by určovala, co mají obsahovat, jak mají být formulována, a tak se dá říci, že jsou plně v rukou osmnácti expertů, kteří tvoří daný lidskoprávní výbor (to je aspoň počet expertů tvořících Výbor HSK a některých dalších výborů). Avšak získaly si neobyčejnou vážnost. Někteří autoři je pokládají za součást soft law²⁶¹, někteří za součást obecného mezinárodního práva²⁶². Je všeobecně přijímané tvrzení, že se jedná o nejvíce autoritativní výklad ustanovení daných lidskoprávních úmluv²⁶³. Tyagi ve své publikaci uvádí, že: „jednotlivci i státy se často odvolávají na obecné komentáře, aby podpořili své tvrzení před Výborem pro lidská práva. Tato praxe vede ke změně obecné jurisprudence ve zvláštní jurisprudence s novým souborem práv a povinností pro dotčené strany.“²⁶⁴ A nejen jednotlivci a státy a nejen v procesu před Výborem pro lidská práva. Dokonce i regionální lidskoprávní soud – Africký soud pro lidská práva a práva národů založený v roce 1998²⁶⁵, aby dohlížel na dodržování lidských práv obsažených v Africké Chartě pro lidská práva a práva národů (1981)²⁶⁶ například v

258 Tamtéž, s. 931-935.

259 Tamtéž, s. 935-940.

260 Tamtéž, s. 940-945.

261 TYAGI, Y. *The UN Human Rights Committee. Practice and Procedure*. op. cit., s. 301.

262 Tamtéž, s. 302.

263 Např. v TYAGI, Y. *The UN Human Rights Committee. Practice and Procedure*. op. cit., s. 302.

Dále také v ALSTON, P., GOODMAN, R. *International Human Rights. The Successor to International Human Rights in Context*. op. cit., s. 802.

264 TYAGI, Y. *The UN Human Rights Committee. Practice and Procedure*. op. cit., s. 303.

265 V roce 1998 byl přijat Protokol k Africké chartě, na základě kterého pak byl vytvořen Africký soud, tedy když protokol nabyl účinnosti v roce 2004.

ALSTON, P., GOODMAN, R. *International Human Rights. The Successor to International Human Rights in Context*. op. cit., s. 1042.

266 Organization of African Unity (OAU), *African Charter on Human and Peoples' Rights*, přijata 27. 7. 1981, vstoupila v platnost 21. 10. 1986, OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M 58 (1982). Dostupné na: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3630.html> (navštíveno dne 9. 4. 2015).

případu *Reverend Christopher R. Mtikila proti Tanzánii*²⁶⁷ odkázal v rámci mezinárodního práva i na Obecný komentář č. 25 Výboru pro lidská práva a prohlásil ho za „autoritativní prohlášení o výkladu článku 25 Paktu“²⁶⁸.

5. 6. Kritika Obecného komentáře č. 15

Jak jsem se výše snažila naznačit, obecné komentáře lidskoprávních výborů jsou většinou akceptovány jako autoritativní výklad obsahu daných lidských práv, a to jak státy, tak i některými soudy. Avšak někdy jsou i kritizovány. Úroveň obecných komentářů se od sebe liší, také už prodělaly nějaký vývoj. Obecný komentář č. 15 byl jedním z těch, na který se snesla silná kritika²⁶⁹. Nakonec ale vyhrála strana, která podporovala právo na vodu jako lidské právo, a tak se rezoluce Valného shromáždění č. 64/292 ze dne 28. 7. 2010, která uznala právo na vodu, už nesetkala s žádnými hlasy proti (122 hlasů pro, 0 proti, 41 zdržení se). Stačilo tedy necelých osm let, aby se právo na vodu stalo součástí mezinárodního práva lidských práv.

5. 7. Zmínka o obyčejovém právu

Winklerová se ve své knize ve velkém rozsahu zabývá možností vzniku práva na vodu jakožto obyčejového práva. Vzhledem k tomu, že úplně nevysvětlila, jak funguje obyčejové právo v rámci lidských práv [přestože naznačuje problémy i možné řešení, nakonec její řešení se příliš neliší od jí nepreferované možnosti, totiž eliminovat vznik obyčeje pouze na opinio iuris bez tzv. ustálené praxe států. Této problematice jsem se blíže věnovala v kapitole třetí (Prameny mezinárodního práva lidských práv)] a nakonec dochází k závěru, že právo na vodu nelze považovat za součást obyčejového práva, tak

267 African Court on Human and Peoples' Rights, Applications No. 009/2011 (Tanganyika Law Society and the Legal and Human Rights Centre v. the United Republic of Tanzania) and No. 011/2011 (Reverend Christopher R. Mtikila v. the United Republic of Tanzania), § 105. 4, p. 46.

268 Tamtéž.

269 ALSTON, P., GOODMAN, R. *International Human Rights. The Successor to International Human Rights in Context*, op. cit., s. 289.

se této myšlence více nevěnuji.²⁷⁰

5. 8. Závěr k druhé metodě

Právo na vodu jako samostatné právo stále ještě neexistuje – na tom se odborníci shodují, avšak z tendencí v rámci OSN je jasné, že právo na vodu se stalo součástí práva lidských práv a to nejvíce jako součást práva na přiměřenou životní úroveň s dalšími prvky obsaženými v právu na život a na zdraví. Přes podporu, kterou vyjádřily státy právu na vodu (přijetí rezoluce Valného shromáždění č. 64/292 z 28. 7. 2010), je nepravděpodobné, že bude přijata závazná úmluva, ve které bude právo na vodu označeno výslovně jako samostatné právo. Nicméně už nyní je právo na vodu zavedené v jazyku lidských práv natolik, že je použitelné pro obránce lidských práv, kteří se tohoto práva mohou na základě Obecného komentáře č. 15 a rezolucí Rady pro lidská práva a Valného shromáždění OSN dovolávat, pokud to uznají za užitečné.

Tato kapitola ukázala, že lze i pomocí výkladu existujících ustanovení vytvořit právo nové. Pokud je takový výklad přesvědčivý, může vést ke vzniku nového lidského práva. Aby právo bylo užitečné, musí mít samozřejmě nějaký, povinným a oprávněným subjektům známý, obsah. Tento obsah může být vytvořen i orgánem, jež oficiálně tuto pravomoc nemá. Z daného dovozují, že právo na vodu bylo vytvořeno Obecným komentářem č. 15, protože právě ten mu dal obsah a přesvědčivou argumentaci o jeho existenci. Do jeho vydání neexistovalo spojení „lidské právo na vodu.“ Rezoluce Valného shromáždění OSN, která uznala právo na vodu, dodala „pouze“ větší právní sílu tomuto právu, sama se od jeho vytvoření distancovala, a spíše trvala na existenci práva na vodu jako implicitní součásti ostatních práv obsažených v Paktech lidských práv. Přiklonila se tedy k existenci práva na vodu vytvořeného výkladem.

270 WINKLER, Inga T. *The Human Right to Water : Significance, Legal Status and Implications for Water Allocation*. op. cit., s. 65-97.

6. Kapitola: Metoda přijetí deklarace

Za třetí metodu vzniku nového lidského práva, která dosud byla použita pro vytvoření nového lidského práva, považuji přijetí právně nezávazného mezinárodního instrumentu, deklarace Valného shromáždění OSN. Vzhledem k tomu, že často takový instrument bývá označován za deklaraci, budu zároveň tuto metodu označovat za metodu přijetí deklarace.²⁷¹

Touto metodou, dle mého názoru již vzniklo mnoho nových lidských práv²⁷². Jedním z nich bylo i právo na rozvoj. Metodu vzniku nového lidského práva prostřednictvím přijetí deklarace vysvětlím na příkladu právě práva na rozvoj.

6. 1. Deklarace jako soft law pramen mezinárodních norem

Na tomto místě bych ráda odkázala na třetí kapitolu této práce (*Prameny mezinárodního práva lidských práv*), která se zabývala soft law dokumenty a jejími výhodami a nevýhodami. Všechny tyto informace se vztahují na právo vzniklé touto metodou a jsou s jeho postavením neoddělitelně propojeny.

6. 2. Právo na rozvoj

Právo na rozvoj je dobrým příkladem vzniku nového lidského práva za pomoci přijetí deklarace, ale zároveň i nevhodným příkladem. Dané tvrzení myslím v tom smyslu, že právo na rozvoj provázejí velké diskuze, zda se jedná o skutečné lidské právo, zda by nebylo pro stejný účel, který byl sledovaný formulací lidského práva na rozvoj, lepší použít jiné metody (například lidskoprávní přístup k rozvoji nebo rozvoj hospodářsko-sociálních práv). Je pravdou, že právo na rozvoj jako lidské právo nemá silnou pozici a mnozí je kritizují. Dle mého názoru je však tato kritika neoddělitelně

271 Samozřejmě jsem si vědoma, že název není rozhodující pro právní závaznost mezinárodního instrumentu. Tuto zkratku používám z toho důvodu, že bude v textu přehlednější a čtenářům bude hned jasné, jaký typ dokumentu mám na mysli.

272 Mezi další deklarace, které přispěly k vytvoření nového lidského práva řadím také například Deklaraci o právech domorodých národů (General Assembly. *United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*, 2 October 2007, A/RES/61/295.). Všeobecnou deklaraci lidských práv do této kategorie deklarací neřadím z důvodu vymezení nových lidských práv ve své práci.

spojena se samotnou formou (metodou), jakou bylo toto lidské právo vytvořeno. Z daného důvodu nyní uvedu vývoj práva na rozvoj a jeho současné postavení v rámci mezinárodního práva s kritickými i souhlasnými názory.

Rozvoj a lidská práva nebo přímo lidské právo na rozvoj je velmi rozsáhlá problematika, kterou však není pro účely této práce nutné obsáhnout celou. Místo toho tato kapitola bude obsahovat jen nejzákladnější instrumenty spojené s právem na rozvoj a následnou reakci akademiků a dalších odborníků na jejich přijetí²⁷³. Touto metodou bych chtěla ukázat, jakým způsobem bylo právo na rozvoj vytvořeno a s jakou reakcí se takto formulové právo setkalo.

6. 3. Vývoj práva na rozvoj

6. 3. 1. Práva na rozvoj před Deklarací

Poprvé se zmínka o rozvoji jako lidském právu objevila v rezoluci²⁷⁴ Komise pro lidská práva č. 4 z roku 1977²⁷⁵. Philip Alston byl k tomuto prohlášení velmi kritický. Ve svém článku z roku 1984 napsal, že *„existence (práva na rozvoj) byla poprvé prohlášena v roce 1977, ne (Valným) shromážděním, ale Komisí pro lidská práva bez předchozího zkoumání dané látky a bez jakýchkoli relevantních podkladů. Ve skutečnosti, ani Komise, ani Shromáždění formálně nevedli diskuzi zdali právo na rozvoj by mělo být považováno za lidské právo, ani orgán neuznal, že úplně nové právo nebo aspoň nová formulace existujícího práva byla prohlášena.“*²⁷⁶

Rezoluci Komise pro lidská práva následovala studie, která měla vyjasnit, co by právo na rozvoj mělo zahrnovat.²⁷⁷

273 Podrobnější seznam dokumentů, který se týká práva na rozvoj, je uveden zde: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/Pages/Landmarksintherecognitiondevelopmentasahumanright.aspx> .

274 Commission on Human Rights. Resolution 4 (XXXIII) (1977), E/CN.4/RES/1976/4.

275 OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. *Realizing the Right to Development : Essays in Commemoration of 25 Years of the United Nations Declaration on the Right to Development*. United Nations Publications, 2013. HR/PUB/12/4. 2013. ISBN-13: 978-92-1-154194-6. s. 3.

Dostupné na: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/Pages/RTDBook.aspx> .

276 ALSTON, Philip. *Conjuring up New Human Rights: A Proposal for Quality Control*. *The American Journal of International Law*. 1984, Vol. 78, No. 3 , s. 612.

277 Výsledná studie je obsažena v United Nations Doc. E/CN.4/1334 (1979).

Už v této době se různí autoři vyjadřovali k danému konceptu práva na rozvoj. Někteří k němu byli velmi kritičtí, jiní dokázali formulovat i obsah daného práva. Stephen P. Marks shrnul obsah práva na rozvoj formulovaný různými autory²⁷⁸ a určil v něm jak složku individuální, tak kolektivní. Individuální právo na rozvoj dle něho znamená „právo mít užitek z politiky rozvoje založené na uspokojení materiálních a nemateriálních lidských potřeb a právo účastnit se na rozvojovém procesu.“²⁷⁹ Kolektivní právo na rozvoj náleží rozvojovým zemím a národům, které ještě nenaplnily své právo na sebeurčení, a znamená právo „uspět v založení nového mezinárodního ekonomického řádu, to jest odstranit strukturální překážky ke svému rozvoji, které jsou nedílnou součástí současných mezinárodních vztahů.“²⁸⁰

Prvním právně závazným dokumentem, ve kterém se objevilo právo na rozvoj, byla regionální lidskoprávní úmluva – Africká charta člověka a národů²⁸¹. Článek 22 Africké charty člověka a národů zní: „1. Všechny národy mají právo na svůj hospodářský, sociální a kulturní rozvoj s náležitým ohledem na svou svobodu a identitu a v rovném užívání společného dědictví lidstva. 2. Státy mají povinnost, jednotlivě nebo společně, zajistit výkon práva na rozvoj.“

6. 3. 2. Přijetí Deklarace

Dne 4. prosince 1986 byla rezolucí čl. 41/128 Valného shromáždění OSN přijata Deklarace o právu na rozvoj²⁸² (dále jen „Deklarace o právu na rozvoj“ nebo „Deklarace“). Pro přijetí této rezoluce hlasovalo 146 států, jeden stát hlasoval proti (Spojené státy americké), 8 států se zdrželo²⁸³.

Deklarace obsahuje celkem 10 článků a poměrně rozsáhlou „preambulí“ (úvodní část Deklarace nemá žádné oficiální označení), ve které se nejen odkazuje na dřívější

278 Například M'Baye, Hector Gros-Espiell, Georges Abi-Saab, Wil Zerwey, ale i studií OSN. Viz. MARKS, Stephen P. *Emerging Human Rights: A New Generation for the 1980s?* *Rugers Law Review*. 1981, Vol. 33, 1980-1981. s. 445.

279 Tamtéž, s. 445.

280 Tamtéž, s. 445.

281 African Charter on Human and Peoples' Rights, přijata 27. června 1981, účinnost 21. října 1986. Organization of African Unity.

282 General Assembly, *Declaration on the Right to Development*, 4 December 1986, A/Res/41/128.

283 FEYTER, Koen De. *Towards a Framework Convention on the Right to Development*. *Friedrich Ebert Stiftung. Global Policy and Development*. Berlin and Geneva. Duben 2013. ISBN 978-3-86498-529-4. s. 2.

dokumenty, úmluvy a další instrumenty z pera OSN, ale také je zde definován samotný pojem rozvoje a uvedeny další důležité principy spojené s právem na rozvoj.

Preambule jako první odkazuje na Chartu OSN a její principy (např. mezinárodní spolupráce). Výslovně je také v preambuli zmíněna Všeobecná deklarace lidských práv a její článek 28, ve kterém je zajištěno právo každého „*na to, aby vládl takový sociální a mezinárodní řád, ve kterém by práva a svobody stanovené v této deklaraci byly plně uplatněny.*“²⁸⁴ Dále preambule Deklarace o právu na rozvoj zmiňuje Pakty lidských práv a další „*dohody, úmluvy, rezoluce, doporučení a ostatní dokumenty OSN a jejich odborných organizací týkající se všestranného rozvoje lidské bytosti, ekonomického sociálního pokroku a rozvoje všech národů, (...).*“²⁸⁵

Rozvoj je v Preambuli definován jako „*komplexní ekonomický, sociální, kulturní a politický proces, který usiluje o stálé zlepšování blaha všeho obyvatelstva a všech jednotlivců na základě jejich aktivní, svobodné a významné účasti na rozvoji a ve spravedlivém rozdělování z toho vyplývajícího užítu*“²⁸⁶.

Celkově se dá z Deklarace o právu na rozvoj vyčíst několik povinností a oprávnění. Mezi nimi je například oprávnění účastnit se a požívat ekonomického, sociálního, kulturního a politického rozvoje²⁸⁷; právo a povinnost států formulovat vhodnou politiku národního rozvoje²⁸⁸; povinnost států navzájem spolupracovat při zajištění rozvoje a odstraňování překážek rozvoje²⁸⁹; povinnost států přijmout kroky, individuálně nebo kolektivně, za účelem formulování mezinárodní politiky rozvoje s cílem usnadnit plnou realizaci práva na rozvoj²⁹⁰. Další povinnosti jsou v Deklaraci formulovány v podmínkovém způsobu (státy by měly, tedy místo „States shall“ je použito „States should“). Některé články Deklarace se vyjadřují k porušování ostatních lidských práv²⁹¹.

284 Článek 28 Všeobecné deklarace lidských práv (1948).

285 Odst. 5 Preambule Deklarace o právu na rozvoj. Český překlad dostupný zde: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pravu-na-rozvoj.pdf>. Tento překlad bude použit u všech citací Deklarace o právu na rozvoj.

286 Odst. 2 Preambule Deklarace o právu na rozvoj. Český překlad dostupný zde: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pravu-na-rozvoj.pdf>

287 Čl. 1 odst. 1 Deklarace o právu na rozvoj.

288 Čl. 2 odst. 3 Deklarace.

289 Čl. 3 odst. 3 Deklarace.

290 Čl. 4 odst. 1 Deklarace.

291 Článek 5 Deklarace zní: „*Státy přijmou rozhodná opatření k odstranění masového a hrubého porušování lidských práv národů a lidských bytostí postižených takovými situacemi, které vyplývají z apartheidu, všech forem rasismu a rasové diskriminace, kolonialismu, zahraniční nadvlády a okupace, agrese, zahraničního vměšování a ohrožení národní suverenity, národní jednoty a územní celistvosti,*

Deklarace tedy téměř neurčuje obsah práva na rozvoj, pouze stanoví povinnost toto právo realizovat, odstraňovat mu překážky a spolupracovat na jeho uskutečnění. Je sice pravdou, že i Všeobecná deklarace lidských práv byla velmi skoupá na obsah jednotlivých práv, avšak v jejím případě mnohá práva měla vytvořený obsah dlouhou tradicí vytvořenou politickou filozofií, a tak státy věděly, co se pod daným právem skrývá.

Právo na rozvoj bylo Deklarací prohlášeno za lidské právo. Sice „jen“ nezávazným dokumentem, ale mnozí autoři to nepovažovali za překážku. Někteří dokonce tvrdili, že přestože právo na rozvoj bylo uznáno nezávaznou deklarací, jeho obsah je právně závazný, protože staví na normách, které již právně závazné jsou, nebo dokonce se stalo normou obyčejového práva²⁹².

6. 3. 3. Právo na rozvoj po Deklaraci

Přijetí Deklarace o právu na rozvoj však vyjasnění obsahu práva na rozvoj nepřineslo. V následujících letech přicházely další dokumenty²⁹³ vytvořené na půdě OSN, ve kterých byla zas a znovu potvrzována existence tohoto práva, avšak žádný dokument nepřispěl k lepšímu vysvětlení tohoto práva.

Za velký mezník v oblasti práva lidských práv je považována Vídeňská deklarace a Akční program z roku 1993²⁹⁴. Tento dokument bývá většinou zmiňován jako dokument měnící zažitá paradigma z doby studené války, kdy vznikla jakási distinkce mezi občanskými a politickými právy na jedné straně, a hospodářskými, sociálními a kulturními právy na straně druhé. Státy ve Vídeňské deklaraci a Akčním programu nejenže označily všechna lidská práva za „*univerzální, nedělitelná a vzájemně závislá a*

hrozeb války a odmítnutí uznat základní právo národů na sebeurčení.“

292 KUNANAYAKAM, Tamara. The Declaration on the Right to Development in the context of United Nations standard-setting. Chapter 4 in OHCHR, *Realizing the Right to Development : Essays in Commemoration of 25 Years of the United Nations Declaration on the Right to Development*. United Nations Publications, New York and Geneva, 2013. 553 stran. HR/PUB/12/4. 2013. ISBN-13: 978-92-1-154194-6. s. 48.

Dostupné na: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/Pages/RTDBook.aspx> .

293 Například Vídeňská deklarace a Akční program Světové konference o lidských právech (1993), Deklarace Tisíciletí (Millennium Declaration 2000), Rio+20 Outcome Document (2012).

294 General Assembly, *Vienna Declaration and Programme of Action*, 12 July 1993, A/CONF.157/23, dostupné na: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b39ec.html> (navštíveno dne 22. 4. 2015). (Dále jen jako Vídeňská deklarace a Akční program)

provázaná,²⁹⁵ ale také znovu potvrdily, že právo na rozvoj, „*jak je založené v Deklaraci o právu na rozvoj, je univerzálním a nezczitelným právem a integrální součástí základních lidských práv.*“²⁹⁶ Někteří autoři vidí tuto Vídeňskou deklaraci a Akční program za rozhodující pro prohlášení práva na rozvoj za lidské právo, a také jako dokument, který ukončil v tomto ohledu jakékoli pochybnosti.²⁹⁷

Komise pro lidská práva a následně pak i Rada pro lidská práva se snažily dát právu na rozvoj konkrétnější obsah. Za tímto účelem ustavily několik pracujících skupin²⁹⁸ i zvláštních zpravodajů²⁹⁹. Philip Alston dané snahy považuje za produktivní, co se týče počtu, nikoli však obsahu. Tyto mechanismy totiž nevedly k žádné „*shodě o praktických důsledcích uznání daného práva.*“³⁰⁰

Odborníci a akademici se rozdělili na dva tábory. Jedni podporovali právo na rozvoj (někteří ho dokonce považují za nejdůležitější právo), druzí naopak tvrdili, že pojem právo na rozvoj je příliš široký, že neobsahuje žádné povinnosti ani neurčuje žádné povinné či oprávněné subjekty. V Předmluvě k dokumentu OSN týkajícího se právě práva na rozvoj se píše: „*Od přijetí tohoto významného dokumentu, debata zuří v sálech OSN i mimo ni. Na jedné straně, zastánci práva na rozvoj podporují jeho význam (nebo dokonce primát) a na straně druhé skeptici (a odpůrci) odsouvají toto právo na druhou kolej, nebo dokonce popírají jeho existenci.*“³⁰¹

Mohammed Bedjaoui patří mezi podporovatele práva na rozvoj, které považuje za „*základní právo, předpoklad svobody, pokroku, spravedlnosti a tvořivosti. Je to alfa a*

295 Odst. 5 Vídeňské deklarace a Akčního programu (1993).

296 Odst. 10 Vídeňské deklarace a Akčního programu (1993).

297 SENGUPTA, Arjun K. Conceptualizing the right to development for the twenty-first century. Chapter 4. In OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. *Realizing the Right to Development : Essays in Commemoration of 25 Years of the United Nations Declaration on the Right to Development*. United Nations Publications, New York and Geneva, 2013. HR/PUB/12/4. 2013. ISBN-13: 978-92-1-154194-6. s. 67.

298 Například poslední pracovní skupinou je „Open-ended Interfovernmental Working Group on the Right to Development“ fungující od roku 1998 (Commission on Human Rights, Resolution, E/CN.4/RES/1998/72).

299 V letech 1998-2003 fungoval zvláštní zpravodaj pro právo na rozvoj (the Independent Expert of the Commission on Human Rights on the right to development, Dr. Arjun Sengupta) (Commission on Human Rights, Resolution 1998/72). Dostupné na:

<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/Pages/Landmarksintherecognitiondevelopmentasahumanright.aspx> .

300 ALSTON, Philip; GOODMAN, Ryan. *International Human Rights : The Successor to International Human Rights in Context: Law, Politics adn Morals*. op. cit., s. 1528.

301 Foreword in OHCHR, *Realizing the Right to Development : Essays in Commemoration of 25 Years of the United Nations Declaration on the Right to Development*. United Nations Publications, New York and Geneva, 2013. 553 stran. HR/PUB/12/4. 2013. ISBN-13: 978-92-1-154194-6. s. iii. Dostupné na: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/Pages/RTDBook.aspx> .

omega lidských práv, první a poslední lidské právo, začátek a konec, prostředek a cíl lidských práv, v krátkosti je to základní právo, ze kterého všechna ostatní pramení.“³⁰²

Naopak Jacka Donellyho můžeme uvést jako silného kritika práva na rozvoj.³⁰³ V novějších dílech píše spíše o vztahu rozvoje a lidských práv. V roce 2013 napsal, že ekonomického rozvoje bylo dosaženo i ve státech, které jsou velmi represivní k politickým a občanským právům. Z daného dovozuje, že ekonomický rozvoj nemusí zahrnovat i dodržování lidských práv, což však neznamená, že je s dodržováním lidských práv neslučitelný³⁰⁴. Nakonec dochází k názoru, že jedině dosažení prosperity současně s dodržováním ekonomických a sociálních práv vytvoří politickou ekonomii hodnou našeho respektu.³⁰⁵ Z daného vidíme, že přestože právo na rozvoj není akceptováno některými autory jako plnohodnotné lidské právo, je respektován minimálně lidskoprávní přístup k rozvoji.

6. 4. Senguptovo pojetí práva na rozvoj

Problematický vztah k právu na rozvoj přetrvával až do současnosti. Ani po téměř třiceti letech (od přijetí této Deklarace) neexistuje jednotný přístup k právu na rozvoj.³⁰⁶ Rada pro lidská práva a Komisař pro lidská práva však nepřestávají usilovat o naplnění práva na rozvoj a nadále se snaží formulovat jeho obsah.

Arjun K. Sengupta, bývalý zvláštní zpravodaj OSN pro právo na rozvoj³⁰⁷, rozlišuje mezi uznáním práva na rozvoj, které považuje za "nepopíratelný fakt"³⁰⁸, a "*vznik právně závazných povinností vztahujících se k tomuto právu – který vyžaduje*

302 BEDJAOUI, Mohammed. *The Right to Development*. In BEDJAOUI, Mohammed. *International Law: Achievements and Prospects*. Paris : Unesco, 1991. ISBN: 9231027166. s. 1182.

303 Kritika, která vznikla ještě před přijetím deklarace: DONNELLY, Jack. *In Search of the Unicorn: The Jurisprudence and Politics of the Right to Development*. *California Western International Law Journal*, Vol. 15, Issue 3 (Summer 1985), s. 473-509.

Kritika, která vznikla po jejím přijetí: DONNELLY, Jack. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. 3. vydání. Ithaca and London : Cornell University Press, 2013. ISBN: 978-0-8014-7770-6. s. 217-234.

304 DONNELLY, Jack. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. 3. vydání. Ithaca and London : Cornell University Press, 2013. ISBN: 978-0-8014-7770-6. s. 231.

305 Tamtéž, s. 233.

306 ALSTON, Philip; GOODMAN, Ryan. *International Human Rights : The Successor to International Human Rights in Context: Law, Politics and Morals*. op. cit., s. 1528.

307 Nezávislý expert na právo na rozvoj (1999-2004), nezávislý expert na chudobu a lidská práva (2005-2008) a předseda pracovní skupiny pro právo na rozvoj (2008-2010).

308 SENGUPTA, Arjun K. *Conceptualizing the right to development for the twenty-first century*, op. cit., s. 67.

podrobnější vysvětlení."³⁰⁹ Sengupta dále tvrdí, že obsah práva na rozvoj je možné vyčíst z textu samotné Deklarace.³¹⁰ Dané tvrzení však následuje pouze výčet různých principů, které se vážou na "proces rozvoje". Čím však Sengupta přispívá k analýze a formulování konkrétnějšího obsahu práva na rozvoj je jeho pojetí práva na rozvoj jako práva na specifikovaný postup rozvoje³¹¹. Tento specifikovaný postup rozvoje není jen souhrn všech ekonomických a sociálních práv, ale proces, ve kterém jsou realizovány všechna tato práva dohromady s ohledem na jejich vzájemné ovlivňování.³¹² Zlepšování realizace práva na rozvoj tak vyžaduje zlepšení realizace některých práv s tím, aby ostatní nebyla porušována.³¹³

Senguptův přístup k právu na rozvoj považuji za velmi přínosný. Umožňuje pracovat s právem na rozvoj jako se samostatným lidským právem, které je formálně oddělitelné od ostatních lidských práv (ekonomických a sociálních) s tím, že je to právo dynamické, téměř procesní. Právo na rozvoj tak bude porušeno, pokud uskutečnění jednoho ekonomického a sociálního práva bude na úkor práva druhého. To si můžeme dobře přestavit na příkladu práva na vzdělání a práva na vodu. Pokud stát X se rozhodne naplnit právo na vodu tím, že vynaloží prostředky na vystavění vodovodní a kanalizační sítě, avšak tyto prostředky vezme z rozpočtu určeného na vzdělání, což bude vést k tomu, že stát X zavede poplatky za základní vzdělání, pak došlo k porušení práva na rozvoj. Uskutečnění jednoho lidského práva bylo na úkor práva druhého.

V tomto ohledu můžeme říct, že právo na rozvoj je silně spjato s povinností států uvedenou v Paktu I, tedy povinnost *"podniknout při maximálním využití svých zdrojů samostatně, i prostřednictvím mezinárodní součinnosti a spolupráce kroky hospodářské a technické k postupnému dosažení plného uskutečnění práv uznaných v tomto Paktu, a to všemi vhodnými prostředky, včetně přijetí zákonodárných opatření."*³¹⁴ Tedy "povinnost k postupnému dosažení plného uskutečnění práv". Někdo by mohl namítat, že pak není nutné vytvářet nové právo na rozvoj, pokud toto právo existuje již jako specifická povinnost v Paktu I. Jsem jiného názoru. Povinnost uvedená v článku 2 Paktu I se váže ke každému právu jednotlivě, nikoli ke všem na jednou. Navíc si lze představit

309 Tamtéž, s. 67.

310 Tamtéž, s. 68.

311 Tamtéž, s. 69-71.

312 Tamtéž, s. 70.

313 Tamtéž, s. 70.

314 Čl. 2 odst. 1 Paktu I.

situaci, kdy bude porušeno jedno právo z Paktu I (například tzv. podstatná povinnost formulovaná v některých obecných komentářích Výboru HSK), nikoli právo na rozvoj. To znamená, že nebyla přijata opatření vedoucí k porušení práva, které dříve porušeno nebylo, ale nyní je. Například ve státě X se musí platit za základní vzdělání. Tato skutečnost sama o sobě nebude porušovat právo na rozvoj, ale "jen" právo na vzdělání.

Jsem přesvědčena, že v tomto smyslu lze s právem na rozvoj lépe pracovat, a toto pojetí práva na rozvoj jako práva na specifický postup rozvoje umožní lepší pochopení jeho obsahu.

6. 5. Závěr k třetí metodě

V této kapitole jsem se pokusila zachytit, s jakými problémy se setkalo právo, které bylo vytvořeno přijetím deklarace, tedy rezolucí Valného shromáždění OSN jako právně nezávazného dokumentu. Jak jsme výše viděli, právo na rozvoj dodnes nemá pevný obsah, na kterém by se aktéři pracující s lidskými právy shodli. Z tohoto důvodu bude velmi obtížné přesvědčit státy, aby dané právo neporušovaly, zvláště když se ani odborné organizace OSN nemohou shodnout na jeho přesném obsahu.

Další vývoj práva na rozvoj je velmi těžké předvídat. Myšlenka, která provázela prohlášení práva na rozvoj však nikam nezmizela. V dnešní době se však spíše projevuje na „rozvojových cílech tisíciletí“³¹⁵ (či nově jako agenda „post-2015 agenda“³¹⁶) nebo jako „lidskoprávní přístup k rozvoji“ ("human rights based approach to development")³¹⁷. Avšak právo na rozvoj je stále živý koncept. Někteří akademici se dokonce už zabývají myšlenou rámcové úmluvy o právu na rozvoj a co by tato úmluva přinesla nového v oblasti lidskoprávního přístupu k rozvoji³¹⁸. Není jisté, zda tyto snahy

315 Tzv. "Millennium Development Goals" v General Assembly, *United Nations Millennium Declaration*, 8 September 2000, A/res/55/2. Dostupné na: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm> (navštíveno dne 20. 4. 2015).

316 Zde například otevřený dopis Vysokého komisaře pro lidská práva: OHCHR: *Human rights in the Post-2015 Agenda*. 6. June 2013. Dostupný zde: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/MDGs/HCOpenLetterPost2015.pdf> (navštíveno 20. 4. 2015)

317 MACNAUGHTON, Gillian; HUNT, Paul. *A human-rights based approach to social impact assessment*. In. *New Directions in Social Impact Assessment : Conceptual and Methodological Advances*, edited by Frank Vanclay and Ana Maria Esteves. Cheltenham and Northampton : Edward Elgar Publishing, 2011. ISBN: 978-1-84980-117-1.

318 FEYTER, Koen De. *Towards a Framework Convention on the Right to Development*. *Friedrich Ebert Stiftung. Global Policy and Development*. Berlin and Geneva. Duben 2013. ISBN 978-3-86498-529-4.

budou úspěšné, nicméně můžeme z nich dojít, k závěru, že práva na rozvoj nadále bude ovlivňovat chování států.

Právo na rozvoj jako takové vzniklo přijetím Deklarace o právu na rozvoj. Na této skutečnosti by nic nezměnilo ani případné přijetí právně závazné mezinárodní smlouvy o právu na rozvoj. Tento názor stavím na skutečnosti, že existuje příliš velké časové rozpětí mezi přijetím právně nezávazné Deklarace (1986) a potenciální právně závaznou úmlouvou (i kdyby už letos, tedy 2015).

7. Kapitola: Porovnání jednotlivých metod

V této kapitole se pokusím shrnout informace z předchozích kapitol a ukázat výhody a nevýhody jednotlivých metod, které se dosud objevily při vzniku nových lidských práv v mezinárodním právu. Z tohoto důvodu nebudou opakovány informace uvedené v předchozích kapitolách a bude na ně pouze odkazováno.

Metody, kterými dosud vznikala nová lidská práva jsou: přijetí mezinárodní smlouvy (právně závazného instrumentu), výklad existujících závazných mezinárodních smluv a přijetí deklarace (právně nezávazného instrumentu Valného shromáždění OSN).

Tyto metody nyní posoudím z hlediska (1) právní síly, (2) obsahu, (3) procesu vzniku a (4) působnosti, protože jsem přesvědčena, že právě tato hlediska jsou rozhodující pro posouzení postavení a role nových lidských práv v mezinárodním právu.

7. 1. Právní síla

Právní silou mám na mysli právní závaznost, tedy jaké má nové lidské právo postavení ve vztahu ke svému formálnímu prameni práva.

7. 1. 1. Právní síla práva žít v rámci společenství

Z hlediska právní síly je jasným vítězem metoda přijetí mezinárodní smlouvy. Jak jsme viděli v třetí a čtvrté kapitole této práce, mezinárodní smlouva má silnou pozici jako pramen právních (právně závazných) pravidel. Žádná kritika nových lidských práv obsažených v takové mezinárodní smlouvě se nikdy netýkala jejich právní síly. Nikdo (ani odborníci, ani státy) nezpochybňuje tuto právní sílu, protože mezinárodní smlouva je všemi uznávaný pramen mezinárodního práva, a tedy i uznávaný pramen mezinárodního práva lidských práv.

7. 1. 2. Právní síla práva na vodu

Právní síla v případě výkladu musí být rozlišena na dvě části. První část je obsah

výkladu, tedy tvrzení, že existující mezinárodní úmluva zahrnuje i implicitní práva. Vzhledem k tomu, že výkladem je tvrzeno, že nové lidské právo už bylo implicitně obsaženo v existující mezinárodní smlouvě, pak by takové lidské právo mělo i právní sílu této mezinárodní smlouvy, tedy silnou pozici (velkou právní sílu).

Avšak zůstává tu druhá strana této metody. A to fakt, že můžeme posuzovat hodnotu samotného výkladu. Obecně je výklad různě hodnocen, tedy má různou právní sílu, a to podle toho, který subjekt jej provádí³¹⁹. Druhá metoda vzniku nových lidských práv spočívá ve výkladu prováděném lidskoprávním výborem. Jak jsme se dozvěděli v kapitole páté, pravomoc závazně interpretovat lidskoprávní úmluvu není výboru výslovně dána. Má „pouze“ pravomoc vydávat doporučení a připomínky (obecné komentáře). Hodnota takového výkladu pak spočívá hlavně na jeho přesvědčivosti z hlediska jeho provedení a aplikování obvyčejových pravidel interpretace mezinárodního práva (tedy pravidel obsažených v čl. 31 a 32 Vídeňské úmluvy o smluvním právu), a také na autoritativnosti samotného výboru (jestli je složen z odborníků právních či na danou oblast). To, že výbor nemá oficiálně udělenou pravomoc závazně interpretovat lidskoprávní úmluvu tak snižuje právní sílu této metody.

7. 1. 3. Právní síla práva na rozvoj

Přijetí deklarace má z hlediska právní síly nejslabší pozici. Jak jsme si ukázali v kapitole třetí, postavení pravidel soft law není v mezinárodním právu silné, protože nejsou formálně právně závazná. Různí autoři se snaží argumentovat, že některé dokumenty, které jsou označovány za soft law, se stali součástí mezinárodního obvyčejového práva, či tzv. obecných zásad právních, ale ani tyto závěry nejsou všeobecně přijímané a jsou často kritizované.³²⁰ Z daného bych dovodila, že z hlediska právní síly mají nová lidská práva vzniklá touto metodou nejslabší právní sílu.

319 Např. v BOGUSZAK, Jiří, Jiří ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Teorie práva*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, 347 s. ISBN 80-85963-38-8x.

320 Všechny tyto závěry jsou vyvozovány z kapitoly třetí, která se zabývala prameny mezinárodního práva. Tam jsou také citováni různí autoři a jejich názory na význam soft law nástrojů a jejich vztah k obvyčejovému právu a obecným pravidlům právním.

7. 2. Obsah nového lidského práva

Obsah nového lidského práva jsem zvolila jako další hledisko pro posouzení postavení nových lidských práv z toho důvodu, že aby lidské právo mělo skutečně nějaký dopad na chování států a dalších subjektů, musí být znám jeho obsah, tedy konkrétní povinnosti nositelů povinností a konkrétní oprávnění (práva) beneficentů (oprávněných subjektů, většinou jednotlivců). Pokud budou známa tyto práva a povinnosti, orgány pověřené dohlížením nad dodržováním lidských práv (vnitrostátní i mezinárodní soudy, kvazi-soudní orgány jako komise, či výbory) budou moci lépe rozhodnout, zda nositel povinností své povinnosti dodržel či porušil, a i samotní nositelé povinností (dosud spíše státy) budou vědět, jak nejlépe dostát svým závazkům, nebo se budou moci rozhodnout, že převezmou závazky nové.

7. 2. 1. Obsah práva žít v rámci společenství

Jednoduše by se dalo říci, čím kratší znění a vágnější ustanovení v mezinárodní lidskoprávní úmluvě, tím snadněji půjde přesvědčit státy, aby přistoupily k takové úmluvě. Čím podrobnější znění a konkrétnější povinnosti států jsou uvedeny v mezinárodní smlouvě, tím větší je nebezpečí, že státy k takové smlouvě nepřistoupí.

Vzhledem k tomu, že je v zájmu tvůrců úmluvy, aby k ní, po jejím přijetí, přistoupilo a bylo jí vázáno co nejvíce smluvních států, tak i obsah musí být pro tyto státy přijatelný. Čím podrobnější je obsah mezinárodní úmluvy, tím více se mohou lišit názory jednotlivých států na znění daného práva a tím větší je hrozba, že státy nakonec k úmluvě nepřistoupí. Právě z tohoto důvodu bych řekla, že je velmi náročné prosadit zcela nové koncepce a nová lidská práva v mezinárodní úmluvě. Státy se spíše shodnou na obsahu, který už je rozšířený a všeobecně přijímaný, než aby formulovaly zcela nová lidská práva. Jak jsme viděli v kapitole čtvrté, při vytváření nové úmluvy (v našem případě Úmluvy o právech osob s postižením) bylo neustále prohlašováno, že nová úmluva nebude obsahovat žádná nová práva, ani se práva v ní obsažená nebudou vykládat ve prospěch dalších skupin osob, ale půjde pouze o konkretizaci zákazu diskriminace na základě zdravotního postižení.

Někdy se také z toho důvodu uvádí, že vztah mezi právně závazným a

nezávazným dokumentem (mezi mezinárodní smlouvou a mezinárodní deklarací) je časový, totiž že nejdříve je přijat nezávazný dokument, a poté, až se podrobněji rozpracují povinnosti a práva, která by měla být součástí takového práva, tak se vytvoří závazný dokument.³²¹

7. 2. 2. Obsah práva na vodu

Výklad, jak už bylo uvedeno v kapitole čtvrté, je metoda, kterou se zjišťuje obsah pravidla obsaženého v písemné podobě. Cílem výkladu je poznat smysl normy. Z tohoto důvodu se metoda výkladu lidskoprávními výbory jeví jako vhodný nástroj pro konkretizaci obsahu jednotlivých lidských práv v mezinárodních smlouvách.

Vzhledem k tomu, že se od výkladu práva očekává, že bude podrobně rozebírat obsah normy, tedy jednotlivá práva a povinnosti, tak nové lidské právo vzniklé touto metodou bude zahrnovat podrobná práva a povinnosti, a nositelé povinností tak snadno poznají své povinnosti. Pokud nositelé povinností znají své povinnosti, je těžší pro ně tyto své povinnosti porušit.³²²

7. 2. 3. Obsah práva na rozvoj

Obsah práva vytvořeného přijetím nezávazného dokumentu (deklarací) je velmi omezený. Jak jsme se dozvěděli v předchozí kapitole o právu na rozvoj, v případě deklarací se pouze prohlásí, „deklaruje“ existence takového pravidla a základní informace o něm. Je sice možné, aby deklarace obsahovala podrobná práva a povinnosti (respektive není to vyloučené žádným mezinárodním pravidlem), je ovšem sporné, zda by podrobné povinnosti obsažené v nezávazném dokumentu měly vliv na chování států. Deklarace jsou přijímány hlasováním Valného shromáždění a jejich účelem je uvést nový pojem do slovníku mezinárodního práva. Vzhledem k tomu, že nejsou právně závazné, podrobné rozepsání práv a povinností by bylo zbytečné, protože státy by stejně

321 Viz kapitola třetí.

322 Aspoň to je jedna z teorií, proč státy dodržují své mezinárodní závazky. V CHAYES, Abram; CHAYES, Antonia Handler. *The New Sovereignty : Compliance with International Regulatory Agreements*. Cambridge, Massachusetts, Londong : Harvard University Press, 1998. 432 s. ISBN: 0674617835. s. 10-13.

neměli právní povinnost tato práva a povinnosti dodržovat. Z daného dovozují, že přijetí deklarace jako způsob vytvoření nového lidského práva je ve vztahu k formulování jeho obsahu nevhodná metoda.

7. 3. Proces vzniku nového lidského práva

Třetím kritériem či hlediskem je samotný proces vzniku nového lidského práva. Každá z uvedených metod vzniku nového lidského práva je svázána s procesem, který vedl k vytvoření nového lidského práva.

7. 3. 1. Proces vzniku práva žít v rámci společenství

Mezinárodní smlouva má velmi silné postavení z hlediska právní síly. Všem je jasné, že je to právně závazný dokument, který právně zavazuje pouze státy, které jsou smluvní stranou takového dokumentu. Z tohoto důvodu je někdy velmi náročné najít takovou formulaci úmluvy, se kterou by souhlasilo nejvíce států. Formulace takové úmluvy je tak velmi náročný proces, který se snaží zahrnout všechny zainteresované osoby a potenciální smluvní strany. Pokud přijatá úmluva bude příliš progresivní, odradí mnoho států od jejího podepsání a ratifikace. Navíc státy, i když podepíší danou úmluvu, mohou ještě učinit výhrady a nebýt tak zavázáni některými jejími ustanoveními. Jako příklad úmluvy, která má hodně smluvních států, ale zároveň i hodně výhrad, lze uvést Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen (1979)³²³.

7. 3. 2. Proces vzniku práva na vodu

Vznik výkladu je velmi jednoduchý proces z hlediska formálních náležitostí takového procesu. Tuto jednoduchost dobře vystihl Tyagi, který řekl, že obecné komentáře „(m)ohou být přijaty kdykoli, bez varování a bez specifického důvodu.

323 Výhrady učiněné vůči této úmluvě jsou dostupné na stránkách Sbírký smluv OSN (United Nations Treaty Collection), dostupné na: https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=treaty&mtdsg_no=iv-8&chapter=4&lang=en#2 (navštíveno dne 10.4. 2015).

*Nejsou adresovány žádnému specifickému subjektu a nemají stradarizovaný formát. Nejsou ani konečné ve své povaze, ani nikoho právně nezavazují in stricto sensu. (...) Výbor pro lidská práva může obecné komentáře změnit kdy a jak bude chtít a skutečně tak činí.*³²⁴ Je pravdou, že formulace obecných komentářů je už nyní komplikovaný proces, do kterého zasahují i akademici a neziskové organizace zabývající se danou oblastí lidských práv, což samozřejmě celý proces více komplikuje³²⁵. Tato skutečnost ovšem nemění nic na neformálnosti a otevřenosti takového procesu, který je nakonec vždy výsledkem rozhodnutí pouze daného Výboru.

7. 3. 3. Proces vzniku práva na rozvoj

Proces přijetí deklarace může být velmi náročný. Příkladem takového procesu je přijetí nejvýznamnější lidskoprávní deklarace – Všeobecné deklarace lidských práv v roce (1948)³²⁶. Pokud se naše úvahy omezí pouze na deklarace, které prohlašují nová lidská práva (ve významu práva, která nebyla obsažena v Mezinárodní listině lidských práv), pak můžeme tvrdit, že proces je jednodušší než přijetí mezinárodní závazné úmluvy v tom smyslu, že státy nemají tak velký zájem na přesné formulaci, protože očekávají, že nepůjde o právně závazný pramen práva.

Je sice pravdou, že přijetí Deklarace o právu na rozvoj předcházela podrobná studie práva na rozvoj, nicméně je důležité zdůraznit, že daný proces byl prováděn v rámci Komise pro lidská práva a státy se blíže na formulaci nepodíleli. Samotné hlasování pak na Valném shromáždění OSN je nepopíratelně jednodušší proces, než ratifikace mezinárodní smlouvy.

7. 4. Působnost nového lidského práva

Za působnost nového lidského práva považují jeho dosah, tedy jaký dosah má z hlediska místa (teritoriální působnost) a jaký dosah má z hlediska osob (personální

324 TYAGI, Y. *The UN Human Rights Committee. Practice and Procedure*. Cambridge 2011. s. 301.

325 ALSTON, P., GOODMAN, R. *International Human Rights. The Successor to International Human Rights in Context*. Oxford. 2013, s. 798.

326 MORSINK, Johannes. *The Universal Declaration of Human Rights: Origins, Drafting, and Intent*. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1999. ISBN: 081223474X. s. 1-12.

působnost). Nebudu zkoumat, jaký dosah mají nová lidská práva vzniklá různými metodami z hlediska času, protože toto není rys, ve kterém by se jednotlivé metody lišily, respektive jsem přesvědčena, že nová lidská práva působí časově od okamžiku, kdy byla vytvořena³²⁷. (toto lze namítnou že není pravda u výkladu).

K personální působnosti bych chtěla ještě uvést, že je spjata s myšlenkou univerzality lidských práv a s kritikou existence úmluv, které se zabývají ochranou a právy pouze specifické skupiny osob.³²⁸

7. 4. 1. Působnost práva žít v rámci společenství

Nevýhodou mezinárodní smlouvy je její teritoriální a často i personální limitace v případě vzniku nových lidských práv. Jak jsme si ukázali v kapitole třetí, mezinárodní smlouva je závazná jen pro smluvní státy. Žádnou mezinárodní lidskoprávní smlouvu dosud nepodepsaly všechny státy světa³²⁹, a tak je každé lidské právo v nich obsažené teritoriálně limitováno pouze na smluvní státy³³⁰. Nově přijímané lidskoprávní úmluvy jsou navíc často zaměřené pouze na určitou skupinu lidí. V kapitole čtvrté byla rozebrána úmluva, která byla omezena jen na osoby se zdravotním postižením. Z toho plyne, že nová práva v ní obsažená jsou limitována pouze na tuto specifickou skupinu. Jak jsem uvedla již v kapitole čtvrté, jsem toho názoru, že sice z formálního hlediska právo, které vzniklo přijetím lidskoprávní úmluvy, která má takto omezený dopad, se nevztahuje na jiné skupiny obyvatel, avšak nelze vyloučit, že bude sloužit jako právní

327 Zde by někteří mohli namítnout, že v tomto ohledu by se mohlo lišit postavení lidských práv vytvořených metodou výkladu existujících mezinárodních smluv, protože výklad provedený po přijetí dané mezinárodní smlouvy vždy tvrdí, že dané právo bylo implicitně obsaženo v dané úmluvě od samého začátku. K této námitce bych řekla, že v tomto ohledu je platná, avšak zároveň jsem přesvědčena, že by žádný výbor, komise či jiný orgán, který má pravomoc dohlížet nad dodržováním lidských práv v určité zemi, nerozhodl, že dané právo bylo porušeno v době kdy ještě nebylo „vyloženo“ daným lidskoprávním výborem, tedy před jeho „vznikem.“ Jedná se však jen o mou domněnku. Je založena na přesvědčení, že tyto orgány dohlížející na dodržování lidských práv, chtějí, aby lidská práva přestala být porušována, nikoli potrestat daný stát za povinnosti, o kterých ani nevěděl, že je má.

328 Za tyto specifické skupiny považuji především ženy (Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen), děti (Úmluva o právech dítěte), migrující pracovníci (Mezinárodní úmluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a jejich rodinných příslušníků), osoby se zdravotním postižením (Úmluva o právech osob se zdravotním postižením).

329 Stav každé mezinárodní smlouvy přijaté v rámci OSN je dostupný na této adrese: <https://treaties.un.org/pages/ParticipationStatus.aspx> (navštíveno dne 10. 4. 2015).

330 Jsem si vědoma problematiky extrateritoriální působnosti lidskoprávních úmluv, ovšem věnovat se tomuto tématu by bylo nad rámec mé práce.

základ, který pak bude moci být rozšířen další metodou používanou k vytváření nových lidských práv³³¹. Nakonec nesmíme zapomínat ani na tzv. univerzalitu³³² lidských práv, která takovéto personální omezení popírá.

7. 4. 2. Působnost práva na vodu

Působnost práv vytvořených výkladem mezinárodní smlouvy má podobná omezení jako působnost práv vytvořených přijetím mezinárodní smlouvy. Výklad mezinárodní smlouvy směřuje především ke smluvním stranám takové smlouvy. Avšak jeho neformálnost a fakt, že jeho síla spočívá v přesvědčivosti a autoritativnosti může být i jeho výhodou, neboť může vést k širšímu dopadu, než mezinárodní smlouva. Tady bych zdůraznila slovo "může", protože jsem dosud nenarazila na případ, ve kterém by byl výklad lidskoprávního výboru použit vůči státu (nebo i ve prospěch), který by nebyl smluvní stranou dané lidskoprávní úmluvy.

7. 4. 3. Působnost práva na rozvoj

Personální a teritoriální působnost deklarace je velmi široká, dalo by se říci "skutečně" univerzální. Nové právo je v případě deklarace vyhlášeno Valným shromážděním, které se skládá ze všech členských států OSN.³³³ Jediným možným teritoriálním omezením by pak mohlo být území států, jež nejsou členy OSN. Personální omezení může být dotčeno stejným způsobem, jako je tomu u mezinárodních smluv. Existují jak deklarace bez personálního omezení (Deklarace o právu na rozvoj), tak deklarace s tímto omezením (Deklarace o právech domorodých obyvatel (2007))³³⁴.

331 Takovýto postup jsme viděli například u práva na vodu, které bylo součástí lidskoprávních úmluv chránící specifické skupiny obyvatelstva. Více k tomu v kapitole čtvrté této práce.

332 Např. v ALSTON, Philip; GOODMAN, Ryan. *International Human Rights : The Successor to International Human Rights in Context: Law, Politics and Morals*. Text and Materials. Oxford : Oxford University Press, 2013. s. 1580. ISBN 978-0-19-957872-6. s. 531-557; DONNELLY, Jack. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. 3. vydání. Ithaca and London : Cornell University Press, 2013. 320 s. ISBN: 978-0-8014-7770-6. s. 75-118.

333 Čl. 9 odst. 1 Charty Organizace Spojených národů, vyhlášená pod č. 30/1947 Sb., dne 16. 1. 1947, se změnami č. 127/1965 a č. 36/1999 Sb.

334 General Assembly. *United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*, 2 October 2007, A/RES/61/295.

7. 5. Závěr

V této kapitole jsem se snažila shrnout a analyzovat informace a názory obsažené v předešlých kapitolách. Dle mého názoru lze z vývoje mezinárodního práva lidských práv dospět k teorii, že existují tři způsoby (metody), kterými dosud vznikala nová lidská práva. Těmito způsoby je za prvé přijetí nové mezinárodní smlouvy, za druhé výklad existujících mezinárodních smluv, a za třetí přijetí nezávazné deklarace Valného shromáždění OSN.

První způsob je efektivní z hlediska právní síly. Je téměř nezpochybnitelné, že práva zakotvená v mezinárodní smlouvě jsou právně závazná. Na druhou stranu tato metoda má svá úskalí. Je náročné smlouvu formulovat tak, aby vyhovovala většině států, kteří k ní měly následně přistoupit. Státy, které k nové lidskoprávní úmluvě nepřistoupí, nejsou vázány ani lidským právem v ní obsaženém. Kvůli tomuto náročnému procesu a obavám států přijímat nové závazky je velmi nepravděpodobné, že by touto metodou vznikla nová lidská práva. Problémy s prohlášením, zda vznikla nová lidská práva přijetím mezinárodní úmluvy, jsme pozorovali na příkladu relativně nové lidskoprávní smlouvy – Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.

Druhý způsob je efektivní z hlediska procesu, který je neformalizovaný a také z hlediska obsahu, protože neformalizovaný proces umožňuje lidskoprávním výborům, zajít do podrobností a formulovat tak konkrétní práva a povinnosti. Na druhou stranu tyto lidskoprávní výbory nedisponují oficiální pravomocí závazně vykládat daná ustanovení a z formálního hlediska se jedná o pouhá doporučení a připomínky. Pokud tedy chybí silný právní základ (výslovná zmínka o daném právu v závazné úmluvě), pak je velmi těžké jen přesvědčivostí argumentace vytvořit nové lidské právo. Vytvoření nového lidského práva pomocí výkladu bylo kritizováno ze strany smluvních států, což na vhodnou metodu k vytváření nových lidských práv neukazuje.

Třetí metoda je velmi vhodná pro vytvoření nového lidského práva, protože přijetí deklarace Valným shromážděním ukazuje na univerzální shodu o existenci takového práva, či souhlas s jeho vytvořením. Nevýhodou této metody je však fakt, že se jedná o právně nezávazný dokument, který navíc bývá často velmi stručný, a proto je náročné z něj dovodit jakákoli konkrétní práva a povinnosti. Příkladem vzniku nového lidského práva pomocí této metody je právo na rozvoj, které ukazuje, jak lehce zpochybnitelné je

právo vytvořené takovým způsobem, a tím pádem i těžko dosažitelné pro beneficianty daného lidského práva.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem zkoumala postavení některých lidských práv, která byla označena za "nová". Zjistila jsem, že od existence Mezinárodní listiny lidských práv lidská práva vznikala třemi způsoby: přijetím mezinárodní smlouvy, výkladem mezinárodní smlouvy lidskoprávním výborem a přijetím deklarace Valným shromážděním OSN. Dané metody vzniku mají velký dopad na lidská práva. Ta se totiž od svého vzniku musí potýkat s kritikou založenou na jevech spojených přímo s danou metodou vzniku. Postavení a role nového lidského práva je tak nepřímo určována metodou jeho vzniku.

Tento závěr je velmi důležitý pro ty, kteří by se rozhodli usilovat o vznik nového lidského práva v mezinárodním právu. Znalost této teorie jim umožní snadněji přistupovat k náročným otázkám, na které si musí odpovědět: Který pramen práva zvolit pro zachycení nového práva? Jak podrobně vymezit obsah nového práva? Jak vymezit pravomoce dohlížejícího výboru? A dalších.

Mezinárodní právo lidských práv bylo vytvořeno, aby chránilo občany před svými vlastními státy. V dnešní době však musíme čelit světu, ve kterém někdy tradiční metody mezinárodního práva nestačí reagovat na nové způsoby porušování lidských práv. Soukromé korporace mají někdy větší vliv na životy lidí, než jejich vlastní státy, avšak na rozdíl od nich nejsou vázány mezinárodními lidskoprávními smlouvami. Státy porušují lidská práva za svými hranicemi a argumentují, že závazky plynoucí z lidskoprávních úmluv nemají extraterritoriální dopad. Státisíce lidí jsou vyháněny ze svých domovů a umírají při snaze dostat se do země, kde se nebudou muset bát o své životy. Nejen těmto výzvám musí dnes čelit mezinárodní právo lidských práv.

Odpovědi se mohou skrývat v nových mechanismech, nových standardech a v nových lidských právech, a proto je velmi nežádoucí rigidní úprava mezinárodního práva lidských práv. Fungující ochrana lidských práv musí být dostatečně flexibilní.

Ve své práci jsem ukázala, že se v mezinárodním právu lidských práv vytvořily různé metody, kterými vznikají nová lidská práva. Tyto metody jsou si rovnocenné a každá slouží jinému cíli, každá má jiné výhody a nevýhody. Žádná nepřevážila ostatní, a tak můžeme říct, že tradiční pramen práva, jakým je mezinárodní smlouva, ještě nemusí být zárukou nejvlivnějšího lidského práva.

Seznam použité literatury

ČESKÁ A ZAHRANIČNÍ LITERATURA:

- ADDO, Michael K. *The Legal Nature of International Human Rights*. International Studies in Human Rights. Leiden, Boston : Martinus Nijhoff Publishers, 2010. s. 549. ISBN: 978 90 04 17390 3.
- ALSTON, Philip. *Conjuring up New Human Rights: A Proposal for Quality Control*. *The American Journal of International Law*. 1984, Vol. 78, No. 3 , s. 607-621.
- ALSTON, Philip. *Making Space for New Human Rights: The Case of the Right to Development*. *Human Rights Yearbook*. 1988, Vol. 1, s. 3-40. The Right to Development.
- ALSTON, P. *The Historical Origins of the Concept of „General Comments“ in Human Rights Law*. In BOISSON DE CHAZOURNES, Laurence; GOWLLAND-DEBBAS, Vera. *The International Legal System in Quest of Equity and Universality: Liber Amicorum Georges Abi-Saab*. Boston, Mass. : Martinus Nijhoff Publishers, 2001. ISBN: 904111582X.
- ALSTON, Philip; GOODMAN, Ryan. *International Human Rights : The Successor to International Human Rights in Context: Law, Politics adn Morals*. Text and Materials. Oxford : Oxford University Press, 2013. s. 1580. ISBN 978-0-19-957872-6.
- ALSTON, Philip; SIMMA, Bruno. *The Sources of Human Rights Law: Custom, Jus Cogens and General Principles*. *Australian Year Book of International Law*, Vol. 82, 1988-1989. s. 82-108.
- ANDERSON, Joel; PHILIPS, Jos. *Disability and Universal Human Rights : Legal, Ethical, and Conceptual Implications on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Editováno Joel Anderson a Jos Philis. Netherlands Institute of Human Rights (SIM), Utrecht University, 2012. 206 s. ISBN 978-90-393-5863-4.
- BEDJAQUI, Mohammed. The Right to Development. In BEDJAQUI, Mohammed. *International Law: Achievements and Prospects*. Paris : Unesco, 1991. 1276 s. ISBN: 9231027166.
- BLUEMEL, Erik B. *The Implications of Formulating a Human Right to Water*. *Ecology Law Quarterly*, Vol. 31, 2004. s. 957-1006.
- BOGUSZAK, Jiří, Jiří ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Teorie práva*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, 347 s. ISBN 80-85963-38-8x.
- BOYLE, A. *Soft Law in International Law-Making*. V EVANS, Malcom D. *International Law*. 3. vydání. Oxford : Oxford University Press, 2010. 865 s. ISBN 978-0-19-956566-5.
- CALI, Başak; MECKLED-GARCÍA, Saladin. *The Legalization of Human Rights. Multidisciplinary perspectives on human rights and human rights law*. London, Abingdon, Oxon, New York : Routledge, 2006. 208 s. ISBN: 9780415361231.
- CORTEN, Olivier; KLEIN, Pierre. *The Vienna Conventions on the Law of Treaties : A Commnetary, Volume I*. Edited by Olivier Corten, Pierre Klein. 1. vydání. Oxford, Oxford University Press, 2011. 960 s. ISBN 978-0-19-957352-3.
- ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. ISBN: 978-80-7179-728-9.
- DEMBOUR, Marie-Bénédicte. *What Are Human Rights? Four Schools of Thought*. *Human Rights Quarterly*. Volume 32, Number 1, 2010, s. 1-20.
- DONNELLY, Jack. *In Search of the Unicorn: The Jurisprudence and Politics of the Right to Development*. *California Western International Law Journal*, Vol. 15, Issue 3 (Summer 1985), s. 473-509.
- DONNELLY, Jack. *International Human Rights*. 4. vydání. Boulder, Colorado : Westview Press, 2013. 274 s. ISBN: 978-0-8133-4501-7.
- DONNELLY, Jack. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. 3. vydání. Ithaca and London : Cornell University Press, 2013. 320 s. ISBN: 978-0-8014-7770-6.
- EVANS, Malcom D. *International Law*. 3. vydání. Oxford : Oxford University Press, 2010. 865 s. ISBN

978-0-19-956566-5.

FEYTER, Koen De. *Towards a Framework Convention on the Right to Development*. Friedrich Ebert Stiftung. *Global Policy and Development*. Berlin and Geneva. Duben 2013. ISBN 978-3-86498-529-4.

HARNACKE, Caroline; GRAUMANN, Sigrid. *2 Core Principles of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: An Overview*. In ANDERSON, Joel; PHILIPS, Jos. *Disability and Universal Human Rights : Legal, Ethical, and Conceptual Implications on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Editováno Joel Anderson a Jos Philis. Netherlands Institute of Human Rights (SIM), Utrecht University, 2012. 206 s. ISBN 978-90-393-5863-4.

CHAYES, Abram; CHAYES, Antonia Handler. *The New Sovereignty : Compliance with International Regulatory Agreements*. Cambridge, Massachusetts, Londong : Harvard University Press, 1998. 432 s. ISBN: 0674617835.

LAUTERPACHT, Hersch. Chapter 17: The Universal Declaration of Human Rights. In LAUTERPACHT, Hersch. *International Law and Human Rights*. London : Stevens, 1950. 475 s.

KAMMINGA, Menno T.; SCHEININ, Martin. *The Impact of Human Rights Law on General International Law*. Edited by Menno T. Kamminga and Martin Scheinin. Oxford : Oxford University Press, 2009. 258 s. ISBN: 978-0-19-956522-1.

KANTER, Arlene S. *The Development of Disability Rights Under International Law : From Charity to Human Rights*. 1. vydání. London and New York : Routledge, 2015. 351 s. ISBN 978-0-415-52451-3.

KAYESS, Rosemary. FRENCH, Phillip. *Out of Darkness into Light? Introducing the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. *Human Rights Law Review*, Vol. 8, 2008. Oxford University Press. s. 1-34.

KOCH, Ida Elisabeth. *Dichotomies, Trichotomies or Waves of Duties? Human Rights Law Review*. 2005, Vol. 5. s. 81-103.

KUNANAYAKAM, Tamara. The Declaration on the Right to Development in the context of United Nations standard-setting. Chapter 4 in OHCHR, *Realizing the Right to Development : Essays in Commemoration of 25 Years of the United Nations Declaration on the Right to Development*. United Nations Publications, New York and Geneva, 2013. 553 stran. HR/PUB/12/4. 2013. ISBN-13: 978-92-1-154194-6. Dostupné na: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/Pages/RTDBook.aspx> . (navštíveno dne 22. 4. 2015)

MACNAUGHTON, Gillian; HUNT, Paul. *A human-rights based approach to social impact assessment*. In. *New Directions in Social Impact Assessment : Conceptual and Methodological Advances*, edited by Frank Vanclay and Ana Maria Esteves. Cheltenham and Northampton : Edward Elgar Publishing, 2011. ISBN: 978-1-84980-117-1.

MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. vydání, Doplněk. Brno: Masarykova Univerzita, 2008. ISBN: 978-80-7239-218-6.

MANTOUVALOU, Virginia. *Are Labour Rights Human Rights? European Labour Law Journal*, Volume 3 (2012), No. 2, s. 151-172.

MARKS, Stephen P. *Emerging Human Rights: A New Generation for the 1980s? Rutgers Law Review*. 1981, Vol. 33, 1980-1981. s. 435-452.

MECHLEM, Kerstin. *Treaty Bodies and the Interpretation of Human Rights*. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*. 2009, Vol. 42, 905-947.

MÉGRET, Frédéric. *The Disabilities Convention: Human Rights of Persons with Disabilities or Disability Rights? Human Rights Quarterly*, Vol. 30, 2008. s. 494-516.

MORSINK, Johannes. *The Universal Declaration of Human Rights: Origins, Drafting, and Intent*. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1999. 378 s. ISBN: 081223474X.

NOWAK, M.: *Introduction to the International Human Rights Regime*. Leiden – Boston: Martinus Nijhoff Publ., 2003.

SENGUPTA, Arjun K. Conceptualizing the right to development for the twenty-first century. Chapter 4.

IN OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. *Realizing the Right to Development : Essays in Commemoration of 25 Years of the United Nations Declaration on the Right to Development*. United Nations Publications, New York and Geneva, 2013. HR/PUB/12/4. 2013. ISBN-13: 978-92-1-154194-6. s. 67.

SHAW, Malcom N. *International Law*. 7th Edition. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. 981 s. ISBN: 978-1-107-61249-5.

SHELTON, D. *International Law and "Relative Normativity"*. In EVANS, Malcom D. *International Law*. 3. vydání. Oxford : Oxford University Press, 2010. 865 s. ISBN 978-0-19-956566-5.

SHUE, Henry. *Basic Rights : Subsistence, Affluence, and U. S. Foreign Policy*. Princeton : Princeton University Press, 1980. 231 s. ISBN: 0691072590.

ŠTURMA, Pavel. *Pojem a teorie lidských práv*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013. (Studie lidských práv ; č. 1).

ŠTURMA, P. *Předmluva*. In *Pojem a teorie lidských práv*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013. (Studie lidských práv ; č. 1).

ŠTURMA, P. *Úvod: teorie a politika lidských práv*. In *Pojem a teorie lidských práv*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013. (Studie lidských práv ; č. 1).

TYAGI, Yogesh. *The UN Human Rights Committee : Practice and Procedure*. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 909 s. ISBN: 978-0-521-11593-3.

OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. *Human rights in the Post-2015 Agenda*. 6. June 2013. Dostupný zde:

<http://www.ohchr.org/Documents/Issues/MDGs/HCOpenLetterPost2015.pdf> (navštíveno 20. 4. 2015)

OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. *Human Rights Indicators. A Guide to Measurement and Implementation*. 2012. HR/PUB/12/5. Dostupné na:

<http://www.ohchr.org/EN/PublicationsResources/Pages/MethodologicalMaterials.aspx> . (navštíveno dne 22. 4. 2015)

OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. *Realizing the Right to Development : Essays in Commemoration of 25 Years of the United Nations Declaration on the Right to Development*. United Nations Publications, New York and Geneva, 2013. 553 stran. HR/PUB/12/4. 2013. ISBN-13: 978-92-1-154194-6. Dostupné na:

<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/Pages/RTDBook.aspx> . (navštíveno dne 22. 4. 2015)

VASAK, Karel. *The International Dimensions of Human Rights*. Revised and edited for the English edition by Philip Alston. Volume 1. UNESCO, Paris : Greenwood Press, 1982. 399 s. ISBN: 0-313-23395-0.

WEELE, Esther van. *1 The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in the Context of Human Rights Law*, In *Disability and Universal Human Rights : Legal, Ethical, and Conceptual Implications on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Editováno Joel Anderson a Jos Philis. Netherlands Institute of Human Rights (SIM), Utrecht University, 2012. s. 9-30 ISBN 978-90-393-5863-4.

WINKLER, Inga T. *The Human Right to Water : Significance, Legal Status and Implications for Water Allocation*. Oxford and Portland, Oregon. Hart Publishing Ltd, 2012. 340 s. ISBN: 978-1-84946-283-9.

ZEMANOVÁ, Štěpánka; TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. *Latentní práva a iniciativy v Radě OSN pro lidská práva*. *Mezinárodní vztahy* 2012, č. 3. 29-52 s.

ZEMANOVÁ, Štěpánka. *Nové chápání univerzality lidských práv*. *Mezinárodní vztahy* č. 4/2005. s. 79-91.

MEZINÁRODNÍ SMLOUVY:

African Charter on Human and Peoples' Rights, přijata 27. června 1981, účinnost 21. října 1986. Organization of African Unity.

Charta Organizace Spojených národů, vyhlášená pod č. 30/1947 Sb., dne 16. 1. 1947, se změnami č. 127/1965 a č. 36/1999 Sb. United Nations, *Charter of the United Nations*, 24 October 1945, 1 UNTS XVI.

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, vyhlášen pod č. 120/1976 Sb., dne 10. 5. 1976. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (přiját 16. 12. 1966, účinnost 3. 1. 1976) 993 UNTS 3.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, vyhlášen pod č. 120/1976 Sb., dne 10. 5. 1976. International Covenant on Civil and Political Rights (přiját 16. 12. 1966, účinnost 23. 3. 1976) 999 UNTS 171.

Mezinárodní úmluva na ochranu všech osob před nuceným zmizením. International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance (přijata 20. 12. 2006, účinnost 23. 12. 2010) 2716 UNTS.

Mezinárodní úmluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a jejich rodinných příslušníků. International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (přijata 18. 12. 1990, účinnost 1. 7. 2003) 2220 UNTS 93.

Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, vyhlášená pod č. 95/1974 Sb., ze dne 15. 8. 1974. International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (přijata 21. 12. 1965, účinnost 4. 1. 1969), 660 UNTS 212.

Opční protokol k Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením. Optional Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities (přiját 12. 12. 2006, účinnost 3. 5. 2008) [Doc.A/61/611](#) 29.

Organization of African Unity (OAU), *African Charter on Human and Peoples' Rights*, přijata 27. 7. 1981, vstoupila v platnost 21. 10. 1986, OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M 58 (1982). Dostupné na: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3630.html> (navštíveno dne 9. 4. 2015).

Revidovaná Evropská sociální charta, Rada Evropy. European Social Charter (revised) (přijata 3. 5. 1996, účinnost 1. 7. 1999) Council of Europe, CETS No.: 163.

Statut Mezinárodního soudního dvora, vyhlášený pod č. 30/1947 Sb., dne 16. ledna 1947, se změnami č. 127/1965 Sb a 36/1999 Sb.

Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, vyhlášena pod č. 62/1987 Sb., dne 13. 5. 1987. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (přijata 18. 12. 1979, účinnost 3. 9. 1981) 1249 UNTS 13.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášena pod č. 209/1992 Sb., se změnami č. 41/1996 Sb., 243/1998 Sb. a č. 48/2010 Sb. m. s.

Úmluva o právech dítěte, vyhlášena pod č. 104/1991 Sb., dne 6. 2. 1991. Convention on the Rights of the Child (přijata 20. 11. 1989, účinnost 2. 9. 1990) 1577 UNTS 44.

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, vyhlášena pod č. 10/2010 Sb.m.s., dne 12. 2. 2010. Convention on the Rights of Persons with Disabilities (přijata 13. 12. 2006, účinnost 3. 5. 2008) 2515 UNTS 70.

Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, vyhlášena pod č. 143/1988 Sb., dne 18. 8. 1988. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (přijata 10. 12. 1984, účinnost 26. 6. 1987) 1465 UNTS 113.

Úmluva OSN o mořském právu (1982), sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 240/1996 Sb. United Nations Convention on the Law of the Sea (přijata 10. 12. 1982, účinnost 16. 11. 1994) 1833 UNTS 3.

Vídeňská úmluva o smluvním právu, vyhlášená pod č. 15/1988 Sb., dne 4. září 1978, se změnou č. 9/2014 Sb. m. s. Vienna Convention on the Law of Treaties (přijata 23. 5. 1969, účinnost 27. 1. 1980) 1155 UNTS 331.

Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations (přijata 21. 3. 1986, dosud nevstoupila v účinnost), Work of International Law Commission, p. 359. Doc. A/CONF.129/15.

DALŠÍ MEZINÁRODNÍ DOKUMENTY:

Commission on Human Rights. Resolution 4 (XXXIII) (1977), E/CN.4/RES/1976/4.

Commission on Human Rights, Resolution, E/CN.4/RES/1998/72.

Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), *General Comment No. 5: Persons with Disabilities*, 9 December 1994, E/1995/22.

Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General Comment No 15, The right to water (arts 11 and 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*, 20 January 2003, E/C.12/2002/11.

Economic and Social Council, *Review of the composition, organization and administrative arrangements of the Sessional Working Group of Governmental Experts on the Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, 28 May 1985, E/RES/1985/17.

General Assembly, *Declaration on the Right to Development*, 4 December 1986, A/Res/41/128. Český překlad dostupný zde: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pravu-na-rozvoj.pdf> (navštíveno dne 22. 4. 2015)

General Assembly, *Declaration on the Rights of Disabled Persons*, 9 December 1975, Res. 3447 (XXX).

General Assembly, *Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons*, 20 December 1971, Res. 2856 (XXVI).

General Assembly, *Human Rights Council*, 3 April 2006, A/RES/60/251.

General Assembly, *The human right to water and sanitation*, 3 August 2010, A/Res/64/292.

General Assembly, *The protection of persons with mental illness and the improvement of mental health care*, 17 December 1991. A/RES/46/119.

General Assembly, *The right to development*, 15 February 2000, A/Res/54/175.

General Assembly, *The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities*. 20 December 1993, A/Res/48/96.

General Assembly. *United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*, 2 October 2007, A/RES/61/295.

General Assembly, *United Nations Millennium Declaration*, 8 September 2000, A/res/55/2. Dostupné na: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm>. (navštíveno dne 20. 4. 2015).

General Assembly, *Universal Declaration of Human Rights*, 10 December 1948, A/810 Res 217 (III).

General Assembly, *Vienna Declaration and Programme of Action*, 12 July 1993, A/CONF.157/23, dostupné na: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b39ec.html> (navštíveno dne 22. 4. 2015).

Human Rights Committee, *General Comment No. 24, on issues relating to reservations made upon ratification or accession to the Covenant or the Optional Protocols thereto, or in relation to declarations under article 41 of the Covenant*, 11 November 1994, CCPR/C/21/Rev.1/Add.6.

Human Rights Council, *Human rights and access to safe drinking water and sanitation*, 28 March 2008, A/HRC/RES/7/22.

Human Rights Council, *Human rights and access to safe drinking water and sanitation*, 6 October 2010, A/HRC/RES/15/9.

Human Rights Council, *The human right to safe drinking water and sanitation*, 8 April 2011, A/HRC/RES/16/2.

Listina základních práv a svobod, vyhlášená usnesením č. 2/1993 Sb. jako součást ústavního pořádku České republiky, dne 16. prosince 1992, ve znění novely č. 162/1998 Sb.

United Nations Doc. E/CN.4/1334 (1979).

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. *Human Rights Indicators. A Guide to Measurement and Implementation*. 2012. HR/PUB/12/5.

Zpráva Mezinárodní komise OSN pro mezinárodní právo. Report of the International Law Commission, 2001, General Assembly Official Records, Supp No 10 (A/56/10). s. 208. Dostupné na: <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a5610.pdf> (navštíveno dne 22. 4. 2015).

ROZHODNUTÍ SOUDŮ

African Court on Human and Peoples' Rights, Applications No. 009/2011 (*Tanganyika Law Society and the Legal and Human Rights Centre v. the United Republic of Tanzania*) and No. 011/2011 (*Reverend Christopher R. Mtikila v. the United Republic of Tanzania*)

Evropský soud pro lidská práva, *Al-Adsani v. Velká Británie*, no. 35763/97, ESLP 2001-XI, 34 EHRR 11.

Evropský soud pro lidská práva, *Branko Tomašić a další v. Chorvatsko*, stížnost č. 46598/06, rozsudek ze dne 15. ledna 2009.

Meziamerický soud pro lidská práva (Inter-American Court of Human Rights), *Juridical Condition and Rights of the Undocumented Migrants*, Advisory Opinion, OC-18/03 Ser A, N 18 (Sept 17, 2003).

Mezinárodní soudní dvůr, Gabčíkovo-Nagymaros projekt [Gabčíkovo-Nagymaros Project (Maďarsko/Slovensko), Judgment, I. C. J. Reports 1997].

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

UN Enable: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dis50y20.htm> ;

United Nations Treaty Collection:

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-3&chapter=23&lang=en ; https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-9&chapter=4&lang=en ; https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-1&chapter=23&Temp=mtdsg3&lang=en ;(navštíveno dne 22. 4. 2015)

Úřad Vysokého komisaře OSN pro otázky lidských práv (the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights):

<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/InternationalLaw.aspx> . (Navštíveno dne 15. 4. 2015);

<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/Pages/Landmarksintherecognitiondevelopmentasahumanright.aspx> ; <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/Pages/RTDBook.aspx> ; (navštíveno dne 22. 4. 2015)

OSTATNÍ ZDROJE:

VASAK, K. Inaugurační projev na desátem studijním zasedání Mezinárodního institutu pro lidská práva, červenec 1979.

Použité zkratky:

Deklarace = Deklarace o právu na rozvoj (1986)

Pakt I = Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech

Pakt II = Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Pakty lidských práv = Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

OSN = Organizace spojených národů

Úmluva = Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (2006)

Vídeňská úmluva = Vídeňská úmluva o smluvní právu (1969)

Výbor HSK = Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva

SHRNUTÍ

Postavení a role nových lidských práv v mezinárodním právu

Diplomová práce porovnává tři metody, které byly dosud použity k vytvoření nových lidských práv v mezinárodním právu.

První kapitola formuluje teorii vzniku nových lidských práv v mezinárodním právu. Teorie vzniku říká, že všechna nová lidská práva vznikla jednou ze tří metod: přijetím mezinárodní smlouvy, výkladem mezinárodní smlouvy nebo přijetím deklarace.

Druhá kapitola uvádí definice pojmu lidská práva a vymezuje pojem nových lidských práv jako takových práv, která nebyla výslovně uvedena v Mezinárodní listině lidských práv. Dělení lidských práv do generací práv je odmítnuto.

Třetí kapitola shrnuje prameny mezinárodního práva lidských práv, kterými jsou mezinárodní smlouvy, mezinárodní obyčej a obecné zásady právní. Dále třetí kapitola ukazuje významnost kogentních norem a soft law dokumentů pro právo lidských práv.

Čtvrtá kapitola se zabývá první metodou vzniku nových lidských práv, tj. přijetím mezinárodní smlouvy. Tato metoda je představena na Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením a právu žít v rámci společenství. Formulace a přijetí této úmluvy bylo doprovázeno ujišťováním, že nejsou vytvářena žádná nová lidská práva a žádné normy v této úmluvě obsažené nebudou použity na jiné skupiny osob.

Pátá kapitola se zaměřuje na metodu výkladu. V této kapitole je tvrzeno, že právo na vodu bylo vytvořeno výkladem Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, který byl obsažen v obecném komentáři č. 15 Výboru pro hospodářská, sociální a kulturní práva. Práva vytvořená touto metodou čelí kritice smluvních států, že daný výbor neměl dostatečné oprávnění k takovému výkladu a že nepoužil výkladová pravidla mezinárodního práva.

Šestá kapitola pojednává o právu na rozvoj, které je ukázkou nového lidského práva, které bylo uznáno právně nezávazným dokumentem, kterými jsou deklarace Valného shromáždění OSN. Právo na rozvoj je kritizováno především pro svou neurčitost obsahu, včetně povinných a oprávněných subjektů

Poslední kapitola zkoumá tyto tři metody a porovnává je na základě právní síly, obsahu, procesu vzniku a působnosti. Každá metoda se musí potýkat s jinými problémy a žádná nepřevažuje nad ostatními.

Závěr obsahuje tvrzení, že každá metoda představuje užitečný nástroj k vytvoření nových lidských práv. Která metoda bude nejvhodnější, bude záviset na povaze potenciálního lidského práva.

SUMMARY

Status and Role of New Human Rights in International Law

This diploma thesis compares three methods which have been used so far in the creation of new human rights in international law.

The first chapter establishes the theory of the creation of new human rights in international law. It is claimed that all new human rights have been created by one of the following three methods: the adoption of an international treaty; the interpretation of an international treaty; or the adoption of a declaration.

The second chapter provides definitions of a notion of human rights and determines a notion of new human rights as those rights which are not expressed in the International Bill of Human Rights. The distinction of human rights by generations is rejected.

The third chapter summarizes the sources of international human rights law, which are international treaties, international custom and general principles of international law. Further, the third chapter shows the significance of peremptory norms and soft law instruments for international human rights.

The fourth chapter deals with the first method of creating new human rights, i. e. adoption of international treaty. This method is presented through the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the right to live in community. The formulation and adoption of this treaty was accompanied by an assurance that no new human rights were being created and that no norms established in this treaty will be applied to other groups of people.

The fifth chapter focuses on the interpretation method. The claim is made that the right to water was created through the interpretation of the Covenant on Economic, Social and Cultural rights by General Comment No. 15 of the Committee on Economic, Social and Cultural rights. Human rights established by this method have faced criticism from State Parties based on a lack of legitimacy of the Committee's interpretative function and its non-application of international rules of interpretation.

The sixth chapter presents the right to development as an example of a new human right which has been recognized through a legally non-binding instrument, such as a declaration of the United Nations' General Assembly. The right to development is criticized mostly for the indeterminacy of its content, including duty-bearers and right-holders.

The last chapter examines these three methods and compares them on the grounds of legal force, content, process and jurisdiction. Each method deals with different issues, none prevails above the others.

The conclusion contains the assessment that each method provides an useful tool for the creation of new human rights. Which method is the most suitable depends on the features of the potential human right.

Key words:

new human rights

creation methods of human rights

human rights law

right to live in the community

right to water

right to development

Klíčová slova:

nová lidská práva

metody vzniku lidských práv

právo lidských práv

právo žít v rámci společenství

právo na vodu

právo na rozvoj